

Lávvačilgehus

Gilbbesjávrrí oasseoppalašlávva

Eanodaga gielda

Gieđahallanmuttut

- 7.3.2012 Gulahus johtui bidjamis
- 12.3.2012 Oassálastin- ja árvoštallanplána oidnosii (EHL 63 §)
- 27.3.2012 Eiseválderáđđádallan (EHL 66 § ja EHÁ 26 §)
- 3.9.–30.9.2012 Lávvaárvalus oidnosis, válmmaštallanmuttu gullan (EHL 62 § ja EHÁ 30 §)
- 3.3.2021 ja 16.3.2021 Ráđđádallan boazodoallolága 53 § jelgii
- 9.3.2021 ja 5.5.2021 Ráđđádallan sámediggelága 9 § jelgii
- 11.6.–16.7.2021 Lávvaevttohus 1. almmolaččat oidnosis (EHL 65 § ja EHÁ 27 §)
- 16.8.2022 Gielddaráđdehus § 170, Gilbbesjávrrí oppalašlávva barggu joatkin
- 14.12.2022 Eiseválddiid bargoráđđádallan
- 12.10.2023 Bálgesráđđádallan
- 4.4.2024 Ráđđádallan sámediggelága 9 § jelgii
- bm.bm.jjjj § xx Gieldda doaibmaorgána, 2. lávvaevttohusa gieđahallan
- bm.bm.jjjj Lávvaevttohus 2. almmolaččat oidnosis (EHL 65 § ja EHÁ 27 §)
- bm.bm.jjjj Eiseválderáđđádallan (EHL 66 § ja EHÁ 26 §)
- bm.bm.jjjj § xx Gieldda doaibmaorgána dohkkehii lávvaevttohusa
- bm.bm.jjjj § xx Gielddastivra dohkkehii lávvaevttohusa

Lávvgárta

Lávvgárta, 2. evttohus 1:20 000

28.6.2024

Čuovvosat

Čuovvus 1 Oassálastin- ja árvoštallanplána

12.03.2012, dárkkistuvvon 2024

Čuovvus 2 Vástta 1. evttohusas addojuvvon máhcahahkii

2024

Čuovvus 3 Luonddučilgehus

2023

Čuovvus 4 Šlárbačilgehus

2023

Čuovvus 5 Natura-váikkuhusaid árvoštallan ja doaibmabidjoplána

2024

[dievasmahttojuvvo Čuovvus 6 Vástta 2. evttohusas ožžojuvvon máhcahahkii 2024]

Duogášmateriála, sierračilgehusat

Bargobájit

2022

Bargopalaverat EJB-guovddážiin ja Meahciráđdehusain

2022–2024

Suddančáhcečilgehus

2024

Dulvečilgehus

2024

Sisdoallu

1.	Láidehus	5
1.1	Plánenguovlu	5
1.2	Láva ulbmil	5
2.	Oassálastin ja vuorrováikkhus	6
2.1	Plánema muttut	6
2.2	Oassálastin ja vuorrováikkhus	6
2.2.1	Vuorrováikkhusdilálašvuodát	7
2.2.2	Eiseváldeovttasbargu	7
3.	Vuolggasajit	8
3.1	Oppalašlávva sisdoallogáibádusat	8
3.2	Plánendilli	8
3.2.1	Eanangoddelávva	8
3.2.2	Lappi-soahpamuš	11
3.2.3	Sámi johtalusvuogádatplána 2040	13
3.2.4	Oppalašlávát	14
3.2.5	Sajádatlávát ja gáddesajádatlávát	14
3.2.6	Huksenortnet	15
3.2.7	Vuodđogárta	15
3.2.8	Iežá vejolaš čilgehusat, prošeavttat ja inventeremat	15
4.	Plánenguovllu dáládilli	16
4.1	Oppalaččat	16
4.2	Luonddubiras	16
4.2.1	Luonddusuodjaleapmi	16
4.2.2	Eanan- ja báktevuodđu	21
4.2.3	Šattolašvuohta ja luonddutiipat	25
4.2.4	Eallit	31
4.2.5	Bajáščázit	32
4.2.6	Bodnečázit	34
4.2.7	Dulveiidodagat	35
4.2.8	Billahuvvan eananviidodagat ja eananvuoddu billahuvvanriskat	36
4.3	Duovdda	37
4.3.1	Duovddeenangoddi ja duovddaguovllut	37
4.3.2	Duovdaga oppalašgovvadás	38
4.3.3	Divrras duovddaguovllut	38
4.3.4	Duovddaráhkadus	39
4.3.5	Duovddagovva	40
4.3.6	Árbevierroduovdagat	44
4.3.7	Eanangeavahanávžžuhusat	45
4.4	Huksejuvvon biras	46
4.4.1	Servodatráhkadus ja orruma dáládilli	47
4.4.2	Riikkaviidosáččat divrras guovllut ja čuožáhagat	49
4.4.3	Eanangottálaččat ja báikkálaččat divrras guovllut ja čuožáhagat	51
4.5	Arkeologalaš kulturárbevierru	51
4.6	Johtalus ja johtolagat	53
4.7	Áhpásnuvvan	53
4.8	Čáhcefuolahus	55
4.8.1	Dállodoalločáhci	55
4.8.2	Duolvačáhci	56
4.8.3	Čáhcefuolahusa doaibmaguovllut	57
4.9	Eananeaiggáduššan	58

4.10	Álbmot, ealáhusat ja bálvalusat	60
4.11	Sámi kultuvra ja boazodoallu	60
4.12	Birrasa árrodahkkit.....	63
4.12.1	Johtalusšlárbma.....	63
5.	Ulbmilat.....	64
5.1	Riikkaviidosáš guovlluideavahanulbmilat.....	64
5.2	Gieldda ulbmilat oasseoppalašláva ráhkadeapmái	65
5.3	Osolaččaid ulbmilat oasseoppalašláva ráhkadeapmái	66
6.	Plánema muttut	67
6.1	Plánema dárbu	67
6.2	OÁP ja álgoevttohus	67
6.3	Vuosttaš evttohus	67
6.4	Nubbi evttohus.....	67
6.5	Molssaeavttut ja daid veardádallan	68
7.	Oppalašlávva ja dan ákkat.....	69
7.1	Lávvaviidodaga ráddjen	69
7.2	Oppalašláva govvádus	69
7.2.1	Guovlovárremat	69
7.2.2	Oasseoppalašlávva merkemat ja -mearrádusat	70
7.2.3	Oba lávvaviidodaga oppalašmearrádusat	76
7.3	Oppalašláva gaskavuohta riikkaviidosáš guovlluideavahanulbmiliidda	76
7.4	Oppalašláva gaskavuohta eanangoddelávvaráhkadeapmái	77
8.	Oppalašláva váikkuhusat	80
8.1	Birasváikkuhusat.....	80
8.1.1	Váikkuhusat duovdagii, giligovvii, kulturárbevrrui ja huksejuvvon birrasii	80
8.1.2	Váikkuhusat lundui, eanan- ja báktevudđui, čáhcai ja dálkkadahkii	82
8.1.3	Váikkuhusat johtalussii ja infrastruktuvrii	87
8.2	Váikkuhusat guovlo- ja servodatráhkadussii sihke servodat- ja energiijaekonomiijai	88
8.3	Sosiálalaš váikkuhusat	88
8.4	Váikkuhusat sámi kultuvrii ja boazodollui	88
9.	Oppalašláva ollahuhttin	93
9.1	Riekteváikkuhuslaš oasseoppalašláva mearkkašupmi	93
9.2	Bienalaš plánen	93
9.3	Muttolašvuohta, eahpesihkkaris dahkkit	94
9.4	Čuovvun.....	94

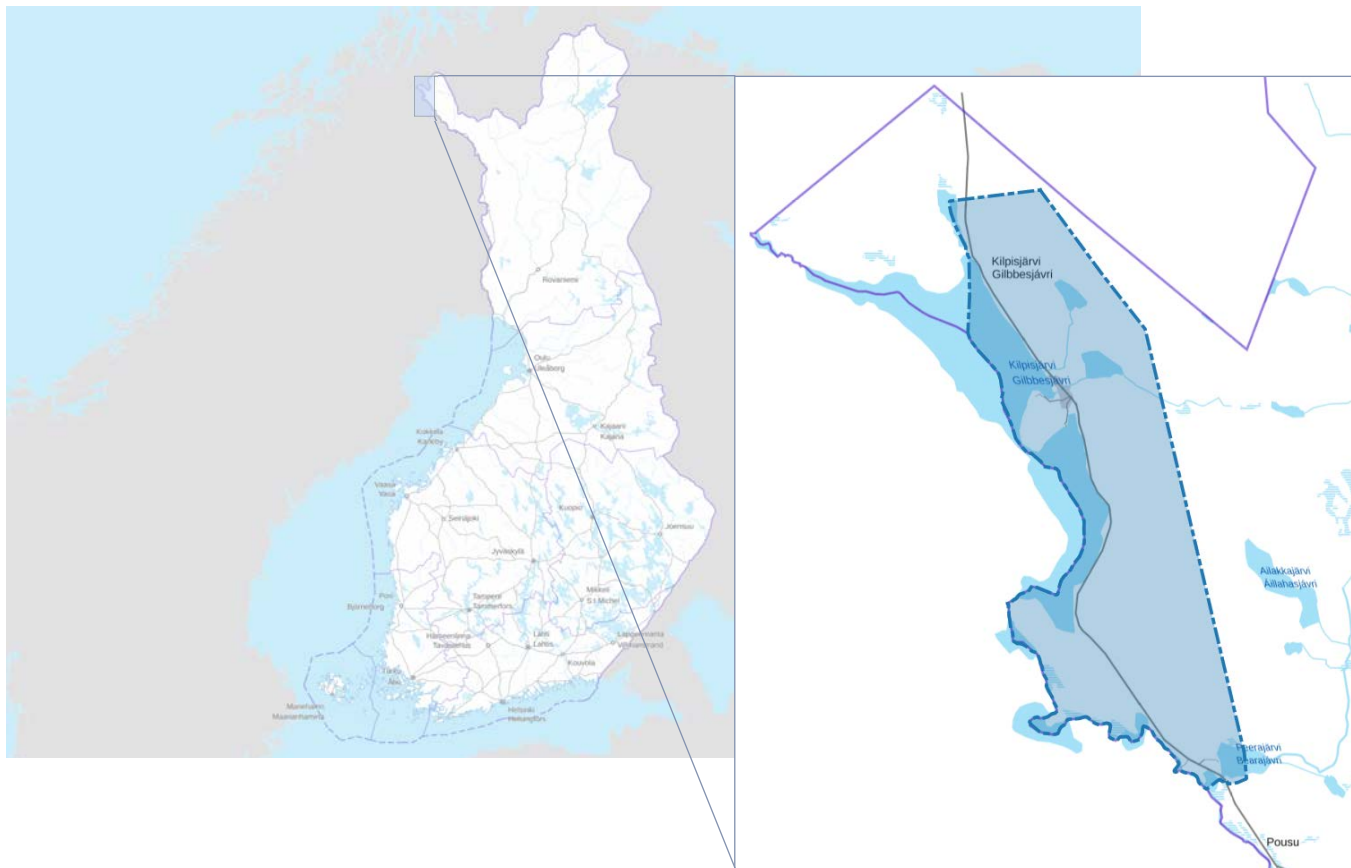
1. Láidehus

Vuodđo- ja dovddaldatdieđut

Gielda:	Eanodaga gielda
Láva namma:	Gilbbesjávrrí oasseoppalašlávva
Lávvaráhkadeaddji:	Lávvenarkitekta Sanukka Lehtiö, YKS-446, Sweco Finland Oy
Johtáheapmi:	7.3.2012 Gulahus johtui bidjamis

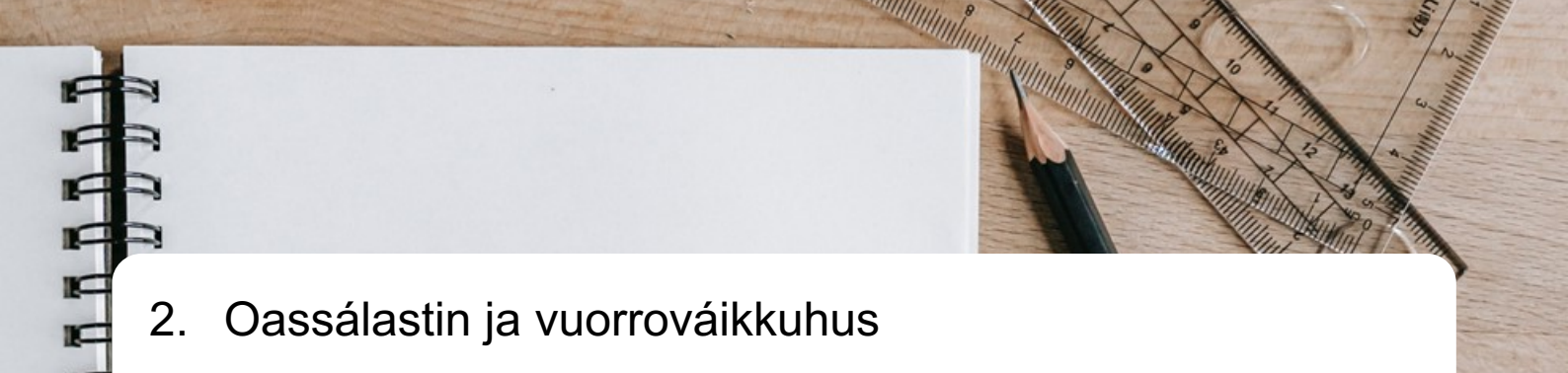
1.1 Plánenguovlu

Plánenguovlu lea Eanodaga gieldda oarjedavveoasis, Šilisjávrrí ja Bearajávrrí gaskkas. Oarjin plánenguovlu rádjahuvvá váldegotti rádjái Suoma ja Ruoŧa gaskii. Plánenguovllu viidodat lea ollislaččat sulaid 135 km².

1.2 Láva ulbmil

Gilbbesjávrrí guovlu lea geologalaš historjjás ja luonddus dáfus áidnalunddot ollisvuohta ja riikkaviidosaččat divrras duovddaguovlu. Dát dahkkit guovllu báikkálaškultuvrrain addet earenoamáš buriid vuolggasajiid guovllu ovdánahttimii. Gilbbesjávrrí lea okta Suoma árbevirolaččamusaid turismaguovlluid joavkkus ja gieldda vuoimmálaččamusat ovdáneaddji gilli. Oasseoppalašlávva ulbmilin lea ovdanbuktit guovllu suvdilis ovdáneami mielđásaš huksema ja dan árvofáttáid gáhttema.

2. Oassálastin ja vuorováikkuhus

2.1 Plánema muttut

Oasseoppalašlávvaprošeakta lea leamaš guhká jođus. Lávvaráhkadeaddji lea molsahuvvan evttohanmuttus.

Lávva lea gulahuvvon johtui 7.3.2012 ja oassálastin- ja árvvoštallanplána lea gárvánan 12.3.2012. Seitap Oy Tapani Honkasiin ordnejuvvui eiseválderáđđádallan 27.3.2012 ja válmastallanmuttu gullan (EHL 62§, EHÁ 30§) 3.9. - 30. 9.2012. Ráđđádallamat Sámediggelága 9 § jelgii dollojuvvoje 10.4.2012, 9.3.2021 ja 5.5.2021 sihke ráđđádallamat boazodoallolága 53 § jelgii 3.3.2021 ja 16.3.2021.

Oasseoppalašlávvas ráhkaduvvui vuosttaš lávvaevttohus, mas bivdojuvvoje eiseválddiin cealkámušat ja osolaččain lei vejolašvuohta guođdit muittuhusa 1.6.–16.7.2021. Eiseválddi gaskkas dollojuvvui bargoráđđádallan 17.11.2021, man jurddaboadusin lei čilgehusaid ráhkadeapmi ja evttohusmateriála unnánačča stuorit dárkkisteapmi dehege evttohusa beaivádeapmi sihke oidnosis doallama ođasteapmi.

Lávvaevttohusa beaivádanbargui giella gilvalahtii miessemánus 2022 ođđa lávvakonsultta. Giella válljii lávvaráhkadeaddjin Sweco lávvaarkiteavtta Sanukka Lehtiö (YKS-446). Nubbi lávvaevttohusmuđu johttáhuuvui oassálastin- ja árvvoštallanplána beaivádeamis ja eiseválddi bargoráđđádallamiin skábmamánus 2022.

2.2 Oassálastin ja vuorováikkuhus

Eanangeavahan- ja huksenlága 62 § jelgii lávvema osolaččat leat guovllu eananeaiggádat ja dat, geaid orrumii, bargamii dehe iežá diliide lávva sáhtta váikkuhit sakka. Dasa lassin osolaččat leat eiseválddit ja servošat, geaid doaibmasuorgi gieđahallojuvvo plánemis. Osolaččain lea vejolašvuohta searvat láva válmastallamii, árvvoštallat láva váikkuhusaid ja cealkit, čálalaččat dehe njálmmálaččat, iežaset oaiviliid áššis.

Oppalašláva guovddášosolaččat leat ankke čuovvovaš bealit:

- Eananeaiggádat
- Dat, geaid orrumii, bargamii dehe iežá diliide lávva sáhtta váikkuhit sakka:
 - Láva váikkuhusguovllu orrut ja luopmoorrut sihke láigolaččat
 - Fitnodagat (ee. turismafitnodagat) ja daid bargit
 - Institušuvnnat ja daid geavaheaddjit
 - Ealáhusaid bargit
- Eiseválddit ja prošeavttas daidda buohtastahtti fitnodagat ja guovddášservošat:
 - Eanodaga giella
 - Sámi EJB-guovddáš
 - Lappi lihttu
 - Museavirgelágádus
 - Sámi musea Siida
 - Sámediggi
 - Sámi gádjunlágádus
 - Rádjebearráigeahčču
 - Bealuštanvuimmit
 - Meahciráđđehus
- Servošat, maid doaibmasuorgi plánemis gieđahallojuvvo:
 - Gilbbesjávrrí gilisearvi
 - Giehtaruohtasa bálges
 - Enontekiön Sähkö Oy (sámás: Eanodaga Šleadga Os)
 - Enontekiön Vesihuolto Oy (sámás: Eanodaga Čáhcegáhtten os)
 - Sámi luonddusuodjalanbiire ja luonddusuodjalansearvvit
 - Vuorováikkuhusdilálašvuodát

2.2.1 Vuorrováikkuhusdilálašvuodát

Go lávvaevttohusa oasseoppalašláva válmastallan lea sirdásan Swecoi, de leat ordnejuvvon čuovvovaš vuorrováikkuhusdilálašvuodát:

27.–28.11.2022	Bargobájit gielddaráđđehusas ja álbmotdilálašvuodas
14.12.2022	Eiseválddiid bargoráđđádallan
26.1.2023	Bargoráđđádallan EJB johtalusbeliin
31.1.2023	Bargoráđđádallan EJB birasbeliin ja Meahciráđđehusain
24.8.2023	Álbmotdilálašvuodta
12.10.2023	Bálgesráđđádallan
20.12.2023	Eiseválddiid bargoráđđádallan
7.3.2024	Bargoráđđádallan Meahciráđđehusain
4.4.2024	Ráđđádallan sámediggelága 9 § jelgii

2.2.2 Eiseválddeovttasbargu

Oppalašlávvaarseassa lea ollahuhtton vuorrováikkuhusas sierra eiseválddebeliiguin. Lávvaarseassa jelgii leat ordnejuvvon mánngat bargoráđđádallamat eiseválddiiguin.

Eiseválddiin leat bivdojuvvon cealkámušat válmastallan- ja evttohusmuttus. Addojuvvon cealkámušaide leat ráhkaduvvon vástagat. Maid nuppi evttohusas bivdojuvvojit cealkámušat ja osolaččat ožžot guoddit muittuhusaid. Dárbbu jelgii ordnejuvvo aitosas eiseválderáđđádallan ovdal dohkkehanmuttu.

3. Vuolggasajit

3.1 Oppalašláva sisdoallogáibádusat

Oppalašláva sisdoallogáibádusaid (EHL 39 §) jelgii oppalašláva ráhkadeamis galgá eanangoddelávas váldjuvvot vuhtii dađi lági jelgii go das eanangeavahan- ja huksenlágas (1.1.2025 rájes guovlluideavahanlágas) mearriduvvon.

Oppalašláva ráhkadeamis galgá váldjuvvot vuhtii:

- 1) servodatráhkadusa doaibmivuohta, ekonomalašvuohta ja ekologalaš suvdilvuohta;
- 2) servodatráhkadusa, mii juo lea leamaš, buorringeavaheapmi;
- 3) orruma dárbbut ja bálvalusaid oažžasuvvan;
- 4) vejolašvuodát johtolaga, earenoamážit joavkojohtolaga ja geahppa johtolaga, sihke energiija- ja bázahusfuolahusa vuogálaš ordnemii birrasa, luondduriggodagaid ja ekonomiiija dáfus suvdilis vuogi jelgii;
- 5) vejolašvuodát dorvvolaš, dearvvašlaš ja sierra álbmotjoavkkuid dáfus dássettolaš eallinbirrasii;
- 6) gieldda ealáhuseallima doaibmaevttut;
- 7) birasáruid unnideapmi;
- 8) huksejuvvon birrasa, duovdaga ja luondduárvvuid gáhtten; sihke
- 9) áhpásnuvvamii heivvolaš guovlluid reahkkán.

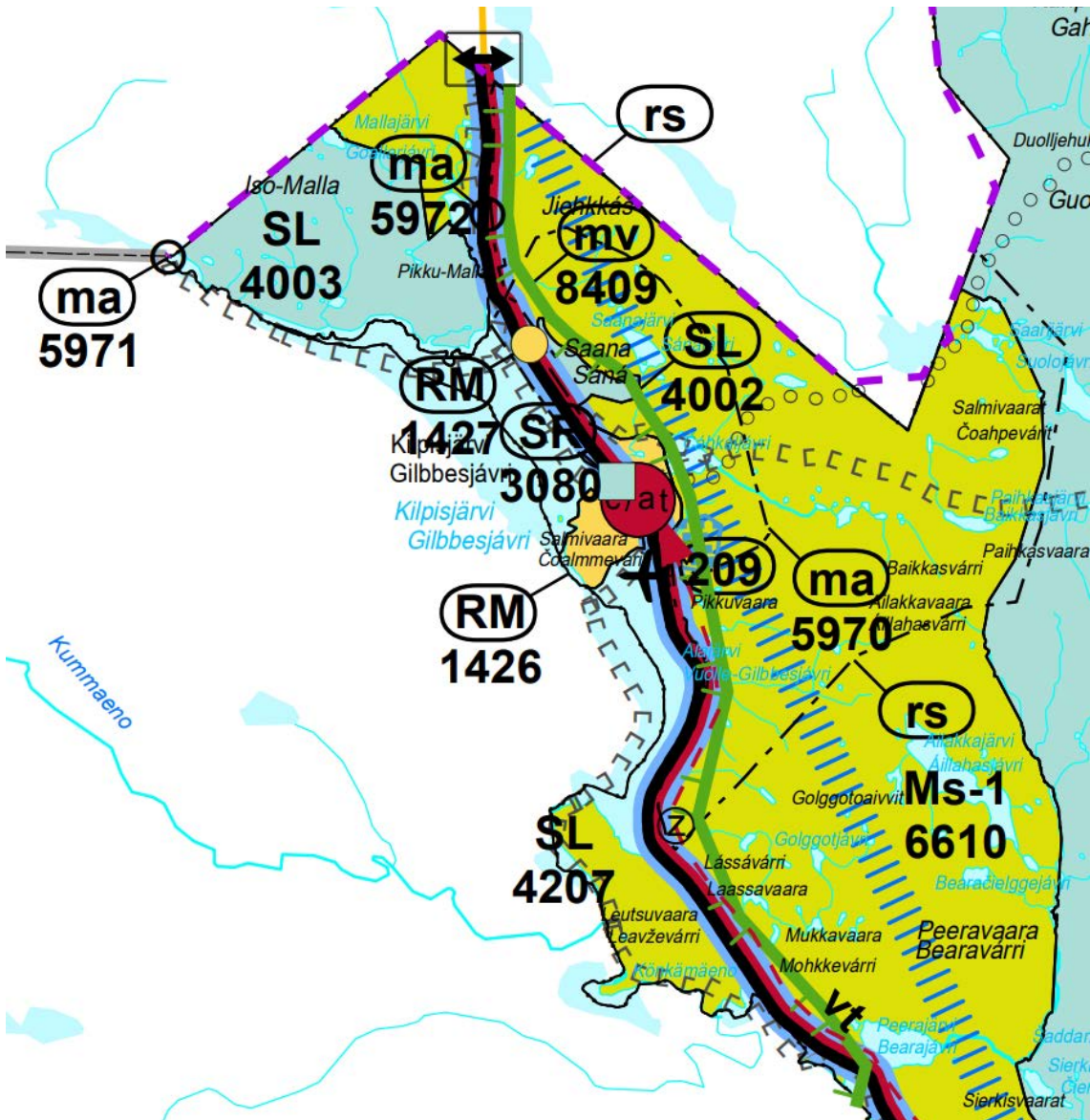
Ovddabealde dárkkuhuvvot áššit galget čilgejuvvot ja váldjuvvot vuhtii dan meari jelgii go maid ráhkadanvuloš oppalašláva stivrenulbmil ja dárkilvuohta dan gáibidit.

Oppalašlávva ii oaččo mielddisbuktít eananeaiggádii dehe iežá riekteaiggádii badjelmearálaš áru.

3.2 Plánendilli

3.2.1 Eanangoddelávva

Eanangoddelávveimiin stivrejuvvo eanangotti guovlluid geavahusa plánen ja duddjuvvovjit linnjemat gielдалávveimi. Plánenguovllus lea vuoimmis Duottar-Sámi eanangoddelávva. Birasministeriija váfistii láva 23.6.2010 ja dat oaččui láhkavuoimmi, go alimus hálddahusriekti hilggui 16.5.2012 váidalusaid.

Duottar-Sámi eanangoddelávvaaoassi.

LÁVVAMERKEN

MERKEMA ČILGEHUS

Ms-1

Luondduruovttudoallo ja boazodoallogustovaš guovlu

Merkemiin čujuhuvvo váldoáššis luondduealáhusatnui ja boazodollui dárkkuhuvvon guovllut, mat sáhttet adnojuvvot váldogeavahanulbmila namuhanveara hehttekahtá ja luonddu rievdatkahtá maid iežá ulbmiliidda.

Sápmelaččaid ruovttuguovlu

Merkemiin čujuhuvvo sápmelaččaid ruovttuguovlu. Guovlluin dárkkuhuvvojit Eanodaga, Anára ja Ohcejoga guovllut sihke Soađegili gieldda Sámi bálgesa viidodagat. (Láhka sámedikkis N:o 974/1995 4§)

Eiseválddit galgá várrer sámediggái vejolašvuoda šaddat gullojuvvot ja ráddádallat visot viiddes ja mearkkašahtti doaibmabijui, mat sáhttet dakkavide ja earenoamáš vugiin váikkuhit sápmelaččaid sajádahkii eamiálbmogin ja mat gusket sápmelaččaid ruovttuguovvlus servodatplánema, stáhtaeatnema, suodjalanguovvluid ja meahccepguovvluid dikšuma, geavahusa, láigoheami ja luobaheami, ruvkeminerálaid váldima ja ruvkebiirre vuoddudeami lohpeohcamušaid dehe iežá

danveardásaš guovlluid geavahusa ášši, mii čuohcá sápmelaččaid gillii, kultuvrii dehe sin sajádahkii eamiálbmogin.

Meahciráđđehusa ráđđen luondduriggodagaid dikšun, geavahus ja suodjaleapmi galgá heivehuvvot oktii sámedikkis addojuvvon lágas dárkkuhuvvon sápmelaččaid ruovttuguovllus dađi lági jelgii, ahte sápmelaččaid kultuvrrain bargama eavttut dorvvastuvvojit, sihke boazodoallolágas dárkkuhuvvon boazodoalloguovllus dađi lági jelgii, ahte boazodoallolágas ásahuvvon geatnegasvuodát devdojuvvojit.

Boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága mielddásaš doaibmabijui galgá giddejuvvo earenoamáš fuomášupmi sápmelaččaid vejolašvuodáide bajásdoallat ja ovdánahttit kultuvrraset ealáhusaid sápmelaččaid ruovttuguovllus.

Sápmelaččaid ruovttuguovllus vuovdedoallu galggalii geavahit lunddolaš ođasnuhttima dasa heivvolaš čuožahagain ja vealtit eatnangierraga vuommálaš giedahallama.

Guovddášdoaimmaid guovlu ja guovddášgilli

Merkemiin čujuhuvvojit guovddášgilit main viggojuvvojit seailluhit dehe maidda plánejuvvojit dálanguovlluid vuodđobálvalusat, mat sáhttet adnojuvvo heivvolaš huksenguovlun ja maid guovddášguovlluide sáhttet sajuštuvvot viiddes guovllu ja rádjegávppi bálvalusat, maiddái bođugávppi stuoraovttadagat.

Guovllus galget seailluhuvvot ja ovdánahttojuvvo mánggabeallásaččat dálanguovllu ealáhusat, bálvalusat, orrun ja kulturbiras.

Turismaguovlluid guovlu /-čuožáhat

Merkemiin čujuhuvvojit guvlolaččat mearkkašahtti turismabálvalusaid guovllut, dego turisma- ja luopmoguovddážat, luopmogilit, luopmohoteallat, gohtensajit dehe iežá danveardásaš doaimmat, mat bálvalit turismma.

Girdibáiki

Turismma geasuhusguovlu, turismma ja áhpásnuvvama ovdánahttima čuožáhatguovlu

Merkemiin čujuhuvvojit turismma ja áhpásnuvvama avit, maidda čuhcet guovlluidegeavahusláš ovdánahtindárbbut ja daid oktiiheiveheapmi.

Guovlu galgá ovdánahttojuvvo turismaguovddážiid, dálanguovloturismma, bálvalusaid ja johtolagaid oktasašdoaimmalaš ollisvuotán guovllu váldogeavahusulbmiliiguin oktiiheivvolaš vuogi jelgii.

Eanangoddelávas plánenguovlu lea čujuhuvvon váldoáššis luondduruovttudoalu ja boazodoalu gustovaš guovlun (Ms-1). Oba plánenguovlu gullá sápmelaččaid ruovttuguvlui (sa). Gilbbsesjávrii gilli lea merkejuvvon eanangoddelávvi guovddášdoaimmaid guovlun ja guovddášgillin (c/at). Turismabálvalusaid guovlun lea čujuhuvvon Gilbbsesjávrii gili davveoasi gohtensadji (1427) ja riikkaviidosas Čoalmmeváriid turismaguovlu (1426), mii doallá sisttis Gilbbsesjávrii turismabálvalusaid guovlluid sihke vejolaš luopmohuksenguovlluid. Guovllu lulábeallái lea čujuhuvvon girdibáiki. Oassi plánenguovllus gullá turisma geasuhusguvlui sihke turismma ja áhpásnuvvama ovdánahttima čuožáhatguvlui (mv). Guovlu (8409) doallá sisttis Gilbbsesjávrii gili ja Čoalmmeváriid guovlluid sihke vl 21 guora Norgga ráji rádjái, dasa gullá maid Sána guovlu ja das gávdnojit idjadan- ja restorángebálvalusat sihke prográmmabálvalusat.

LÁVVAMERKEN

MERKEMA ČILGEHUS

Kulturbirrasa dehe duovdaga gáhttema dáfus dehálaš guovlu / čuožáhat

Guovllu plánemis galgá dorvvastuvvot mearkkašahtti kulturhistorjjálaš ja duovdaga árvvuid seailun.

Luonddusuodjalanguovlu / -čuožáhat

Merkemiin čujuhuvvojit luonddusuodjalanlága vuodul suodjaluvvon dehe suodjaluvvot dárkkuhuvvon guovllut dehe čuožahagat.

Vistesuodjalanguovlu / -čuozáhat

Merkemiin čujuhuvvojit girkolága, vistesuodjalanlága ja stáhta eaiggáduššan visttiid suodjaleamis addojuvvon ásašusa (480/85) dehe eanangeavahan- ja huksenlága vuodul suodjaluvvon dehe suodjaluvvot dárkkuhuvvon guovllut dehe čuozáhat.

Kulturbirrassa dehe duovdaga gáhttema dáfus dehálaš guovlun leat čujuhuvvon riikkaviidosaččat divrras Sána duovddaguovlu (5970) ja Baskkesgura šaldi (5972). Sána luonddusuodjalan-, rođuidsuodjalan- ja Natura-guovlu (4002) sihke Duortnosjoga-Rádjeeanu Natura-guovlu (4207) leat čujuhuvvon eanangoddelávas SL-guovlun. Guovllus lea maid vistesuodjalančuozáhat (SR 3080), Gilbbesjávrrí hotealla.

LÁVVAMERKEN

MERKEMA ČILGEHUS

Guovssahasluodda

Merkemiin čujuhuvvo riikkaviidosaččat dehálaš riikkaidgaskasaš johtalusmanahat.

Guovssahasluodda ovdánahttojuvvo riikkaidgaskasaš johtalusmanahahkan, man eanangeavahusplánemis galgá giddejuvvot earenoamáš fuomášupmi johtalusa njuovžilvuhtii ja dorrvolašvuhtii, johtalusa ja turismma bálvalusaide, johtalusbirrassa kvalitehttii sihke luonddu, duovdaga ja kultuvrra birasárvvuide. Eanangeavahusa plánemis galget váldojuvvot vuhtii alladásat eatnanluotta sihke energiija- ja diehtujohtalusjohtasiid sadjevárremat ja ráddjehusat birastahtti eanageavahussii.

Mearkkašahtti ládje buoridanvuloš luodda

Ruovderattejohtalusa ovdánahttima várás čilgenvuloš oktavuoha

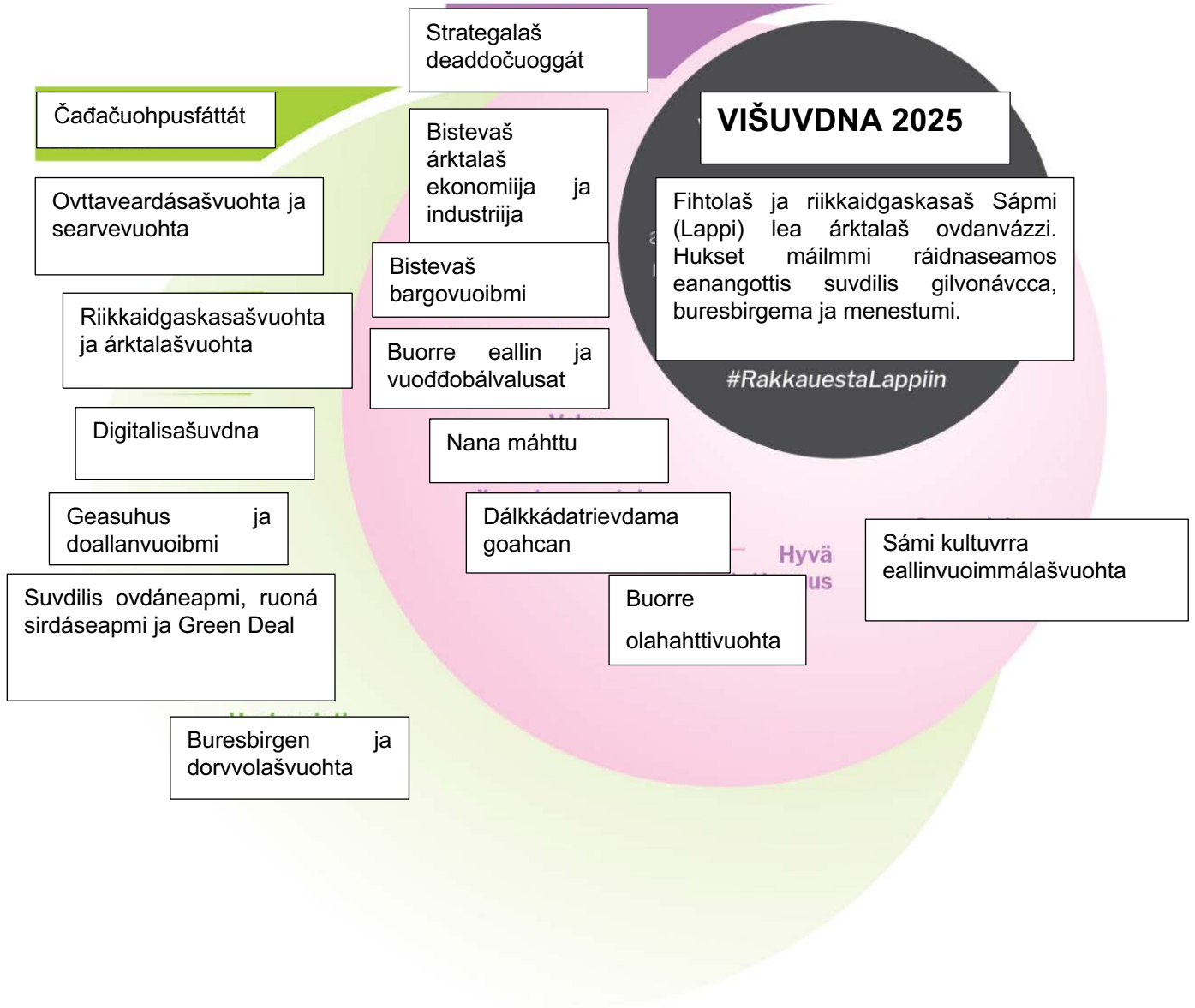
Plánenguovllu čađa manná riikkaviidosaččat dehálaš riikkaidgaskasaš johtalusmanahat Guovssahasluodda, mii lea čujuhuvvon mearkkašahtti buoridanvuloš luoddan. Guovllu bakte lea eanangoddelávas čujuhuvvon maid ruovderattejohtalusa ovdánahttima várás čilgenvuloš oktavuoha.

3.2.2 Lappi-soahpamuš

Lappi-soahpamuš doallá sisttis sihke Sámi eanangoddeprográmma 2022–2025 ja eanangoddeplána jahkái 2040. Lappi-soahpamuš lea ovdánahttinstrategiija, mii buktá ovdan ollislašgova eanangotti strategalaš ovdánahttimis ja ruhtadeami čuoziheamis, sihke guhkes ulbmila boahteáiggegovaid. Sámis (Lappi) eanangoddeprográmmii gullá sámi kultuvrra oassi. Lappi lihttu dohkkehii Lappi-soahpamuša 2021 skábmamánu.

Lappi-soahpamuša guovlluovdánahttima stivrejit čieža strategalaš deaddočuoggá, mat vuodđuduvvet Sámi (Lappi) givrodagaide:

1. Árktalaš ekonomii ja industriija šaddet suvdilit ođasnuhttimiin
2. Veahkadathtanuššama ja bargovuoimmi bistima hástalusat hálđui
3. Máhtu ovdánahttin dávistit doaibmabirrassa jođánis rievdamiidda
4. Eallinbirrassa kvalitehtta, buresbirgen ja vuodđobálvalusat buori eallima oassedahkkin
5. Dálkkádatrievdama goahcan ja luonddu mánggahápmásašvuoda dorrvastepmi
6. Buorre olahattivuoha gilvonávcca ja šaddama vejolažžan dahkkin
7. Sámi kultuvrra eallinvuoimmálašvuoha

Lappi-soahpamuš čeahkkáigeassun lávvan.

Lappi-soahpamušas lea ovdanbuktojuvvon guovloráhkadusvišuvdna, mii ollá jahkái 2040. Višuvnnas leat buktojuvvon ovdan guhkes ulbmila boahpteáiggegovat. Višuvnnat, mat gusket njuolga Gilbbsjávrra, laktásit earenoamážit turismii ja riikkaidgaskasaš ekonomalaš doaimma ovdánahttimii ovdamearkka dihte johtalusoktavuođaid buoridaami:

Riikkaviidosas ovdánahttinmanahat:

*Oarje-Sámi manahat dahká vejolažžan oktavuođa Jiekrjamerrii nu ahte ollá **Mearrabađa** geavlli industriija- ja energiijaavis oarjeráji jalgii Gilbbsjávrra bakte Ivgobahtii. Dát manahat skavveha Levi-, Ylläs-, Bállás- ja Olosduoddariid ráhkadan Suoma mearkkašahttimus turismaarvi. Oarje-Sámi ovdánahttinmanahaga siste Duortnosleahki ráhkada iešalddes viiddes rádjeovttasbargo-, turisma- ja johtalusvuogádaga. Manahat čatná logistihka, ealáhusdoaimma ja rádjeovttasbargui vuodđudettiin oarjjábeale Sámi gielddaid funktionalalaččat oktii.*

Turismaavit:

Turismadoaimmat ráhkadit iežaset ein vuoimmáiduvvi avi. Turismma ja dasa lávga laktáseaddji doaimmaid mearkkašupmi guovloráhkadussii ja bálvalanreaidduide lea stuorimus Duottar-Sámi, Davvi-Sámi ja Nuorta-Sámi turismaaviid viidodagain. Báikkálaš turismaavit leat ahtanuššan Ohcejoga Deanuleahká, Ranua birrasii, Mearra-Lappii ja Gilbbsjávri. Turismaguovlluid olahttuvuohta doarjala girdistašuvnnaide ja ruovderatiid persovdnajohtalusa loahppastašuvnnaide sihke persovdna- ja linnjábiilajohtalusa dárbbahan alladásat luoddaoktavuođaide.

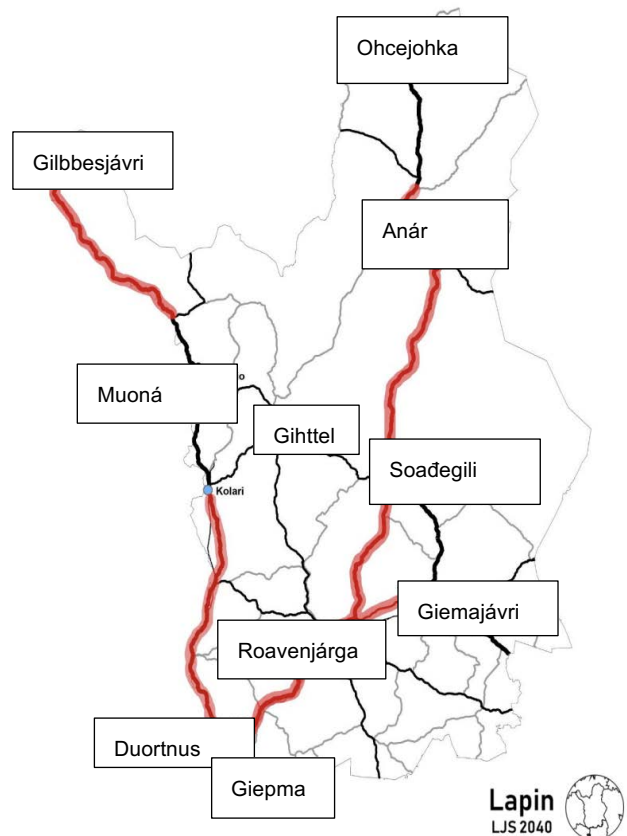
Sámi (Lappi) viiddes stáhta eatnamiidda, earenoamážit álbmotmehciide sihke iežá luonddu- ja áhpásnuvanguovlluide doarjaleaddji luondduturisman lea guovddášsajádat Sámi turismmas. Doallanvuoimmi ja geasuhusa oaidninvuogis Sámi luonddučuozáhagaid mearkkašupmi Sápmai lea hui mearkkašahtti.

Turisma, mii ollahuhttojuvvo Sámis, vuodđuduvvá suvdilis ovdáneami prinsihpaide. Daidda gullet earret iežá báikkálaš orruid buresbirgema dorvvasteapmi ja luonddubirrasiid seailluheapmi turismma ovdánahttimis. Sápmelaččaid ruovttuguovllus turismma ovdánahttima stivrejit etihkalaš rávvagat. Ceavzilis turisma gáibida eatnat ovdánahttinbidjosiid ja eanangeavahanhámiid oktiheiveheapmi lea eanangeavaheami plánemis mearrideaddji hástalus.

3.2.3 Sámi johtalusvuogádatplána 2040

Sámi johtalusvuogádatplána vuodđuduvvá guhkás Lappi-soahpamušas biddjon ulbmiliidda. Plánenguovllu guoská riikkadásis ovdánahttinvuloš njunušfidnu, váldogeainnu 21 buorideapmi Duortnus–Gilbbsjávri gaskkas:

Váldogeaidnu 21 gaskkusta stuorru riikkaidgaskasaš davvi-lulli háltti gálvojohtalusa Suoma oarjerájis. Geaidnu lea dálá áigge earenoamážit davvioasistis baski ja heajos ortnegis ja dagaha lossa johtalussii eatnat geainnus firromiid. Geaidnu galgá buoriduvvot muttuid jelgii ruhtadeami ja resurssaid jelgii. Guovddášlaččamus váikkuhussan geaidnooktavuođa johtalusa njuovžilvuohta ja dorvvolašvuohta buorrána. Ealáhuseallima fievrredemiid sihkarvuohta ja mátkearáiggi noahkun buorrána.

Riikkadásis ovdánahttinvuloš njunušfidnut.
Gárta: Sámi johtalusvuogádatplána 2040

3.2.6 Huksenortnet

Eanodaga gieldda gustovaš huksenortnet lea ráhkaduvvon jagi 1992.

3.2.7 Vuodđogárta

Plánema vuodđun adnojuvvo meahccediehtovuodđomateriála ja dárbbu jelgii iežá gártamateriála mihttolávas 1:20 000.

3.2.8 Iežá vejolaš čilgehusat, proševttat ja inventeremat

Oasseoppalašlávva vuolggasadjin leat leamaš Gilbbesjávrrí ovdánahttinplána 2020 strategalaš ulbmilat jagi 2011 ja dat leat dárkkistuvvon ráđđehusa bargobájis 28.11.2022.

- doaimmaid sajušteapmi lundui ja duovdagii dađi lági mielde, ahte vuodđogeasuhus luondu ja duovdda seailu
- háldejuvvon fásta orruideari lassáneapmi ja fitnodatdoaimmaid ovdánahttin birrajagážin
- gávppálaš idjadanbálvalusaid lasiheapmi ja dási lokten
- johtolagaid ja prográmmabálvalusaid ovdánahttin ja mánggabealálážžan dahkan
- fitnodatolbmuid ovttasbargu
- birrajagášvuoda ja riikkaidgaskasašvuoda guvlui

4. Plánenguovllu dáládilli

4.1 Oppalaččat

4.2 Luonddubiras

Guovllus leat ollahuhtton luonddučilgehusat lávvenproseassa sierra áiggiid. Oppalašlávvaarseassas ávkin adnojuvvon luonddubirrasi čilgehusat leat:

- Kilpisjärvi 2020 -hanke, luonnontilan selvitys (sámás: Gilbbesjávri 2020 -prošeakta, luonddudili čilgehus). Finnish Consulting Group, 2020.
- Kilpisjärvi 2020 -hanke luonnontilan selvitys, uhanalaisten sammalten ja sammalille tärkeiden elinympäristöjen kartoitus Kilpisjärvellä 2011 (sámás: Gilbbesjávri 2020 -prošeakta, uhkivuloš sepmoliid ja sepmoliidda dehálaš eallinbirrasiid gárten Gilbbesjávris 2011). Juutinen, R., Tynys, S. ja Paalamo, P., 2011.
- Uhanalaisten ja silmälläpidettävien perhoslajien esiintyminen Enontekiön Kilpisjärven lähituntureilla ja Kuonjarvarrin–Tuelljehuhputin alueella 2008–2011. Raportti Metsähallitukselle 31.10.2011. (sámás: Uhkivuloš ja beaiveloddešlájaid, maid uhkivulošvuoda galgá bearráigeahččat, dihtton Eanodaga Gilbbesjávri lagas duoddariin ja Guonjarvárri–Duolljehuhpuha guovllus 2008–2011. Raporta Meahciráđđehussii 31.10.2011). Välimäki, P. ja Männistö, K., 2011.
- Kilpisjärven eteläinen asemakaava, kasvillisuus- ja luontotyyppiselvitys. (sámás: Gilbbesjávri lulábeale sajádatlávva, šattolašvuolta- ja luonddutiipačilgehus). Ramboll Finland Oy, 2022.
- Pohjois-Kilpisjärven asemakaava, luontoselvityksen täydennys (sámás: Davvi-Gilbbesjávri sajádatlávva, luonddučilgehusa dievasmahttin). Ramboll Finland Oy, 2022.
- Kilpisjärven osayleiskaava, luontoselvitys. (sámás: Davvi-Gilbbesjávri sajádatlávva Natura-árvoštallan). Ramboll Finland Oy, 2023.
- Kilpisjärven osayleiskaava, luontoselvitys. (sámás: Gilbbesjávri oassesajádatlávva, luonddučilgehus). Sweco Finland Oy, 2023.
- Kilpisjärven osayleiskaavan, Pohjois-Kilpisjärven asemakaavan ja Saanaojen asemakaavan Natura-arvointi. (sámás: Gilbbesjávri oassesajádatlávva, Davvi-Gilbbesjávri sajádatlávva ja Sánajoga sajádatlávva Natura-árvoštallan. Sweco Finland Oy, 2024.

4.2.1 Luonddusuodjaleapmi

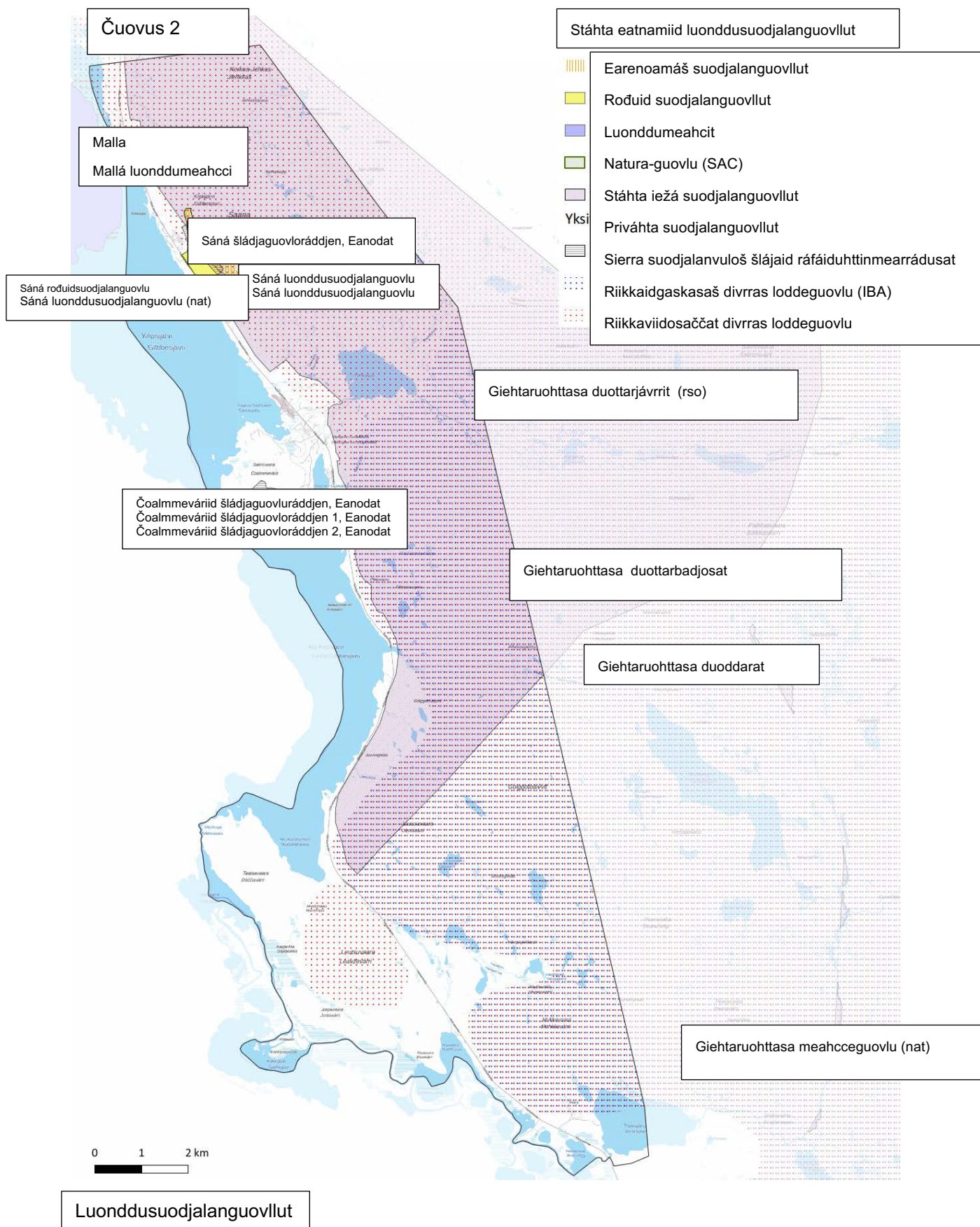
Oppalašlávva barggu olis lea ollahuhtton Natura-árvoštallan (Sweco Finland Oy, 2024). Dán lávvačilgehusa logus doarjaluvvo guhkás gažaldatvuloš árvoštallama dieđuide.

Gilbbesjávri oasseoppalašlávva guovllus lea Natura-guovllu Sána luonddusuodjalanguovlu (FI1300102, SAC) sihke muhtimassii Duortnosjoga ja Rádjeeanu čázádagaid Natura-guovlu (FI1300912, SAC). Mallá Natura-guovlu (FI1300102) rádjahuvvá nuortan lávvaiguovlui. Gilbbesjávri oarjelulábealde, Ruotas, lea Bealčána Natura-guovlu (SE0820620) 1,7 kilomettara lávvaiguovllu rájes, lagamusas 3.2 kilomettara duohken, lea Gilbbesjávri Natura-guovlu (FI1300105).

Lávvaiguovllus ja dan lahkasiin leat eanet luonddumeahcit, priváhtaeatnamiid luonddusuodjalanguovllut, sihke luonddusuodjalanprográmma- ja gáttiidsuodjalanprográmmaguovllut. Priváhtaeatnamiid luonddusuodjalanguovllut lávvaiguovllus leat šlájaid suodjaleami vástte vuodduuvvon guovllut Sána šládjaguovloráddjen (ERA206143), Čoalmmeváriid šládjaguovloráddjen (ERA206746), Čoalmmeváriid šládjaguovloráddjen 1 (ERA206747) ja Čoalmmevári šládjaguovloráddjen 2 (ERA206867). Luonddusuodjalanprográmmaid čuožahagat leat Sána (LHO120390) ja viiddes lávvaiguovllu čuožahat Giehtaruohtasa duottarjávrrit (RSO120123), mii joatkahuvvá davvenuorti ja nuortabeallái.

Mánggat sierratiipasaš suodjalanguovllut leat seamma guovlluin Natura-guovlluiguin. Ovdamearkka dihte Sána Natura-guovllus lea Sána luonddusuodjalanguovlu ja rođuidsuođjalanguovlu Sána rođut. Mallá Natura-guovllus fas lea maid Mallá luonddumeahcci, mii lea stáhta eatnamiid luonddusuodjalanguovlu.

Natura-guovllut buktejuvvojit ovdan čuočvovaš vuolleloguin.

Sáná luonddusuodjalanguovlu

FI1300112, SAC

Sáná luonddusuodjalanguovllu Natura-guovllu sturrodat lea 240 hektára ja Sáná čohkka lea 1029 mettara mearradási bajábealde. Guovlu lea ollásit stáhta eaiggáduššamis. Guovlu gullá Natura-fierpmádaga SAC-guovlun, dehege dat lea suodjaluvvon luonddudirektiivva vuodul. Natura-guovlu šaddá Sáná luonddusuodjalanguovllus, mii lea vuodđuduvvon luonddusuodjalanlága miel dásaš suodjalanguovlun, ja Sáná rođuin, mii lea vuodđuduvvon luonddusuodjalanlága jelgii rođuidsuođjalanguovlun (LHO120390). Daid gaskii báhcá baskkes sneaida, mii ii gula goappáge suodjalanprográmmii. Eanas Natura-guovllus gullá gáttiidsuođjalanguovlui Giehtaruohtasa duottarjávrrit (RSO120123). Sáná šládjaguovloráddjen (ERA206143) lea stuorimus oasis Natura-guovllus. Sáná luonddusuodjalanguovllu Natura-guovlu lea boazodoalloguovllus. Guovlu geavahuvvo bealuštanvuimmiid hárbjus- ja báhčindoibmii.

Sáná gullá Giellasa váriide, mii ovddasta Suoma geologalaččat nuoramus báktevuođu. Báktevuođus lea gálka, mii vuhtto šattolaš šaddogeardin. Sáná bohce- ja seamulšlájain leat mánggat gálkagáibideaddjit dehe oiddohat. Sáná riiddiid gálkabávttit, báktefirronlaiggahagat, noarsaguolbanat, gáldut, gáldojogažat ja asehisdarffát rohtoekkit leat uhkivuloš šaddošlájaid árvugaččamus eallinbirrasat. Guovlu lea dehálaš earenoamážit uhkivuloš šattuid ja beaivelottiid suodjaleami dáfus.

Sáná lea hui dovddus ja bivnuhis guossástallančuozáhat ja dohko lea álki beassat aivve gili guovddážiid ja váldoluotta guoras. Sáná guovlu lea klassiserejuvvon riikkaviidosaččat divrras duovddaguovlun ja Sáná lea sápmelaččaid bassi báiki dehege sieidi. Sáná guovllus lea buorre lahttu- ja bálggisfierpmádat. Eanas johtolagain mannet Natura-guovllu olggobealde. Guovllu bivnuheamos geassevánddardančuozáhat lea Sáná duottar, man čohkka lea Natura-guovllu olggobealde. Oasis Natura-guovllus lea vuomimis johtinráddjehus.

Sáná Natura-guovllu suodjalanággan lea luonddudirektiivva čuvvosa 1 luonddutiipat ja čuvvosa II šlájat. Dáid lassin Natura-diehtoskovis leat namuhuvvon iežá dehálaš šládjan earenoamážit bohce- ja seamulšlájat, jeagelšlájat ja rikkehisslájat. Mánggat Sáná ja lagasbirrasa hárvanaš šaddošlájat leat Norgga ja Ruota bealde lávdanguovllu ravddain. Uhkivulošslájain leat mánggat hui hárvanaš šlájat, mat dihttojit bávttiin dehe njirranjuovahagain. Sáná ja dan lagasbirrasa mearkašupmi rikkehemiide lea Suoma diliin buhttemeahtun. Sáná uhkivuloš ja measta uhkivuloš rikkehisslájaid deháleamos eallinbirrasat lea eanas seammat go šattuide. Beaiveloddešlájaid dáfus hui divrasat leat čievrannjirranbáikkat, duottarniittut ja duottarguolbanat/noarsaguolbanat.

Sáná guovllu besselottit čoahkkanit lagežiid vuovdešlájain sihke jalges duottareatnamiid lottiin. Guovllus bessejit mánggat uhkivuloš ja áruide hearkkes šlájat.

Duortnosjoga ja Rádjeeanu čázádagat

FI1300912, SAC

Duortnosjoga ja Rádjeeanu čázádagaid Natura-guovlu gokčá 3600 km eatnogeainnuid Gilbbesjávri rájes gitta Mearrabađa rádjái. Guovllu viidodat lea sulaid 32 000 há. Plánenguovllus lea dušše unna oasáš Natura-guovllus. Stuorimus čázádatviidodaga jávrrit leat Gilbbesjávri, Jerisjávri ja Äkäsjávri. Duortnosjoga-Rádjeeatnu lea Suoma áidna ja Gáláseanu olis áidna oba EU regulerekeahtes stuora čázádatviidodat. Čázádatviidodaga čázi kvaliteahhta lea eanas buorre dehe earenoamáš buorre. Eanuid badjeoasit leat luonddudilis ja leat dušše veaháš noađuhuvvon. Olmmošdoaimma mieldebbuktin noađuheapmi oažžu deattu eanu vuolleoassái. Eatnogeinnodat lea adnojuvvon 1900-logu gaskkamuttuin muorragávvu vuojaheapmái, ja čázádagas (eanas váldofávlli olggobealde) leat dahkkon vuojaheami čorgemat. Vuojahemiid nohkama mannel oalgejogat leat báikkuid divvojuvvon.

Duortnosjoga ja Rádjeeanu Natura guovlu gullá Natura-fierpmádahkii SAC-guovlun. Suodjaleapmi ollahuvvá Suoma ja Ruota gaskasaš rádjesoahpamuša sihke čáhcelága, guoikkaid-suodjalanlága ja birasgáhttenlága vugiid jalgii. Čázádat lea suodjaluvvon maid čáhcerápmadirektiiva vuodul.

Duortnoseatnu lea divrras goargjunjohka, ja okta guovtti jogas Suomas, gos lea luonddudilálaš lassáneaddji Nuortameara luossanálii. Johkii gorgnot godđat maid mearradápmot ja goargjunčuovža.

Giehtaruohhtasa meahcceguovlu

FI1300105, SAC/SPA

Giehtaruohhtasa meahcceguovlu lea viiddes ja meahccelágan ollisvuohta, masa gullet Suoma alimus duoddarat. Guovllus leatnai mánga badjel duhát mettara allosaš aláža ja čohka, alimussan Hálidi. Guovllu oarjedavveoassi gullá Giellása váriide, maid báktevuodđu lea riikkamet nuoramus. Šelgesčáhccás fiellmát, jogat ja jávrrit leat duovdaga mávssolaš oassi.

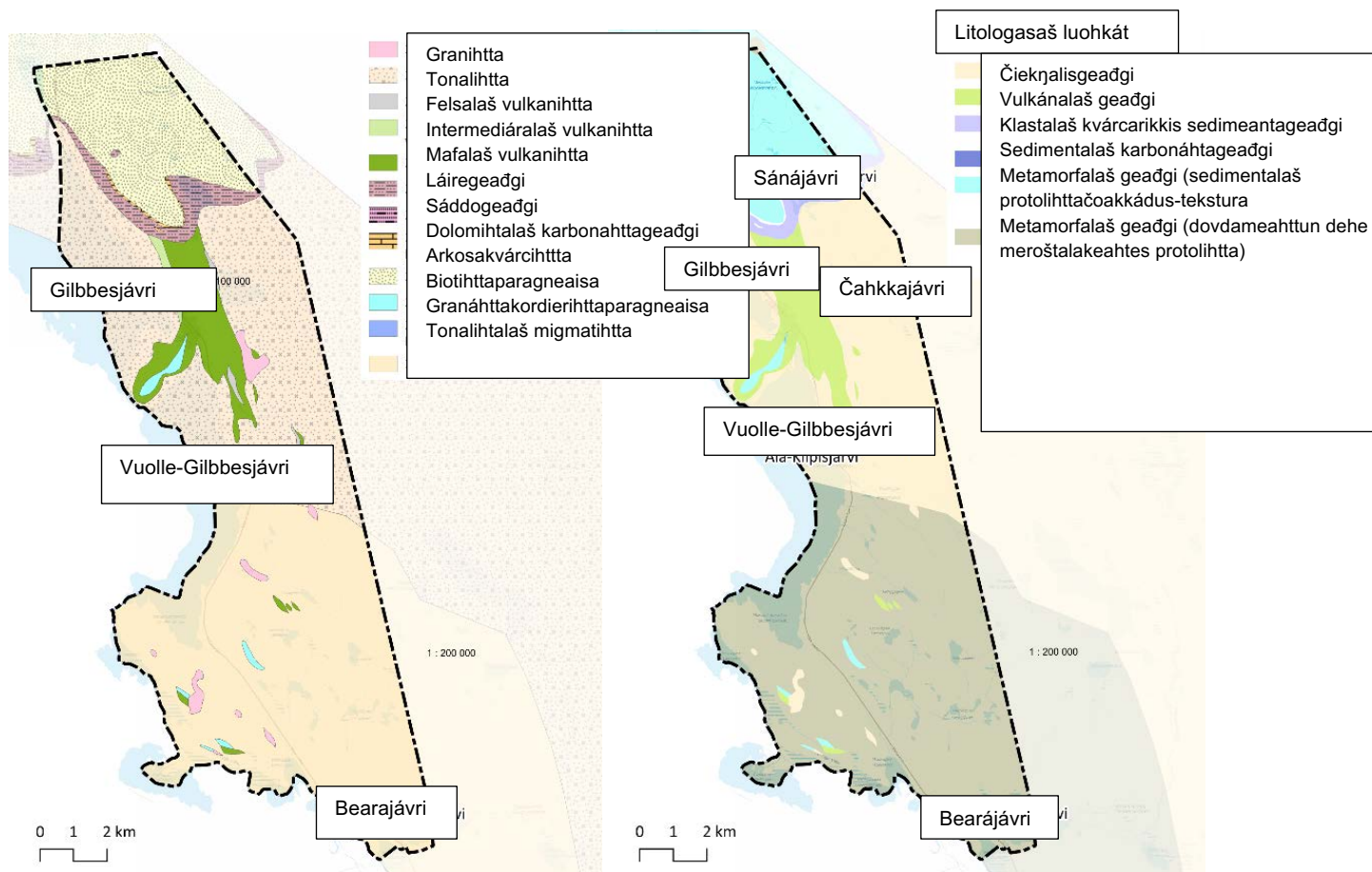
Guovllu mearkkašupmi boazodollui ja iežá luondduealáhusaide lea buhttemeahtun. Dasa lassin dat leat bivnnuhis vánddardan- ja meahcebivdočuozáhat. Guovllus orrot dušše Ávžžášjávrrit siiddas sihke jagi muhtin mánuid Bihčosjávrris.

4.2.2 Eanan- ja báktevuodđu

Gilbbesjávrrit guovlu lea geologalaččat hui áidnalunddot. Gilbbesjávrris Suoma áigahaš 2,8 miljárdda jagi boares vuodđobákti deaivá Giellasa váriid oalle nuorra 400–600 milj. jagi ahkásaš báktevuodđu. Nuorra báktevuodđus lea álkit mollaneaddji gálkadoalli dolomihtta. Guovllu dábálaččamus geađgešládja lea granidiorihhta, man lassin vuodđobávttis lea maid eatnat granihtta ja granihttagneaisa.¹

¹ Helssega universiteahtta, Gilbbesjávrrit luondu Čujuhusas: <https://www.helsinki.fi/fi/tutkimusasemat/kilpisjarven-biologinen-asema/tietoa-aseasta/kilpisjarven-luonto>

Guovllu báktevuodđu GTK báktevuodđu 1:200 000.

Lávvaguovllu eananvuodđu duoddariin ja alimus váriin lea bákteeanan báktebáljestumiinis. Measta oba iežá eatnamis eananvuodđu doallá sisttis morena. Morenagokčasa assodat molsašuddá ja lea asimussan levššiin. Guovllus leat morenabolnnit ja giellasaht. Darfi eananvuodđu lea eanas lulleoasis Dáččavári ja Mohkkevuohpi gaskkas, mas leat guovllu balssat (Kujansuu 1967, FCG 2010 jelgii). Šilisjávrru nuortagáttis lea buolžahápmahupmi, mas lea čievra, sáddu ja sáttu. Čievra/sáddoeatnamat leat maid Áillahasvári ja Vuolle-Gilbbsjávrru guovllus.

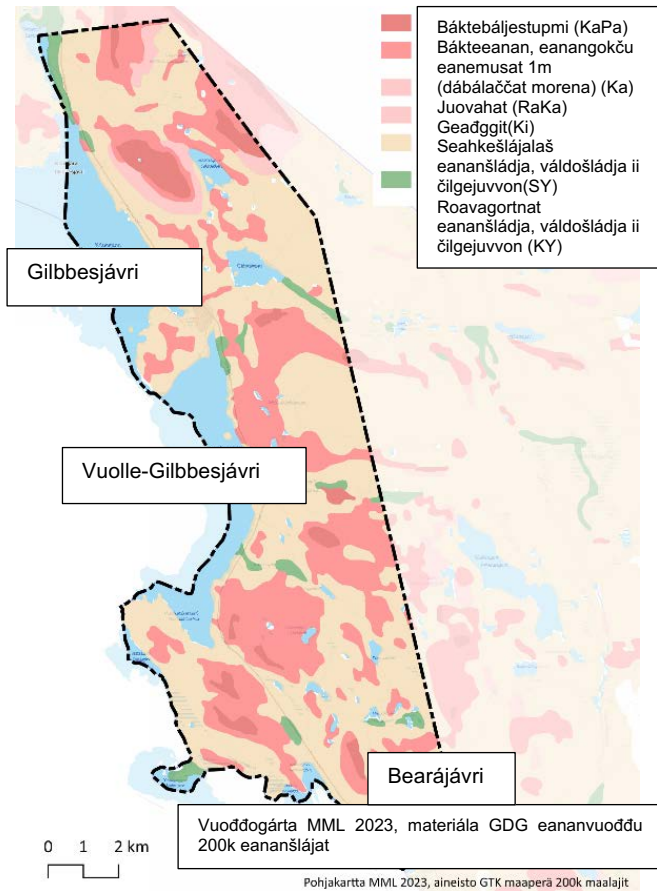
Divrras geologalaš hápmahumit

Suomas geologalaš hápmahumiid suodjaleapmi vuodđuduvvá eanas luonddusuodjalanláhki ja eananávnnasláhkii. Smávviidosaš geologalaš gávdnoštumit leat ráfáiduthton luonddusuodjalanlága vuodul luonddu muitomearkan.

Geologalaš mánggahápmásašvuoda čilgema ja dorvvasteami váste birashálddahus lea suorggi áššedovdiinstituhtaiguin inventeren ja árvovuoruhan geologalaš hápmahumiid. Divrras buolžaviidodagat leat suodjaluvvon stáhtaráđi prinsihppamearrádusain jagi 1984 buolžžaidsuodjalanprográmmain. Riikkaviidosaš inventeremat leat dahkkojuvvon 1990-logu rájes luonddu duovddasuodjaleami dáfus divrras bákteviidodagain, báktevuodu smávvačuozáhagain, morenahápmahumiin sihke divrras bieggá- ja gáddegearddádagain. Jagi 2011 álggahuvvui juovahattiippaid riikkaviidosaš inventeren Geologiija dutkanguovddáža ja Suoma birasguovddáža ovtasbargun.

Lávvaquovllus leat identifiserejuvvon njeallje riikkaviidosaččat divrrasin klassifiserejuvvon juovahaga²: Sána juovahagat (KIVI-19-200), Čahkkajávri³ lulábeale juovahat (KIVI-19-201), Muotkkádaga nuortabealli (KIVI-19-202) ja Mohkkevárri (KIVI-19-209).

Gilbbsjávri guovddášgili davábealde leat Sána juovahagat, mat hápmahuvvet golmma, viiddes, govtolaččat ovdánan čievránjirrahápmahumis Sána buolašmollaneami čuočvuššan. Oba čuožahat gullá Sána divrras

Lávvaquovllu eananvuodđu (GTK 1:200 000).

oarjedavvi-, oarjelulli- ja nuortadavviriiddiin. Juovahagat leat šaddan buolašmollaneami čuočvuššan. Oba čuožahat gullá Sána divrras duovddaollisvuhtii (MAO120156). Čuožahaga oarjeoassi gullá Sána luonddusuodjalanguvlui ja Natura-guvlui (FI1300112). (FI1300112).

Čahkkajávri lulábeale juovahat lea Čahkkajávri lulábealde, sulaid 2 kilomettara Gilbbsjávri guovddážis nuortas. Čuožahaga lulábeale lahka manná kalohttageinnodat. Čuožahat leat oalle viiddis, bures ovdánan boldnemorena bajildusjuovahat. Čuožahat šaddá guovtti deahttásit juovahaga viidodagas, main davit, Čahkkajávri gátti juovahat lea muhtin oassái rovusčáhcejuovahat. Čuožahat gullá viiddes boldnemorena- ja buolžagietti oassái, mas leat mánga iežánai morena bajildusjuovahatdeahsisvuoda. Bodnečáhci oidnosta rovusčáhcejuovahatoasi geđggiid ráguin.

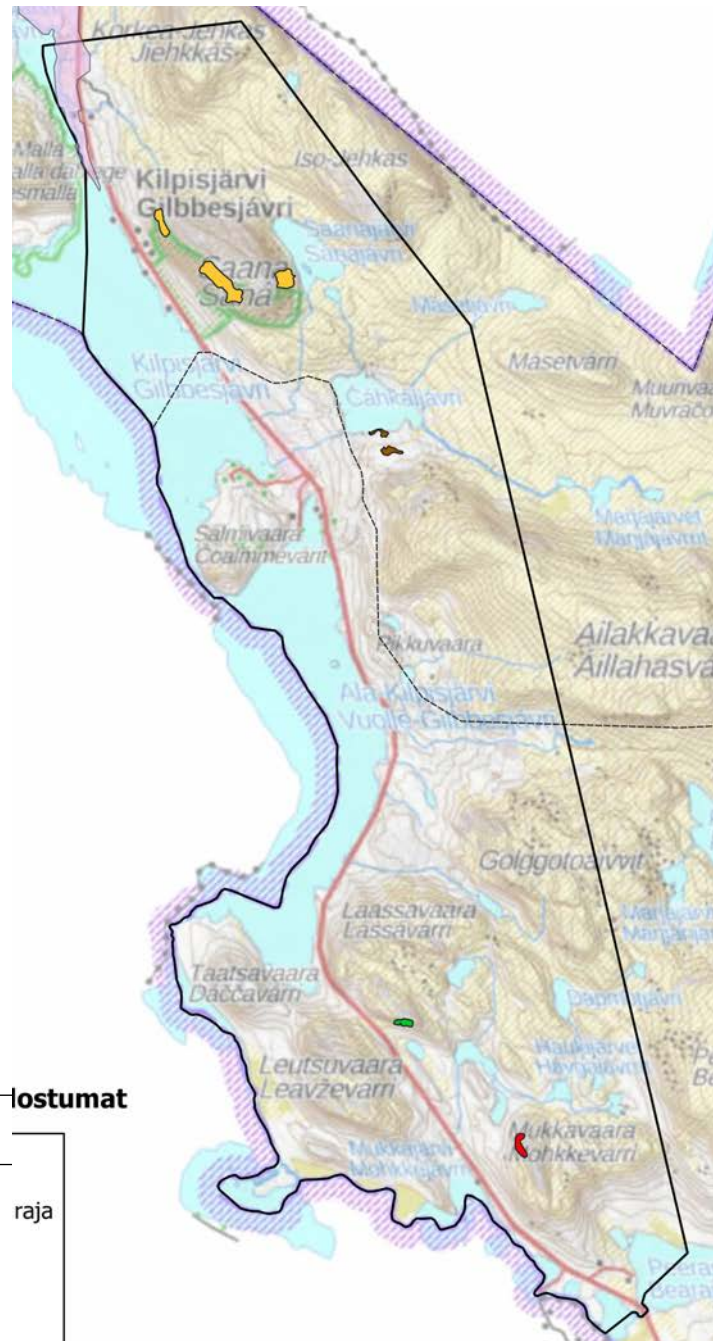
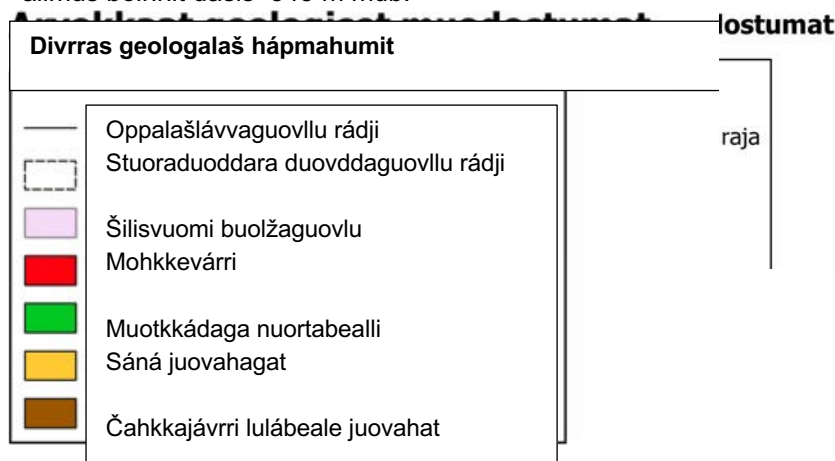
Muotkkádaga nuortabeali čievránjirrahápmahupmi lea Muotkkádaga nuortabeal bávti lulábealde, sulaid 11 kilomettara Gilbbsjávri guovddážis nuorttasluláš. Gilbbsjávrreruodda manná čuožahaga oarjabealde. Čuožahat leat oalle viiddis, oalle bures ovdánan njirrančievrarahápmahupmi gárttas namahis bávti lulleriiddis. Bálddalaš njirrančievrroid ollisvuolta lea vádjit 400 mettara guhkki. Juovahat lea šaddan buolašmollaneami čuočvuššan.

² Räisänen, J., Teeriaho, J., Kananoja, T. & Rönty, H. 2019. Valtakunnallisesti arvokkaat kivikot: Osat 1 ja 2. Helsinki: Ympäristöministeriö.

³ Riikkavuloža gártabáikkis (<https://asiointi.maanmittauslaitos.fi/kartapaikka/?lang=fi>) báiki lea merkejuvvon Čahkkajávri -namain. Guovllu sámegiell geavaheadjit atnet nama Čahkkajávri ja lohket Čahkkajávri-nama vearrut merkejuvvon. Dán jorgalusas adnojuvvo sámegiell giellageavaheddjiid atnin Čahkkajávri hápmi (jorgaleaddji fuomášahttin).

Mohkkevári juovahat lea Mohkkevári oarjeriiddis, sulaid 16 kilomettara Gilbbesjávri guovddážiis nuorttasuláš. Čuozáhat lea oalle bures ovdánan juovahat, mas leat čievranjirranlágan iešvuogit. Váldooasis juovahat lea báikki nala mollanan juovahat, muhto geađggit leat fierran muhtin oassái riiddi vulos. Juovahagat leat šaddan buolašmollahuvvama čuovvumuššan.

Dasa lassin Šilisjávri bodnečáhceviidodagas lea báikkálaččat divrras buolžaguovlu, mii lea inventerejuvvon Sámi Bodnečáziid suodjaleami ja geađgeávnnašfuolahusa oktiheivehanprošeavtta (Poski-prošeakta) 2. muttu (2016–2020) olis. Šilisvuomi buolžaguovlu vuhtto čielgasit birrasisttis ja lea duovdaga dáfus mearkkašahti. Guovllu viidodat lea s. 395 há. Duoddariid gaskasaš bohkái gearddástuvvan buolžaráiddu oasis lea sulaid 6,3 km guhkes, davvilulliháltti molkkohalli baskkes čielgi. Čielggi, mas lea baskkes aláš, allodat lea 10–20 m. Bálddalas čielggit leat muhtin sajies, oalgebuolžžat ja bolnnit leat eatnat. Davimus oasis buolža čoahkkana measta duššefal geđggiin ja bákteleaiggahagain. Váldegotti ráji oavnnjil lea rástárvdnješielbmá, mas jiehkkejohka lea doidán bákteleáža ráinnasin ja rahpan dasa golbma smávvalágán rástárvdnjegura, main nuortalulimussan lea sulaid 10 m čiekŋalis noaidegievdnelágan roggi. Buolžža gearddástuvvama maŋnel maid Gilbbesjávri jieknajávri oavvušroggi lea vuohččan leamaš Šilisvuomi bogi davágeahčen. Báktesielmmá goappánai bealde lea čielge-buolža-boldne- ja roggefierbmi. Dalán Norgga bealde lea unna sandurstealláš. Guovllu lulleoasis čielggi aláša dásis lea 480–500 m mdb, gaskaoasis dásis 515–520 m mdb ja davimus oasi alimus bolnnit dásis 545 m mdb.

Divrras geologalaš hámit gárttas

Tabealla 2. Divrras geologaš hápmahumit oppalašlávaguovllus.

Hápmahumi namma	Hápmahupmi	Hápmahumi allodat	Viidodat (há)	Árvoluohkká
Sáná juovahagat	Čievránjirran	220 m	38,4	1
Čahkkajávrrí lulábeal juovahat	Morenajuovahat / Rovusčáhcejuovahat	32 m	5,7	3
Muotkkádaga nuortabealli	Čievránjirran	125 m	3,6	2
Mohkkevárri	Juovahat / Čievránjirran	90 m	5,5	4
Šilisvuomi buolžaguovlu	Buolža	10–20 m	395	4

4.2.3 Šattolašvuolta ja luonddutiipat

Gilbbesjávrrí guovllu šaddogeardi lea iešvuđot ja mánggabeallásaš. Váldooassi Suoma báktevuodus gullá ng. prekanbrisalaš vuođđobávtti guvlui, gos duottarguovlluid báktevuodđu lea suvrris ja šaddogeardi lea šattohis danasguolban. Gilbbesjávrrí guovllu šaddogeardi spiehkasta iežá Suoma duottarguovlluin. Gilbbesjávrrí guovllus leat eatnat gálkagáibideaddjišattut ja -sepmolat guovllu gálkadoalli eanavuoddu dihte. Eanodaga Giehtaruohtasa oarjedavimus osiin leat gálkaguovllut, main deaivá gálkka gáibideaddji ja duottaršaddogearddi, mii oidá gálkka⁴. Guovlu lea stuoraduoddariin, badjel 400 mettara meara dási bajábealde. Gaska Davvi Jiekŋamerrii lea dušše 40 kilomettara, nu ahte guovllus leat Suoma dáfus spiehkasteaddji mearrašlájat⁵.

⁴ Kontula, T. ja Raunio, A. (doaimm.) 2018. Suomen luontotyyppien uhanalaisuus 2018. Luontotyyppien punainen kirja. Suomen ympäristö 5. Suomen ympäristökeskus ja ympäristöministeriö.

⁵ Helsingin yliopisto, Kilpisjärven luonto. Čujuhusas: <https://www.helsinki.fi/fi/tutkimusasemat/kilpisjarven-biologinen-asema/tietoa-asemasta/kilpisjarven-luonto>

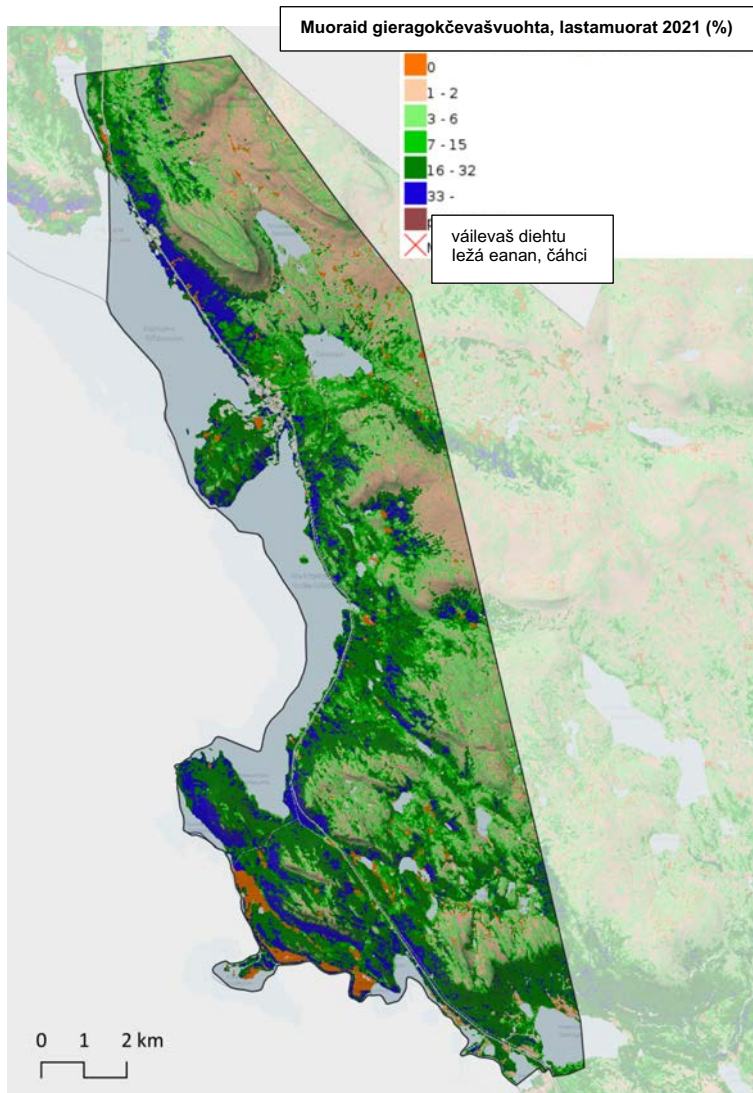
Govva lávvaguovllus Vuolle-Gilbbsjávrrí guovllus Čoalmmeváriid badjel Sáná guvlui. Govas vuohttu čielgasit Sáná ja duogáža iežá duoddariid alášguovlluid muorahis bálljáš. Gilbbsjávrrí gáddeguovllut ja duoddariid vuolleriidit leat muoraid gokčan lagešvuovddit. (Govva Lentokuva Vallas)

Gilbbsjávrrí guovlu lea Duottar-Sámi šaddogeardeavis. Lagešvuovddit gokčet viiddes guovlluid. Gilbbsjávrris, galbmalahta mearálaš dálkkádaga guovllus, ordavuvddiid duddjo lagešvuovdi. Bajábealde ordda duoddariid alážiin lea muorahis bálljáš. Ordda sajádaga mearridit ekologalaš ággan bávttit, geađgáivuotta, biekkat ja ritni. Duottar- ja suoldnemihhtár duššadit lagešvuvddiid gaskkohagaid viidát. Dása lassin bohccuid geasseguohtun dáin guovlluin ja jeavddalaš siepmanvesáid ja vesáid borran bajásdollet muorahis jalggaid. Bálljáša allodatavit molsašuddet eatnandieđalaš sajádaga ja dálkkádatdahkkiid jelgii. Bajášhámiid háluvuođa, riiddiid háltti, suivehusa ja biekkusvuoda dihte smávvadálkkádat sáhtta seamma allodagas molsašuddat sakka sierra báikkiin.

Lagešvuovddit leat duoddariid soahkevuovddit. Luonddutiippa govvádusa⁶ jelgii luonddutiipii lohkkovuvvojit guovllut, main muoraid oallesgokčevašvuotta lea unnimusat 70 %. Lagešvuovddit sáhttet juhkkovuvvot biepmusdoallivuodaset jelgii sierra šaddogeardetiippaide. Dát leat goikásat ja oalle goikásat, varrasat sihke rohtolágan lagežat ja lagešrodut. Suoma luonddutiippaid⁷ uhkivulošvuoda luohkkájuogu jelgii lagešvuovddit ollislašvuotahan leat luonddutiippaset jelgii šaddan vára vuollái (VU). Iežá duottarguovllu muorrás luonddutiipat leat ee. suhpebohtožat.

⁶ Kontula, T. ja Raunio, A. (doaimm.) 2018. Suomen luontotyyppien uhanalaisuus 2018. Luontotyyppien punainen kirja. Suomen ympäristö 5. Suomen ympäristökeskus ja ympäristöministeriö.

⁷ Kontula, T. ja Raunio, A. (doaimm.) 2018. Suomen luontotyyppien uhanalaisuus 2018. Luontotyyppien punainen kirja. Suomen ympäristö 5. Suomen ympäristökeskus ja ympäristöministeriö.

Govas lea buktuojuvvon ovdan lastamuoraid gieragokčevašvuohta (%) Luondduriggodatguovddáša materiála (MVM 2021) jelgii. Gilbjesjávrra gáttiin lagežat leat gokčevaččabut. Duoddariid ja váriid riiddiin muorat hárvot ja alášguovllut leat muorahis bálljáš.

šaddan vára vuollái (VU).

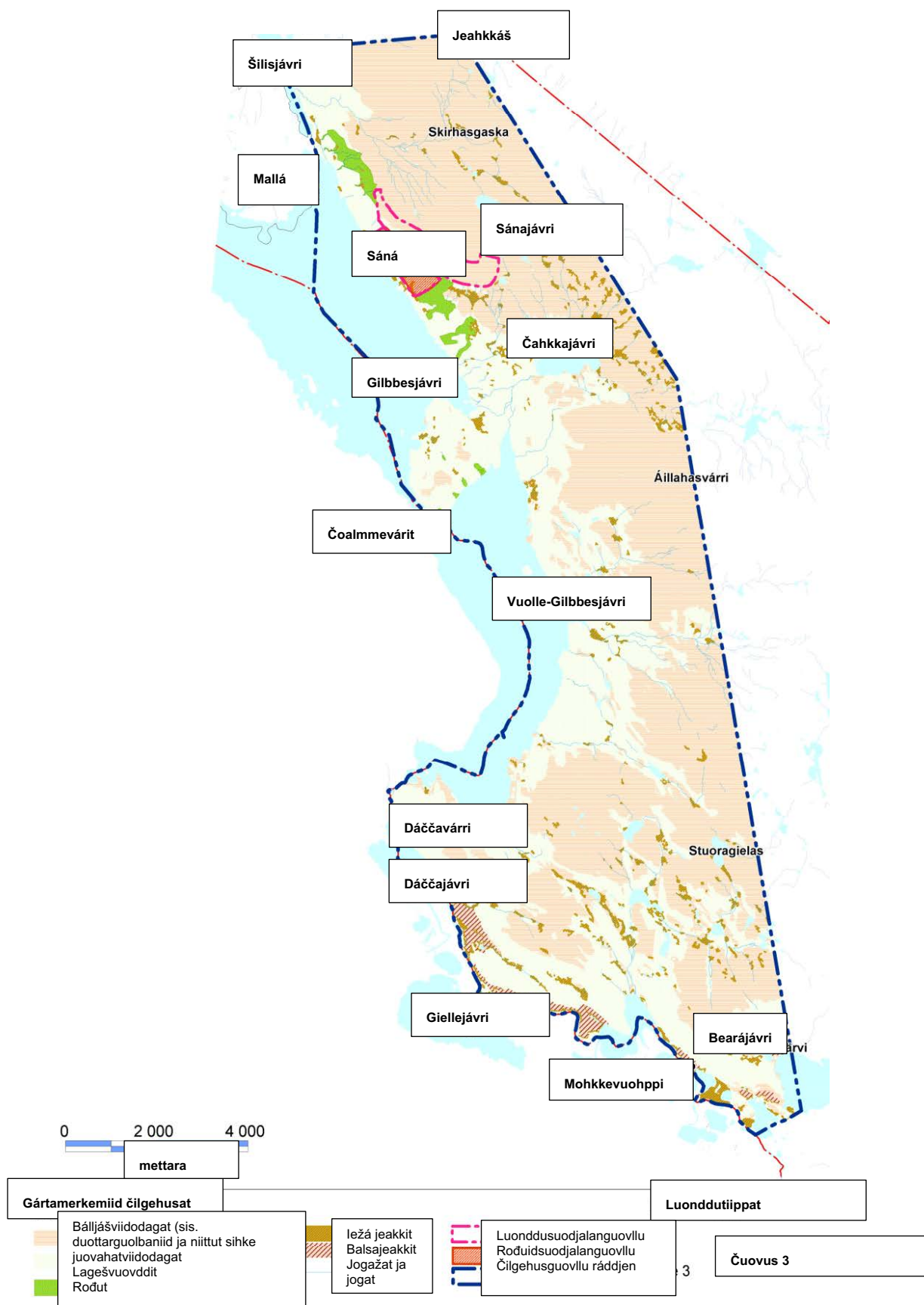
Luonddučilgehusa meahccegalledeamit dahkkojuvvoje 10.–14.7.2023. Dat čuoziuvvoje guovlluide, main lávas lea čujuhuvvon rievddadalli eanangeavahus. Meahcis dárkkistuvvon guovlluid šaddogeardi lea govviduvvon dárkileappot luonddučilgehusas⁹. Govvadásat buktuojuvvojat ovdan lávvačilgehusas čoahkkáigeassun.

Muorahis guovlluin muoraid ollislašgokčevašvuohta lea alimusat 10 %. Duottarguovllu muorahis luonddutiipat leat duottarguolbanmiestagat, duottarguolbanat, duoddariid suoidneguolbanat ja duottarniittut, jasat ja ja muohtabissumat, govuseatnamat, girseádjoeatnamat sihke duoddariid sáddobáljestumit. Muorahis luonddutiippain duottarguolbaniin leat mánggat uhkivuloš luonddutiipat ja maid uhkivulošvuođa galgá bearráigeahččat. Jasain ja muohtabissumiin leat mánggat ravddamus ráje uhkivuloš (CR) luonddutiipat. Muorahis bávttiid ja juovahagaid luonddutiipat leat duolba bávttit, heanggobávttit, juovahagat ja njirrančievrrat.⁸

Duottarguovllu sisčáziid luonddutiipat leat jávrrit, duottarláttut, duottarguovllu čáhcegobástagat, gierragat, unnajogažat ja jogat. Davvi-Sámi jávrrit leat uhkivulošvuođa luohkkájuogu jelgii dakkárat maid galgá bearráigeahččat (NT). Duottarláttut eai leat uhkivuložat, dat lea luonddutiippa, mii seailu (LC). Duottarguovllu rávdnječáziin jogat leat dakkárat, maid galgá bearráigeahččat (NT), iežá luonddutiipat seilot (LC). Gáldoluonddutiipat leat šaddan vára vuollái (VU) dehe daid galgá bearráigeahččat. Duottarguovllu jeakkit leat bálljášjeakkit ja duoddariid unnajeakkázat, balsa- ja riidejeakkit sihke áigodatnjeaššit. Duottarguovllu jekkiin ja jeaggeovttastumiin uhkivuložat leat balsajeakkit, mat leat luohkkájuogu jelgii

⁸ Kontula, T. ja Raunio, A. (doaimm.) 2018. Suomen luontotyyppien uhanalaisuus 2018. Luontotyyppien punainen kirja. Suomen ympäristö 5. Suomen ympäristökeskus ja ympäristöministeriö.

⁹ Sweco Finland Oy, 2023. Luontoselvitys 2023. Kilpisjärven osayleiskaava.

Lávvaguovllu luonddutiipat gártas. Guovllus leat eatnat bálljázat ja lagešvuovddit.

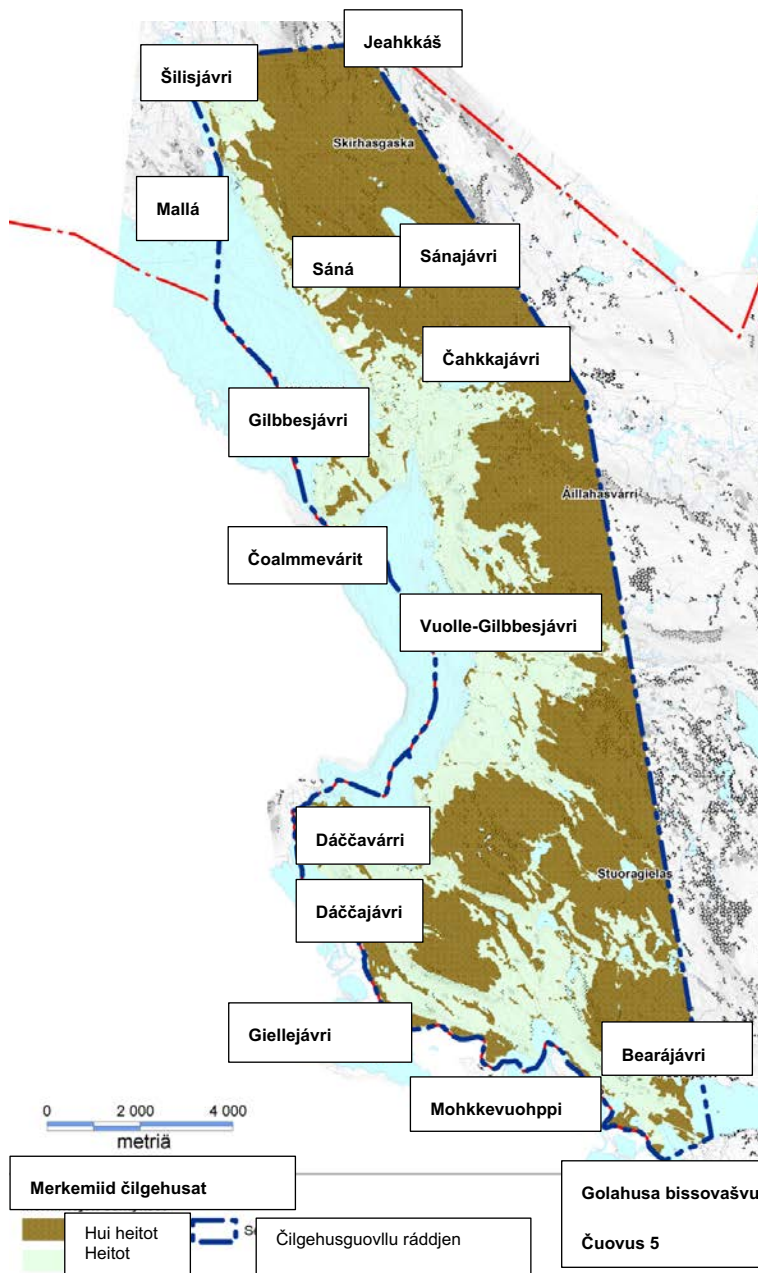
Plánenguovllu muorat čoahkkanit lagežiin, mat báhcet vuollegážžan.

Ordda bajábealde lagešvuovdeguovlu molsahuvvá bálljážin.

Huksejuvvon eatnamiid, earret luottaid, šiljuid ja iežá eananvuodustis hábmejuvvon viidodagaid, guovllu luondu lea luondduvidá ollisvuolta dehe luondduvidálágan. Meahccegalledanguovllut leat lagešavis. Lagešvuovddit molsahuvvet tiippaset jelgii oalle goikásiin rohtolágánin. Rohtolágan lagešvuovddit leat čalmmis anihatti (NT) luonddutiipa, oalle goikkis ja varas lagešvuovddit molsahuset várá vuollái šaddan tiippain (VU) hui uhkivuložiidda (EN). Lagešvuovddit leat ollislažžan várá vuollái (VU) šaddan luonddutiipa.

Meahccegalledanguovlluin leat mánggat gáldut ja ádjagat. Luondduvidagáldut leat čáhcelága 2. logu 11 § jelgii čáhceluonddutiipat, maid luondduvidá dorvvohuhttin lea gildojuvvon.

Divrras šlájaid dihttomat čoahkkanit Sáná riiddide ja eanasin suodjalanguovlluide. Uhkivuloš ja iežá divrras šlájat gávdnojit goitge iežá báikkiinnai, muhto Sáná guovlu lea buoremusat dovdojuvvon. Meahccegalledemiin fuobmájuvvui ruonáváksi, man uhkivulošvuođa galgá bearráigeahččat. Sajádatlávaid čilgehusain leat gávdnon maid ođđa šládjagávdnoštumit. Gilbbsjávri guovllu uhkivuloš seamušlájat gávdnojit gálkadoalli eallinbirrasiiin čáhcejekkiin, ájabáikkiin, jogašguorain ja báljes gálkageađggi nalde. Čáhcejekkiid, ádjagiid ja ájajekkiid lassii iežá sepmoliidda dehálaš eallinbirrasat leat ee. gálkadoalli juovahagat ja báljes darfebajildusat, duottareatnamiid jogašgierragat, čáhcegobástagat ja unnajogažat sihke rođut.

Šaddošlájaid gávdnoma ja luonddutiippaid lassii lea árvvoštallojuvvon lávvaguovllu šaddogearddi golahusa bissovašvuohta. FCG luonddu-čilgehusas (2010) golahusa bissovašvuođa iešvuođat leat seasaduvvon oppalaš iešvugiid jelgii: duottarguolbaniid ja duottarniittuid sihke jekkiid ja rođuid golahusa bissovašvuohta lea hui heitot ja lagešvuvddiid golahusa bissovašvuohta heitot. Davvi ja earenoamážit alppiinnalaš šaddogearddi lea hearke guorbat ángiris eallinbirrasa ja oanehis šaddobaji sihke njozet ođasnuvvi šaddogearddi dihte.

Lávvaguovllu šaddogearddi guorbama bissovašvuohta (Finnish Consulting Group, 2010).

Geadgerásttis gullá plánenguovllu lottiide.
Govva: Andreas Trepte, liseansa: [CC BY-SA 2.5](#)

mánggabeallásaččat, ja daidda gullet mánggat hárvanaš šlájat. Čoalmmeváriin eai gávdno mearkkašahti eallinbirrasat aitosáš duoddariin ealli beaiveloddešlájaid. Dan sadjái Čoalmmeváriid guovllu lagešvuovddit leat muhtin oassái buorit eallinbirrasat mánggaide dain ealli šlájaid¹⁴.

Guovllus gávdnojit goddesáhpánat. Govva: kgleditsch, liseansa: [CC BY-SA 2.0](#)

buoidecizáš, ruonábeibboš, skire ja šilljocihci.¹⁵

Jagi 2010 bessenloddečilgehusaid jalgii Čoalmmeváriid bessenlottiid dávjodat lea vuollegaš. Eatnatlohkosaččamus bessenšlájat leat rievssatcizáš, vintán, geadgerásttis, leaibeloddi ja ruksesoadji. Cizášfállu besse guovllus. Sánajávri-Čahkkajávri guovllu eatnatlohkosaččamus bessenšlájat leat geadgerásttis

4.2.4 Eallit

Jagi 2010 leat dahkkojuvvon bessenlottiid linnjálohkamat Čoalmmeváriid, Sáná-Čahkkajávri sihke Sáná davvedoarjjariiddi guovllus¹⁰. Uhkivuloš beaiveloddešlájaid ja beaiveloddešlájaid, maid uhkivulošvuoda galgá bearráigeahččat, gávdnon lea čielggaduvvon Gilbbesjávri lagasduoddariin Välimäki ja Männistö (2011) čuovvunčilgehusas¹¹. Čilgehusguovlu gokčá lávvaguovllu davveoasi.

Guovllu mihtilmaččamus ja oinnolaččamus njiččehasat leat eatnasat smávvájursiin sihke buoidda, nirpi, čavrris, miŋka ja goddesáhpán, mii gaskkohagaid gávdno eatnatlohkosažžan. Boazu lea ii-luondduvidá njiččehas, mii váikkuha guovllus sihke oinnolaččamusat ja guovllu šaddogearđai ja luonddutiippaide.¹² Guovllu šattohis ja galbma eallinbiras fállá vánet eallinvejolašvuodaid, nu ahte visot eallit leat oalle unnán. Spiehkastaga dahket goddesáhpániid ja iežá smávvájursiid allajagit.¹³

Gilbbesjávri guovlu dovdojuvvo earenoamáš rikkes ja hárvanaš šaddogeardešlájain ja dán dihte maid beaiveloddešlájat leat spiehkastatlaš

Gilbbesjávri guovllu eallinbirrasiid šattohisvuoda ja oanehis bessenáigodaga dihte loddešlájat guovllus leat oalle vánet. Loddešlájat čoahkkanit lagešvuovddiid šlájain sihke čáhce- ja gáddelottiin. Lagešavi cihcelottiin eatnatlohkosaččamusat leat rievssatcizáš, upmolcizáš, vintán, ruksesoadji ja leaibeloddi sihke giellavealgu. Jekkiid ja čáhceviidodagaid gáddeeatnamiin gávdno maid suovkacizáš. Eanalottiin lagešavis ádjána rievssat. Muorahis bálljášguovlluid šlájaid gullet geadgerásttis, cizohaš ja állat sihke juovahatduovdagiin giron. Čáhce- ja gáddelottit leat ee. čiksa, snárttal ja čoadgi. Gazzalottiin eatnatlohkosaččat leat cizášfállu lagešvuovddiin ja boaimmáš duottarbadjosiid bávtiin. Gilliguovddážiid guovllus dálvebiebmama addin dorvvu dihte cevzet

¹⁰ Finnish Consulting Group, 2020. Kilpisjärvi 2020 -hanke. Luonnontilan selvitys. Enontekiön kunta.

¹¹ Välimäki, P. ja Männistö, K., 2011. Uhanalaisten ja silmälläpidettävien perhoslajien esiintyminen Enontekiön Kilpisjärven lähituntureilla ja Kuonjarvarrin-Tuollijehuputin alueella 2008–2011. Raportti Metsähallitukselle 31.10.2011.

¹² Finnish Consulting Group, 2020. Kilpisjärvi 2020 -hanke. Luonnontilan selvitys. Enontekiön kunta.

¹³ Helsingin yliopisto, Kilpisjärven luonto. Čujuhusas: <https://www.helsinki.fi/fi/tutkimusasemat/kilpisjarven-biologinen-asema/tietoa-asemasta/kilpisjarven-luonto>

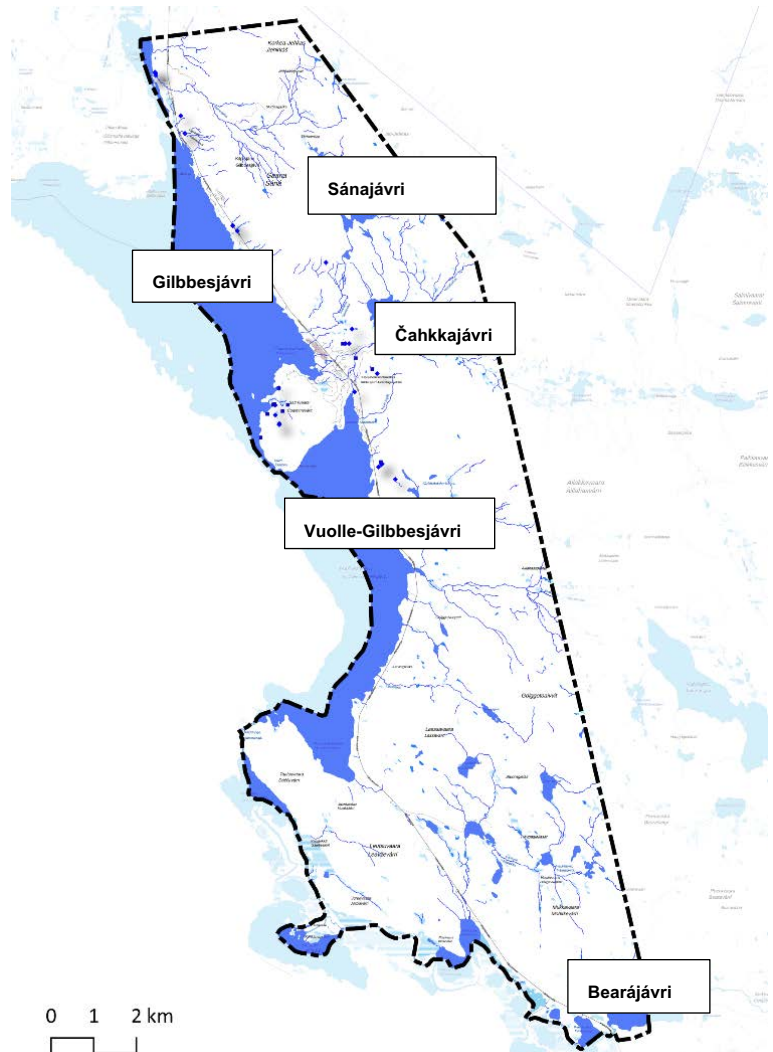
¹⁴ Finnish Consulting Group, 2020. Kilpisjärvi 2020 -hanke. Luonnontilan selvitys. Enontekiön kunta.

¹⁵ Finnish Consulting Group, 2020. Kilpisjärvi 2020 -hanke. Luonnontilan selvitys. Enontekiön kunta.

ja niitocivkkán. Guovllus áicojuvvoje maŋgel eatnatlohkosaččat giellavealgobeassádagat. Sána oarjedavveriiddi deahttáseamos bessenmáddodagat leat rievssatcizázis, vintánis, ruksessoajis ja šilljocizis. ¹⁶

4.2.5 Bajáščázit

Lávvguovlu ollá oarjeoasistis Šilisjávraí, Gilbbesjávraí ja Vuolle-Gilbbesjávraí, Dáččajávraí, Giellejávraí, Mohkkejávraí ja Bearaoaggái, maid Geaggáneatnu ovttahtta buohkaid. Guovllu čázádagat gullet Duortnosjoga-Rádjeeanu čázádatviidodahkii. Guovllu iežá jávrrit leat Sánajávri, Čahkkajávri, Bearajávri, Lássajávri, Dápmotjávri, Hávga jávrrit ja mánggat unnit jávrrážat ja namahis láddot. Duoddariin Gilbbesjávraí ja Vuolle-Gilbbesjávraí luotti jogat leat Baskkesgurajohka, Skirhasjohka, Sánajohka, Čahkkajohka, Boldnejohka, Áillahasjohka ja Lássajohka. Hávga johka luoitá Mohkkejávraí. Dáid lassin leat eatnatlohkosaččat unnit namahis jogažat ja čáhcegobástagat. Duoddadiehtovuđđui lea merkejuvvon dušše akta ája Sánajávreluobbala oarjedavvibeallái. Ovddit luonddučilgehusaid ja meahcgegalledemiid vuodul guovllus leat goitge eatnatlohkosaččat ádjagat, mat eai leat merkejuvvon meahccegártái.

Lávvguovllu bajáščázit. (Vuodđogárta ja materiála Eananmihtidanlágádus)

Gilbbesjávri guovllu čázádagat gullet Duortnosjoga-Rádjeeanu válđočázádatviidodahkii (67). Lávvguovllu davveoassi gullá Gilbbesjávri golganviidodahkii (67.64) ja lulleoassi Geaggáneanu badjeoasi golganviidodahkii (67.63) ja Bearajávri golganviidodahkii (67.65).

Jávrriid ekologalaš luohkkájuogus (vesikartta.fi) Gilbbesjávri – Vuolle-Gilbbesjávri gullet ekologalaš dili jelgii luohkkái earenoamáš. Earenoamáš ekologalaš dili lea maid iežá guovllu jávrrin: mat leat Sánajávri, Čahkkajávri, Giellejávri ja Bearajávri. Maiddái Geaggáneanu badjeoasi ekologalaš dili lea earenoamáš.

¹⁶ Finnish Consulting Group, 2020. Kilpisjärvi 2020 -hanke. Luonnontilan selvitys. Enontekiön kunta.

Gilbesjávri.

4.2.6 Bodnečázit

Lávvaiguovllus leat guokte luohkástuvvon bodnečáhceviidodaga, Áillahasvárrri (12047114) ja Šilisjávri (12047112), mat luohkástuvvoba čáhceváldima váste dehálaš bodnečáhceviidodahkan. Dasa lassin Šilisjávrrri luohkástuvvo luohkkái E, maid bodnečázis bodnečáhce- dehe eananekosystema lea njuolga sorjavaš. Ovdal guovllus leat leamaš bodnečáhceviidodagat Vuolle-Gilbbesjávri A, B ja C, mat leat sihkkojuvvon luohkkájuoqus jagi 2023.

Áillahasvárrri lea unna glasifiluviálalaš hápmáhumaš joganjálmádagaš, man materiála lea sáddoeanan (HK). Viidodahkii boahťá bodnečáhcelassáneapmi nuortabeal riiddi golgamis. Bodnečáhceviidodaga ravddain lea eananvuodđogárta vuodul rabasbákteeanan, mas čáhci vuorddeahttivuodá jelgii golgá bajášgolgamin duolbasit eatnamiidda.

Šilisjávri lea buolžahápmahupmi, mii dolle buolžaráiddu oassái hálttis lude davás. Buolžahápmahumi materiála lea geađgečievra ja sáddočievra. Lulleoasis leat maid sáddogearddádagat. Bodnedáassin lea hápmahumi nuortaravddas morena ja oarjeravddas bodnečáhci. Bodnečáhcelassáneapmi boahťá golgamis, mii fievrasa nuortabeale riiddis. Bodnečáhceviidodat rádjahuvvá eanas morenii ja čázá dahkii. Bodnečáhceviidodagas inventerejuvvoje guokte gáldu čakčat 2020. Meahcebagguid olis fuobmájuvvoje earret iežá ája ja bodnečáhceváikkuhuslaš seamulšlájat, man jelgii guovlu oaččui E-luohká. Šilisjávrrri bodnečáhceviidodahkii lea jagi 2024 miedihuvvon lohpi váldit bodnečázi 500 m³/jándoris. EJB-guovddáža anus leamaš dieđuid jelgii Šilisjávrrri bodnečáhceviidodahkii lea ein plánejuvome čáhceváldinbáiki, ja viidodahkii lea ulbmil ohcat ođđa čáhceváldinlobi lagasjagiid.

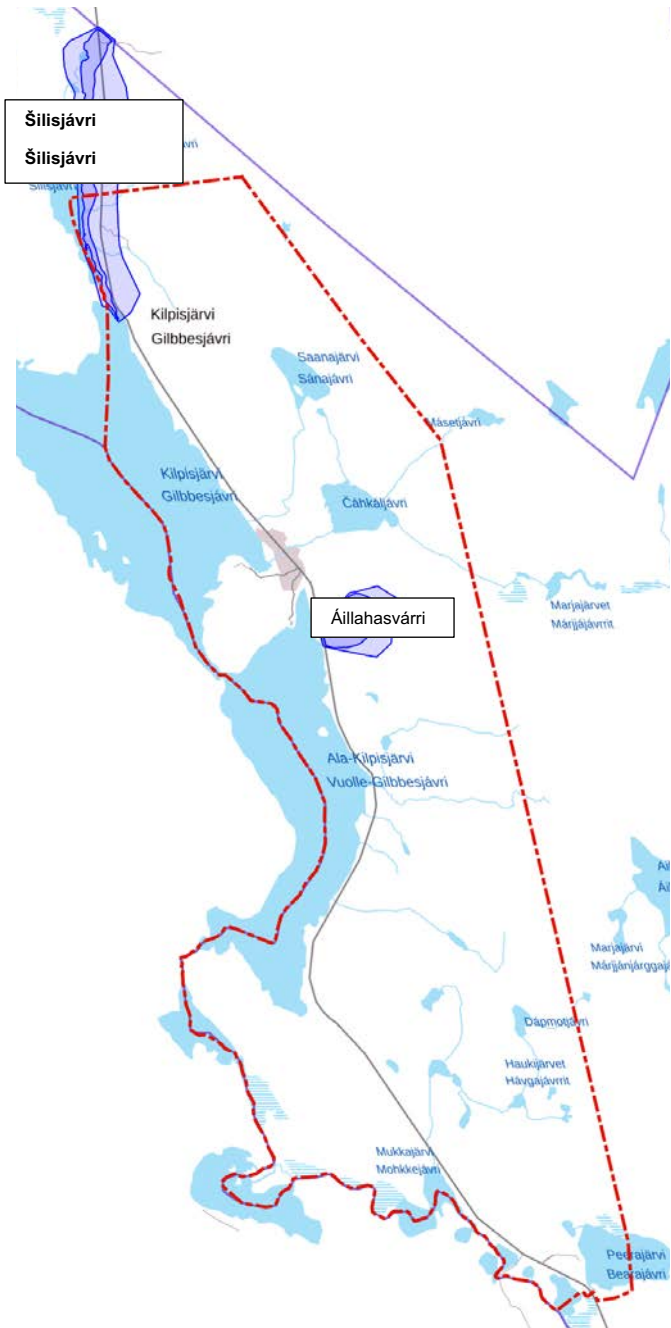
Dasa lassin lávvaviidodagas lea Enontekiön Vesihuolto Oy (Eanodaga čáhcefuolahus rs) čuokkeslágan bodnečáhceviidodat.

Buot bodnečáhceviidodagaid mearálaš dilli (EU) luohkástuvvo buorrin. Šilisjávrrri kemijalaš dilis (EU) ii leat diehtu, ja dálá dieđu jelgii dat lea meroštallojuvvon čilgehucuozáhahkan. Áillahasvárrri bodnečáhceguovllu kemijalaš dilli lea buorre.

Bodnečáhceviidodagat.

Tabella 1. Lávvaiguovllu dáláš ja anus eret váldojuvvon bodnečáhceviidodagat. (Gáldu: SYKE/Hertta)

Bodnečáhceguovllu	Dovddaldat	Boares luohkká	Ođđa luohkká	Ráddjenrievdadus (2023)	Viidodat km²	Addodat m³/d
Šilisjávri	12047112	I	1E	Juo	6,06	630
Áillahasvárrri	12047114	I	1	li	1,74	170
Vuollejávri	12047115A	III	4	Sihkkojuvvon	0,90	100
Vuollejávri	12047115B	III	4	Sihkkojuvvon	0,87	230

Vuollejávri	12047115C	III	4	Sihkkojuvvon	1,52	250
-------------	-----------	-----	---	--------------	------	-----

4.2.7 Dulveviidodagat

Gilbbesjávraí leat meroštallojuvvon lávvabarggu doarjjan hárvanaš dulvedilit aktii čuohte jagis (1/100a) Dulveriskkaid álgoárvoštallan Duortnosjoga-Rádjeeanu čázádatviidodagas, II Plánebadji raporttas. Gilbbesjávrrí dulveriskkat árvoštallojuvvoje eatnamiid allodatmáliid ja čázádagaid gaskačáhceallodagaid bakte gártaseasadeapmin. Dasa lassin adnojuvvoje Gilbbesjávrrí čáhceallodaga áicostašuvnnaid dieđut 1/100a.

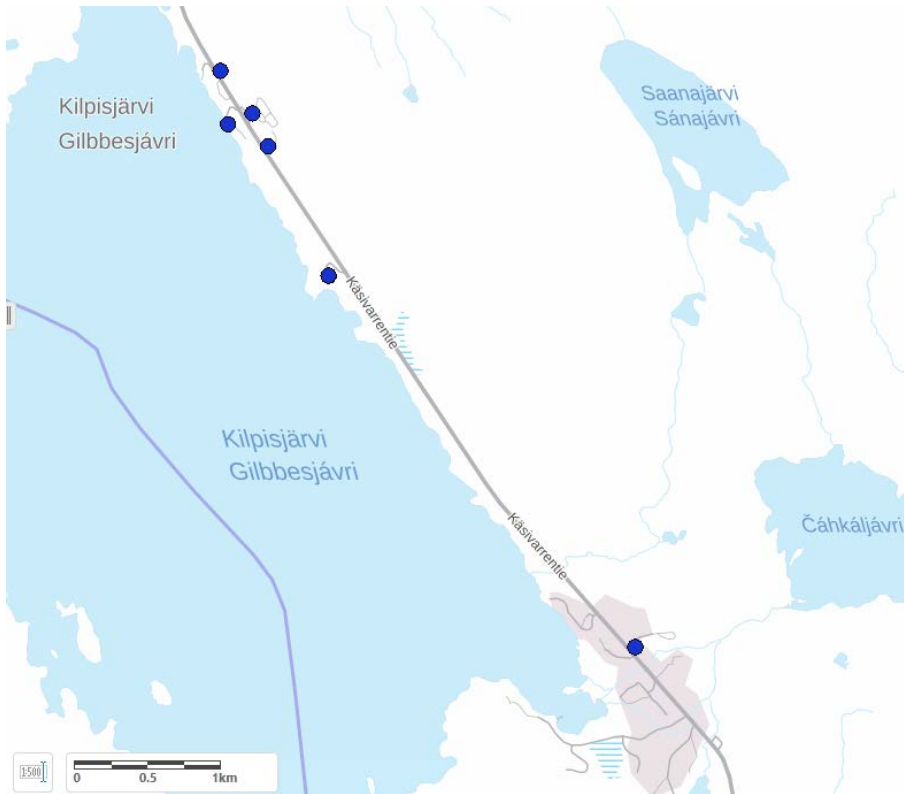
Oppalašlávvgárttas leat čujuhuvvon guovloráddjemat 1/100a ja guovlu, mii lea 1 mettara bajábealde dili 1/100a.

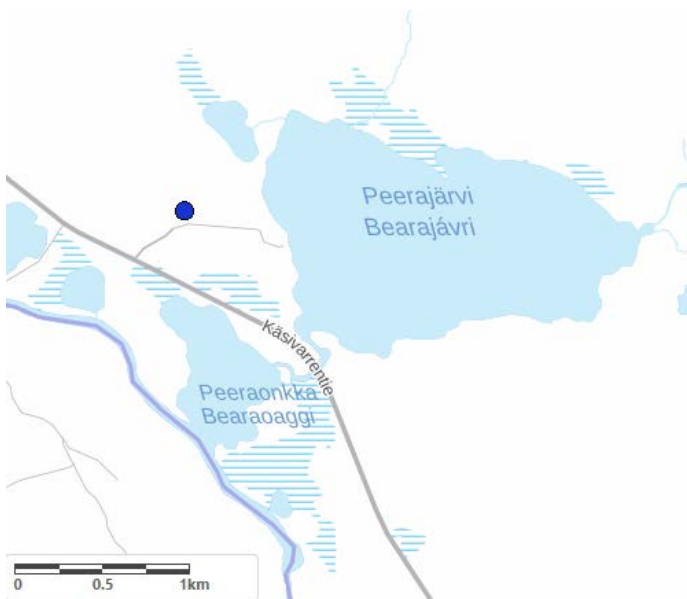
Gárta dulvviin, maid dihttonriská lea aktii čuohte jagis (1/100a)

4.2.8 Billahuvvan eananviidodagat ja eananvuodu billahuvvanriskkat

Oasseoppalašlávva guovllus leat čieža vejolaččat billahuvvan eatnama čuožáhaga birashálddahusa birasgártabálvalus Karpalo jelgii.

Gártaválddus Suoma birasguovddáža Karpalo-birasgártabálvalus, Eatnanvuodu dili diehtovuogádaga čuožáhagat Davvi-Gilbbsjávrris ja Gilbbsjávrris gilis.

Gártaválddus Suoma birasguovddáža Karpalo-birasgártabálvalus, Eatnanvuodu dili diehtovuogádaga čuožáhat Beará Luopmogilis.

4.3 Duovdda

4.3.1 Duovddaeangoddi ja duovddaguovllut

Duovddaguovlu lea Nuortabađaeatnama davimus oasi–Sámi duovddaeangoddi, davvioasistis Giehtaruohtasa badjeduoddariid duovddaguovllus ja lullioasistis Eanodaga davvi duottarguovllus.

Giehtaruohtasa badjeduoddariid guovlu

Birasministeriija almmustuhttin duovddaguovlobargojoavkku smiehtamušas¹⁷ Giehtaruohtasa badjeduoddariid duovddaguovlu govviduvvo ná:

Giehtaruohtasa badjeduoddariid báktevuođu spiehkasta oba iežá Suomas. Guovlu gullá namalassii Kaledonidaid ravdaavvá dehege Giellasa váriide. Topografii lea dáidda váriide mihtilmas: vákkit leat jorbavuđogat ja dain leat ceakkoriidehámat U-vákkit, duoddariid riiddiin leat juovahagat, mat firret ja dain leat ceakkobávttit. Mánggajagáš jasat guovdu viiddes muorahis bálljášguovlluid deattuhit várrás duovdaga miellagova. Duoddarat leat eanas goitge suoibmamohkagat, Alimus čohkat ceagganiit roahkka badjel 1 000 m mdb. Suoma alimus čohkka Hálđi lea 1328 mettara allat. Guovllus leat unna šelgesčázat duottarláttut ja daid stuorit vággejávrrit. Guoikás jogažat ja jogat golget duoddariid ja váriid loamus.

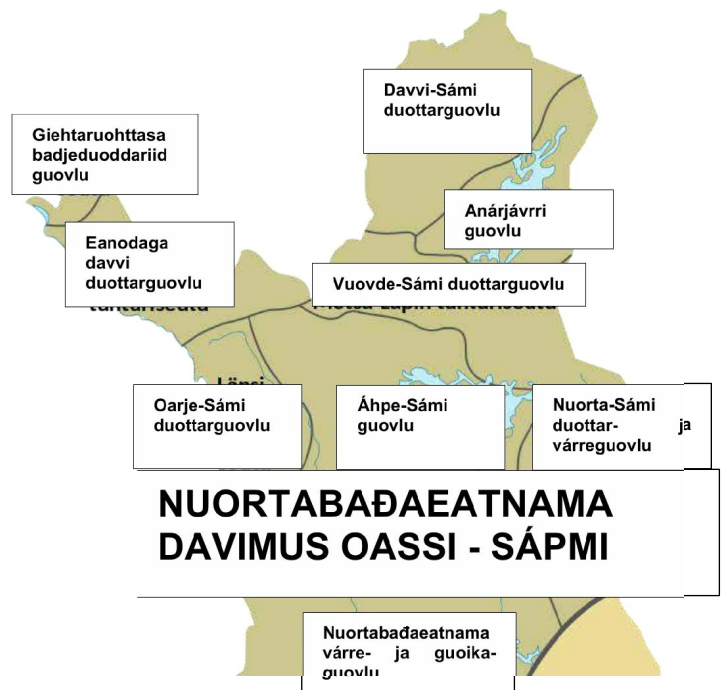
Guovlu gullá alppiinnalaš šaddogeardeavvá. Šaddogearddi oppalaš oainnus lea diliid goavisvuoda dihte guorbbaš, tundralágan. Riiddiin leat lagešvuovddit, muhto veahášge badjosit guovllut leat muorahis bálljážat juovahagaineaset. Báktevuođu gálkadoallivuoda čuovvumuššan mánggain báikkiin lea goitge hui rikkes šaddogeardi. Jeakkit eai olus leat.

Orrun lea vánet. Muhtin boazodoalu huksehusat ja gaskaboddasaš orrunvistiit leat duottarguovlluin. Dálá áigge orrun lea čoahkkanan guvlu lagamusat turismaealáhusaiguin bargama dihte. Riikkamet boarráseamos suodjalanguovlu, Mallá luonddumeahcci ja dan lahkasiin dovdojuvvon Sána leat oarjedavvečiegas geasuheame vánddardeddiid.

Eanodaga davvi duottarguovlu

Eanodaga davvi duottarguovlu govviduvvo duovddaguovlobargojoavkku smiehtamušas¹⁸ čuovvovaččat:

*Eanodaga davvi duottarguovllus oalle ceakkoriiddát duottar- ja várreeatnamat ja vuollegit boldneeatnamat molsahuddet. Duovdagiid háldejit viiddes duoddarat **dulbes jalgadagaideasetguin**, mat loktanit juobe badjel 900 mettara (mdb) allodahkii (Roahpi). Dábálaččat várit ollet goitge eanemusat 600 mettara rádjái. Vákkit leat várreguovlluin dávjá čohkalisvuđogat, ng. V-vákkit.*

Duovddaeangoddejuohku duovddaguovlluin. (Govva: Oona Räisänen, CC BY-SA 3.0).

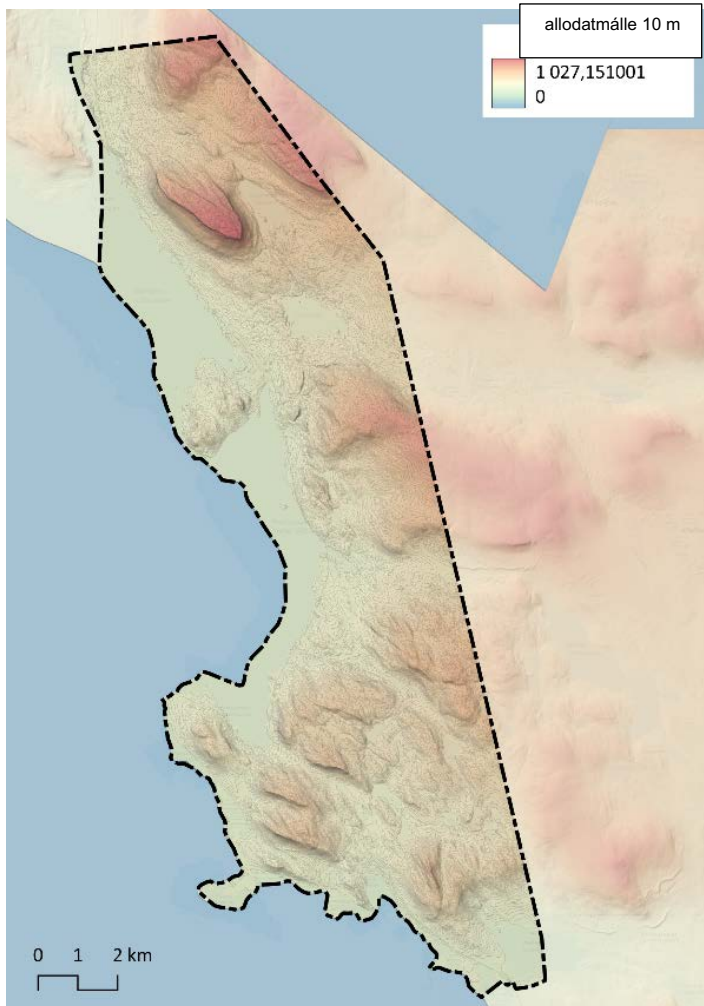
¹⁷ Ympäristöministeriö, 1992. Maisema-aluetyöryhmän mietintö: 1, maisemanhoito. Helsinki: Ympäristöministeriö, 1992.

¹⁸ Ympäristöministeriö, 1992. Maisema-aluetyöryhmän mietintö: 1, maisemanhoito. Helsinki: Ympäristöministeriö, 1992.

Guovlu sulástahtá duottarlágan badjeduolbása iešvugiid, daningo dat lea muhtin oassái ordda bajábealde. Eanas guovllus lea goitge hárvves, goike-, dávjá jeageleaddjás soahkevuvddiid gokčasis. Goahcevuovddit váilot measta ollásit. Guovlu lea davviboreálaláš – alppiinnalaš avvi, vuovddi ja duoddara molsahuvvanavvi.

Unna ja gaskastuora šelgečázat jávrrážat leat oalle olu. Maiddái jogat ja jogažat leat eatnat. Jeakkit leat Duottar-Sámi balsajeakkit ja dat leat molsahuddi olu. Guovllu gaskaleamos osiin Leahttáseanu ja Darvvatjoga gaskkas badjel bealli eatnamiin leat bovdna- ja balsajeaggin. Dát guovlu juohká oba guovllu guovtte sadjái, daningo oarjeoasis jeakkit leat unnán ja nuortaosiinnai vánet. Oarjeosiin duovddaiešvuođat leat cekkoseappot ja juovvábut ja doppe dat lea maid rámsasit go gaska- ja nuortaosiin. Jeaggás gaskaoasi guovllus ja nuortaosiin eatnamat leat oalle duolbásat. Molsahuddama gaskaosiid jeaggás vumiid duovdagiidda buktet čappa buolžaráiddut ja daid sáddodievá.

Álbmot leat álgoálgosaččat leamaš sápmelaš. Rádjeeanu-Geaggáneanu vákkis lea suopmelaš ođđaorrun. Orrun lea hui bieđgguid, ovttaskasviesuin ja eanemusat unnagilážiin orrun. Fásta orrun ii vel manjemus áiggiid rádjái gullan sápmelaččaid bohccuiguin bargama lundui, muhto guđege veagas lei geasse- ja dálvedállu sierra guhkkin eret nuppiineaset. Orrunbáikkit molsahudde ovdal áigodagaid jalgii boazobarggu gáibidan guođoheami ja johtima jalgii; 1960-logu álggu rádjái muhtin veagat orro unnimusat oasi jagi goadis.

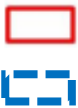
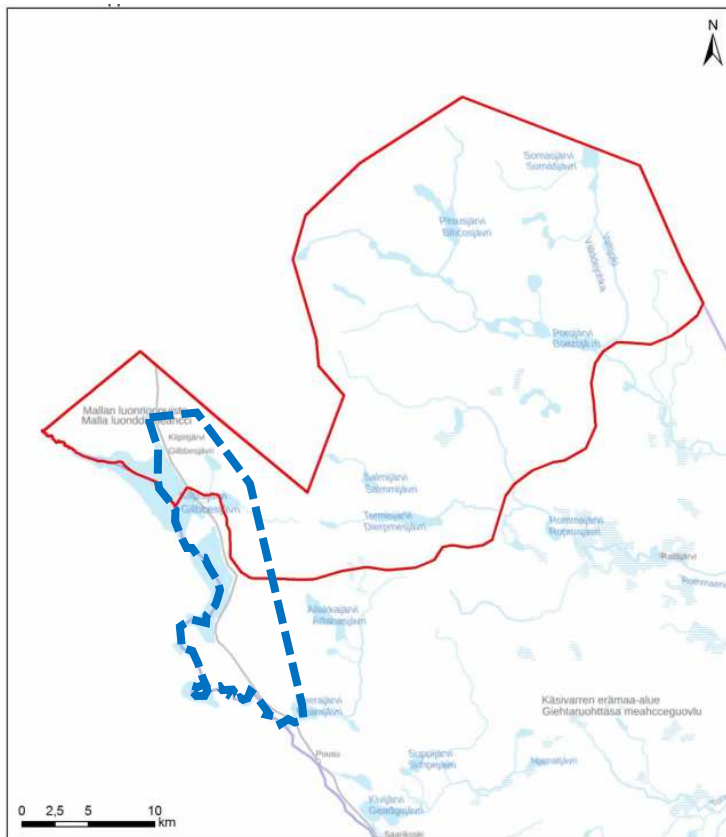
Guovllu buncagovva, dehege allodatmálle (10 m) Eananmihtidanlágádusa materiála jalgii.

4.3.2 Duovdaga oppalašgovvadás

Duovdaga háldejít stuoraduoddarat Sáná, Dierpmesvárri ja Hálđi, mat leat šaddan Skándaid váriid joaibmahuvvama áigge. Manjel dáhpáhuvan sirdimat, eananhalláneamit ja erošuvdna leat gievruan allodatgoriid ovddežis. Suoma alimus báiki lea Hálđi Hálđičohkka-nammasaš oalgečohka riiddis (Helssega universiteahhta, Gilbbsjávri luondu). Suoma eatnandieđalaš guovlojuogu jalgii Gilbbsjávri lea Eanodaga badjeduottarguovllu oassi, man duovdagat leat alla rámsšoeatnamat. Sáná čohkka lea váile kilomettarbeale Gilbbsjávri bajáža (473 m) badjelis. Duoddarat hábmejít goamaid, mat dollejit nuorttasluláš. Daid duolba alážat mihtot nuorttasdavás, muhto nuortadavveriiddit gávdnojit dávjá ceakkobáktin (FCG 2010).

4.3.3 Divrras duovddaguovllut

Plánenguovllu davveoasit gullet Giehtaruohtasa stuoraduoddariid duovddaguvlui, mii lea árvvoštallojuvvon riikkaviidosachčat divrras duovddaguovllun jagi 2021 gárvánan birasministerija ráhkadahtán inventeremis.

Riikkaviidosatčat divrras duovddaguovlu 2021

Plánenguovllu ráddjen

Giehtaruohttasu stuoraduoddariid guovlu lea luonddu- ja geologalaš árvuiddis jalgii áidnalunddot guovlu oba Suomas. Guovllus leat Suoma alimus duoddarat, ja dan šlájain leat mánggat šaddo- ja eallišlájat, mat eai leat Suoma iežá báikkiin. Duovddaguovllus deaivvadit sápmelaš- ja boazodoallokultuvrra šaddadan gearddádagat sihke rádjegavvama, soahtedoaimmaid ja turismma duovdagat. Rájiidrasttildeaddji duovddaguovllus šaddá gieđaguin guoskkaldahtti sámi kultuvrra guhkes historjá sihte stáhtaid gilvu Sámi eatnama eaiggáduššamis.

19

4.3.4 Duovddaráhkadus

Giehtaruohttasu stuoraduoddariid guovlu gullá áidna guovlun Kaledoniidaid ravdaavvá dehe Giellasa váriide. Duovdaga vuodđoráhkadus lea bohciidan nannánjerna suddama jalgii ja go lea lihkahallan suddančáziid jalgii bođueananávdnasiid. Jiehkit leat jalgen bávtiid ja jorbbodahtán bajášhámiid. Duovdaga vuodđoráhkadusa oassin leat ná šaddan buolžžat ja čielggit, mat ceagganit baktevuođu stuorahámiid nala, ja daid gaskasaš vákkit ja čáhceduovdagat. Duovddaráhkadus ja dan luondduiešvuođat leat stivren olbmo doaimma, orrunbáikki gávdnama ja ealáhusdoaimma. Gilbbesjávrris ii leat árbevirolaččat fásta orrun, daningo orruma dáfus oiddolaš guovllut leat hui unnán.

20

¹⁹ Suomen ympäristökeskus, 2021. Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet, Ylä-Lappi. Ympäristöministeriö.

²⁰ Destia Oy, 2007. Tunturi Lapin maakuntakaavan maisemaselvitys, Enontekiö, Kittilä, Muonio ja Kolari. Lapin liitto.

Plánenguovllu duovddaráhkadus hápmahuvvá dáktevuodu stuorahámiid nala ceagganeaddji buolžžain ja čilggiin ja daid gaskasaš vákkiin ja čáhceviidodagain. Govas gurut bealde Čoalmmevárit ja guovdu allána Sána. Ovddabealde Vuolle-Gilbjesjávrí.

4.3.5 Duovddagovva

Duovddaguovlu lea eanasin juogo vuollegis lagešvuovddi gokčan riideeatnamat dehe rabas duottarbálliáš. ležas rabas duovddaollisvuodas ráhkada Gilbjesjávrri vággi- Geaggáneau vággi, mii earenoamážit Beará guovllus rahpasa viiddes rabas duovddabirasin. Viiddes rabas bealdo-, niito- dehe jeaggeeatnamat eai leat plánenguovllus.²¹

²¹ Pöyry Finland Oy, 2010. Kilpisjärven maisemaselvitys. Enontekiön kunta, Kilpisjärvi 2020 –hanke.

Bearájávrrí guovlu rahpasa rabas duovddabirasin.

Gilbbesjávrrí čeahkkebáikki smávvhámat huksen Čahkkajávrrí čielggi ja Gilbbesjávrrí gaskkas.

Huksejuvvon guovllut luondduset leat jalgii smávvhámagat ja visttiid lassín gilligova lađastallet visttiidgaskasaš ja huksejuvvon guovlluid birra eananhámit ja lagešvuovdi. Gilbbesjávrrí guovddáš lea ceagganan oalle duolba eatnamii lahka Gilbbesjávrrí gátti duovddadillái, man ráddjejit davvin Sáná, nuortan Sáná ja Áillahasvári gaskasaš Čahkkajávrrí čielgi, lulde Áillahasvárri ja oarjin Čoalmmevárit. Sáná vuolde eai leat čielga duovddasajálaš rájit, muhto huksen gávdná saji jávrrí gátti háltásaš riideguvlui, mas oaidná Sáná,

Mallá ja Gilbbesjávrrí guvlui. Beará guovllus Beará turismaguovddáža vistit leat Bearájávrrí ja Geaggaeatnovággái rabas duovddasadjái bahkkedeaddji čielggi ravdaavvá. ²²

Plánenguovllu fiidnásepmosiidda gullevaččat ja dávjjimusat adnojuvvon várdobáikkit leat bohtimat Giehtaruohtasluotta Gilbbesjávrrí vákki guvlui sihke lulde (várdobáiki ja vulos vággái luoitádeaddji luodda) sihke davil (vákki rahpaseapmi Mallá ja Sáná gaskkas), oidnosat Sánás birrasii sihke oidnosat gilliguovddáža guovllus Sáná/Mallá/Gilbbesjávrrí guvlui. Dasa lassin namuhit sáhtta Bearás Leavževárrái doalvu luoddaoassi: Sirdáseapmi suoibmamohkat ja vuolládagas bajás guvlui ceakkohámagit duottargiellasiid avvá (ja nuppegežiid) lea váikkuhusa bukti. Maid eanas luoddaguora vuoinjastanbáikkiin leat luondduset jalgii várdobáikkit. ²³

Duovddagova čuolbmajit, mat sierranit gáiddusduovdagis, leat guovllus oalle unnán: Muhtin vistit, mátkkoštanvovnnaid guovllu terássat Sáná vuolde, Sáná čohka sivli sihke gáddái bohtán mátkkoštanvovnnasajit heajudit duovdaga aktiilášvuoda dehe duovddaárvvuid maidái guhkkelis geahčadettiin. ²⁴

Turismahuksema terássat Sáná vuolde ráhkadit duovddaáru, mii sierrana gáiddusduovdagis.

Guovllu jagiáiggiid molsahuiddan váikkuha duovddagovvii sakka. Dálvet šaddogearddi gokči váikkuhus lea vel unnit go geasset, muhto čuovgaáigi lea nuppe dáfus unnit ja muhta gokčá mánggaid “čuolbmajit” vuollásis. Skálvvit ráddjejit guovlluid, mat bievlaáigge orrot leame fiidnekeahhtásat. Giđđat valljás suddančázit buktet duovdagii nuppe dáfus golgi čázi elemeannta, muhto nuppe dáfus mielddisbuktet čuolmmaid earenoamážit voimmálaččat bargojuvvon eatnamis ja ceakkoeanansajiin. ²⁵

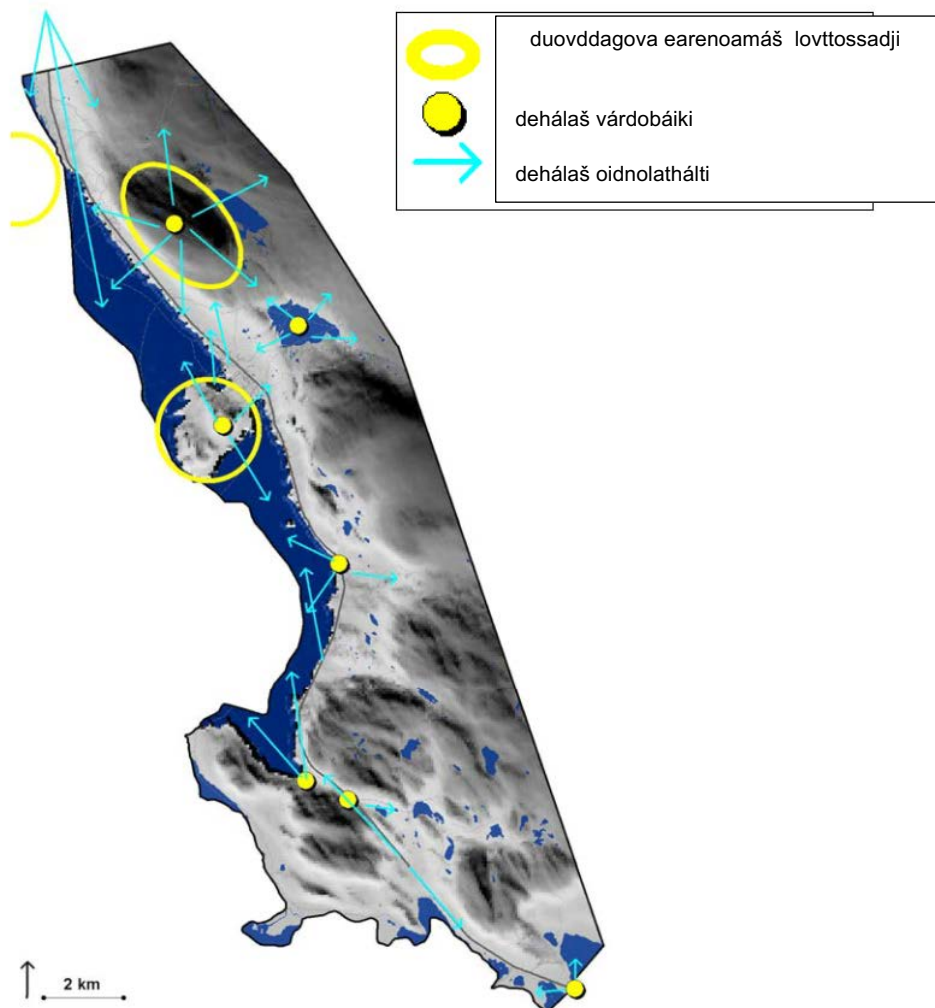
²² Pöyry Finland Oy, 2010. Kilpisjärven maisemaselvitys. Enontekiön kunta, Kilpisjärvi 2020 –hanke.

²³ Pöyry Finland Oy, 2010. Kilpisjärven maisemaselvitys. Enontekiön kunta, Kilpisjärvi 2020 –hanke.

²⁴ Pöyry Finland Oy, 2010. Kilpisjärven maisemaselvitys. Enontekiön kunta, Kilpisjärvi 2020 –hanke.

²⁵ Pöyry Finland Oy, 2010. Kilpisjärven maisemaselvitys. Enontekiön kunta, Kilpisjärvi 2020 –hanke.

Mearkkašahttimus várdobáikkat, oidnolagat ja duovddagovalaš lovttosajit leat čohkkejuvvon čuovvovaš gártii.

Luoddaduovdda

Giehtaruohtasluotta luoddaduovdda lea váikkuhusa bukti. Lulde boađedettiin Beara guovllus duovdda lea várddus. Dán manjel luodda lokta Leavževárrái, mas rahpasit oainnaldagat Gilbbesjávrrí vákki guvlui. Luodda luoitigoahtá eatnovuođu guvlui Gilbbesjávrrí eananhámiid jelgii, maid ráddjejit duottarčielggit, ja mearkkašahttimus eananmearkan ovddabealde rahpaseaddji duovdagis oidno Sána. Vuolde vákkis, Gilbbesjávrrí gili lulábeal luoddaoasis eatnamiin lea unnánaš molsahuddan ja luodda lea boldnái. Earenoamáš duovddačuozáhahkan dán ráiddus oazžu namuhit Állahasluovtta, man eatnamiin rahpasit oainnaldagat sihke Gilbbesjávrrí ja Áillahasjoga vággái ja meahci guvlui. Ovdal go boahtá aitosaš gili guvlui, de dan ovdal leat sierralágán luoddaguora fuorká-, buvttadan- jed. viidodagat. Guovddáš gili guovllus luotta duovddasadji lea saddjái. Luotta ravddain leat stuora goivvohagat, toargga guovlu lea rabas gieddi ja vistit leat dábálaččat oalle guhkkin eret luottas.²⁶

²⁶ Pöyry Finland Oy, 2010. Kilpisjärven maisemaselvitys. Enontekiön kunta, Kilpisjärvi 2020 –hanke.

Giehtaruohtasluotta luoddaduovdda lea váikkuhusa bukti.

Márggaid báikkuid luotta ja visttiid gaskkas lea šaddogeardeavvi. Sierralágán reklámagalbbat leat eatnat.

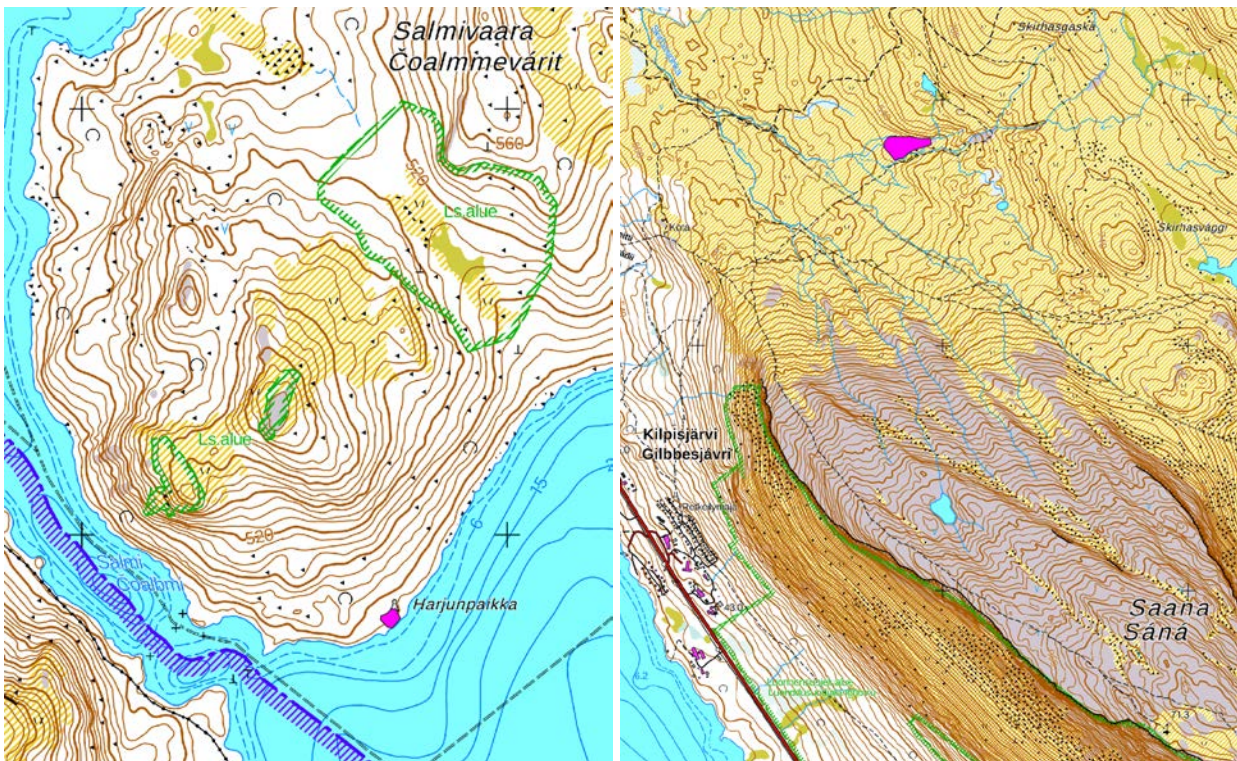
Gilliguovddážiid maŋŋel lea oalle duolba gáddeavvi čuvodeaddji huksekeahtes ráidu, mas rahpasit oainnaldagat Gilbbsjávri ja Sána guvlui. Sána vuolde oassi guovllu huksemis oidno luotta nala, muhto oassi gokčasa šaddogeardeaviid duohká. Sána vuolde guovllu maŋŋel huksejuvvo birrasat leat bieđgguid ovdal duollu guovllu, mii sierrana iežas huksejuvvo ollisvuohtan. Dán maŋŋel maŋemus luoddaduovdaga eananmearka lea kulturhistorjjálaččat mearkkašahti Baskkesgura šaldi, mii goitge lea luoddaráigge johtái oalle oaidnemeahtun. Šalddi maŋŋel eanan lohtanišgoahtá Norgga ráji ja muorahis bálljáža guvlui.²⁷

Giehtaruohtaluotta oktavuodas leat mánga vuoiŋŋastanbáikki, mat leat saddjejuvvo oainnaldagaid dáfus geasuheaddjin. Ieš vuoiŋŋastanguovllut leat goitge dávjá gárvviideaset dáfus lađastallakeahttasat. Márggaid guovlluid birrasis eatnamat leat guorban ja dohko leat šaddan bálgggesgurat vuommálaš anu čuovvumuššan.²⁸

4.3.6 Árbevierroduovdagat

²⁷ Pöyry Finland Oy, 2010. Kilpisjärven maisemaselvitys. Enontekiön kunta, Kilpisjärvi 2020 –hanke.

²⁸ Pöyry Finland Oy, 2010. Kilpisjärven maisemaselvitys. Enontekiön kunta, Kilpisjärvi 2020 –hanke.

Árbevierrobotohpaid sajít plánenguovllus leat čujuhuvvon gárttas lila fearggain.

4.3.7 Eanangeavahanávžžuhusat

Guovllu várás jagi 2010 ráhkaduvvon duovddačilgehusas addojuvvojit guovllu plánemii ávžžuhusat, maid jelgii guovllu huksen galggalii leat luonddubiras- ja duovddavuloš ns. doaimmat galggale sajuštuvvot nu ja doaimmaid volymat galget leat dakkárat, ahte birasiešvuogit ja -árvvut seilot, nuppástusguovllut leat fuolalaččat heivehuvvon birrasii ja plánenčovdosat leat buot buohkanassii dahkkojuvvon diđolažžan das, makkárat daid váikkuhusat leat birrasii.

Ođđa huksen ávžžuhuvvo čohkket dáláš huksejuvvon birrasiid, guovddáža, Sána vuollái ja Beara guovlluide, vai nu stuora oassi go vejolaš guovllus seillolii dás duohkonai luondduguovllun. Earenoamážit guovddášviidodahkii ávžžuhuvvo vuohččan dievasmahttinhuksen, muhto maid viidáneapmi, vai Gilbjesjávrrí guvlui šattalii akta duođalaš guovddáš ja sihke funktionálalaččat ja biraslaččat lihkostuvvan gili biras. Davvi-Gilbjesjávrrái ja Bearái ávžžuhuvvo mihá unnit ja smávvamihitosáččat huksen go Gilbjesjávrrí guovddáža viidodahkii. Iežá osiid jelgii guovlu ávžžuhuvvo guođđit huksema olggobeallái earret guovllus dárbbatlaš smávvaápmasaš vánddardan- dehe turismabálvalusaid “doarjjabáikkít” ja boazoealáhusa ráhkadusat.

Huksema sajušteapmái addojuvvojit čuoovvovaš ávžžuhusat:

- Huksema sajušteamis galget váldojuvvot vuhtii luondolaš duovddarájit: Huksenviidodat, mii boahťá suoibma duolbadas- dehe riideráidui, ii galggale viidut guvlui, mas eanan čielgasit cekkosnvvá, muhto ceggosit riideráidu galgá guđđojuvvot luonddudilálažžan huksejuvvon duovddasaji rádjín. Duovddasajiid rádjahuvvama dáfus mearkkašahtti riiddit ja čielggit ja duovddagova háldejeaddji eananhámit galget seaillohuvvot čavddisin.
- Ceakko riideguovlluide ii galgga sajuštuvvot huksen maid dan dihte, ahte vistiid, luottaid ee. sajušteapmi dákkár báikái sáhtta gáibidit vuoimmálaš eananhábmema mii oasistis váfista huksema visuálalaš váikkuhusaid hearkkes ja šattohis birrasis ja sáhtta leat maid erošuvnna dáfus čuolbmái.
- Luopmohuksen galgá doarjalit čilggiide nu, ahte čielggit, eai vistit ráddjejit huksejuvvon duovddasaji. Huksen ii galgga sajuštuvvot nu, ahte dahkit loktanit badjel duovddasaji ráddjejeaddji čielggi aláža: dalle visti čuoldása “čuovgadoardnaláganin” duovddagovas, ja huksejuvvon guovllu visuálalaš

váikkuhus viidu maid aitosaš huksejuvvon duovddasaji olggobeallái. Muoraid gokči váikkuhus lea guovllus eanas oasi jagis unnánaš, nu ahte virstiid sajušteapmi ja allodagat galget heivehuvvot guovllu eanangierraga dásiide.

- Guovddášsajes huksema volyma ja stiila sáhtá sierranit eambbo go orrun- ja luopmovirstiid guovllu, mat leat daid birra, vai guovddáš hápmána čielgasit.
- ležá sajés go aivve guovddášlaččamus guovddášsajes ávžžuhuvvo, ahte virstit heivehuvvojit nu bures go vejolaš iežá huksejuvvon birrasa ja duovddaollisvuođa oassin. Virstit eai galgga “gilvalit” duovdagiin, mat leat birrasis. Eananmearkálgan virstit sáhttet heajudit huksejuvvon birrasa juohkásmeahttunvuođa ja luonddubirrasa sajádaga duovdaga hierarkijas.²⁹

4.4 Huksejuvvon biras

Gilbbesjávrru oruiduhttin dáhpáhuvai oalle marjnit, ja danin guovllu árbevirolaš huksenvuođus ii sáhte jur hupmat. Jagi 1916 huksejuvvon gili vuosttaš virsti, ovdal namuhuvvon boares Šilisstohpu lei huksejuvvon lulliguovllu mále jalgii. Dat lei guhkes nurká cehkkojuvvon skoadaškeahkes hirsavisti. Hirssaid čadamihttu ii lean beare stuoris, daningo hirssat šadde buktujuvvot iežá sajés. Dán vuosttaš Šilisstobu duiskalaččat duššade go murdile.

1930-logu bohciidan vánddardandoaibma buvttii mielddis vuosttaš buolvva turismavirstiid. Suoma Mátkkošteaddjisearvi Gilbbesjávrru vánddardanstohpu válmmasnuvai ja rahppojuvvui mátkkošteddjiide dáláš Vuovdedikšunlágádusa buhta 1938. Virsti lei cehkkojuvvon jagi ovdal Gárasavvonis, gos dat dálvvi áigge sirdujuvvui bohccuiguin Gilbbesjávrrái. Dátnai hirsavisti bázi soahtedoaimmaid váikkuhusaid ollái, muhto dan sadjai ahte livčče boaldán virsti, duiskalaččat dolvo virsti mielddisteaset ja ceggeje dan Norgga beallái offisearakantiidnan. Doppe virsti máhcahuvvui 1946 ruovttoluotta Suoma beallái Gilbbesjávrrái vánddardeddiid atnui. Dáláš báikái Gilbbesjávrru vánddardanguovddáša oassin dat sirdujuvvui vel aktii 1956. Virsti lea nappo áidna Gilbbesjávrru sodiid ovdalaš áiggi virsti, mii seaillui duiskalaččaid duššadeamis. Virsti vuodđoráhkadus lea seilon eatnatlohkosaš sirdimiin fuolakeahtá, dušše idjadanseanggat leat dolvojuvvon eret.³⁰

Go ráffi bođii, de vánddardanguovddáš álgojuvvui hukset Suoma mátkkoštansearvi doaimmas. Áramusaid joavkkus duon áigodaga, nappo 1940-logu loahppageaži virstiid, lea luoddaguoras hui bures seilon kioska, mii stiilaiešvugiid beales lea arkiteakta Jouko Ylihannu plánen. Ylihannu (1912-1987) lei bohtán juo 1945 mátkkošteaddjisearvi bálvalussii ja sus lei ovddasvástádus searvi viiddes turismahuksemis, ee. Bállasduoddara turistahotealla lea su giehtačállosa jalgii huksejuvvon. Turistaguovddáš huksejuvvui 1950-logu álggus nu, ahte dasa gulai hirssas restoránjavisti, man nuppi geahčai laktojuvvui ovdal namuhuvvon boares vánddardanstohpu, dál ođđa Šilisstohpun navdojuvvon virstin. Ollisvuhit gulle dasa lassin idjadanáiti sihke stuorit oktasašidjadanadji, mat maid leat lihka bures seilon.³¹

Stáhta eaiggáduššan ja Suoma Mátkkošteaddjisearvi dikšun Gilbbesjávrru turismahotealla huksejuvvui 1953. Huksema ovddasvástádus lei Huksenráđdehusas ja plánemis mátkkoštansearvi arkiteakta Jouko Ylihannus. Riikkaviidosaččat mearkkašahhti huksejuvvon kulturbirrasiid (RKY 2009) čilgehusas daddjuvvot:

”Gilbbesjávrru turistahoteallas leat seilon Sámis 1930-1960-loguid ollahuhtton turismahuksema mihtilmas sárgosat. Dan alladásat, duovdagii ja luonddubirrasii heivehuvvon arkitektuvra lea 1940- ja 1950-loguid molsumis. Turistahotealla guovlu lea fiidnámus ollisvuođain ruovttueatnanlaš mássáturisma álgomuttus ja earenomážit dan álbmotlaš sierrasárgosat, mat vuodđuduvvet luondduoktavuhtii. Sána lagasvuohta ja lagešvuovddit ráhkadit hotealla vistejoavkku váikkuhusa bukti duovddalaš oliid. Guovddáš hotealla- ja restoránjadoaimmat leat 1949-1962 muttuid jalgii gárvánan váldovistái. Ollislaškomposišuvnnas sierra funkšionálalaš osiid geardelohku, hápmi ja materiálat molsašuddet vuodđuduvadettiin Jouko Ylihannu arkiteaktaplánemii. Fuolahusvirstiid lassin šilljibiirri gullá duššefal áidna seilon idjadangiemardas jagi 1948.”

²⁹ Pöyry Finland Oy, 2010. Kilpisjärven maisemaselvitys. Enontekiön kunta, Kilpisjärvi 2020 –hanke.

³⁰ Pöyry Finland Oy, 2010. Kilpisjärven maisemaselvitys. Enontekiön kunta, Kilpisjärvi 2020 –hanke.

³¹ Pöyry Finland Oy, 2010. Kilpisjärven maisemaselvitys. Enontekiön kunta, Kilpisjärvi 2020 –hanke.

Ovddabealde namuhuvvon idjadangiemardasa lassin ollisvuhtii gullet golbma dolastallangoavddi, mat gullet hotealla vuodđudeami áiggiide ja maid Ylihannu lea plánen. Hotealla viiddiduvvui 1962 ja vuodđodivvun dahkkojuvvui 1979–81 (arkiteakta Heikki Taskinen).³²

Vuosttaš Rádjebearráigeahču “visti” lei dahkkojuvvon kartonjapláhtain, mat ožžojuvvoje duiskalaččaid soadiáigasaš visttiin. Dáláš Šilisstobu fáktema stašuvnavisti huksejuvvui 1970-logu álggus. Dalle huksejuvvui maid vuosttaš oassi ráidodáhus, mii jotkojuvvui 1981-1982.

Varas almmolaš huksema ovddasta jagi 2017 gárvánan mánggadoaibmadállu, mii lea eatnanluotta ja Gilbbesjávrrí gaskkas. Skuvlla lassin mánggadoaibmadáhus leat beaiveruoktu ja nuoraidsadji ja visttis lea maid rohkossadji. Váldoluotta nuorttabealde lea jagi 2003 gárvánan hirssain ráhkaduvvon Gilbbesjávrrí luondduguovddáš, man lea plánen arkitektadoaimmahat Pekka Laitio. Luondduguovddáša gurrii lea huksejuvvon jagi 2022 gárvánan hárjedáhkát ja arkitektuvrralaččat alladásat hotealla Cahkal.

Orrunhuksen guovllus čoahkkana hárjedáhkát ovttá–guovttegeardásaš bearašdáluin, maid ráhkadan joavkkut lea guovddášis skuvlla duovdagiin ja Giehtaruohtasluotta nuorttabealde.

Guovddášguovllu bálvalančoahkkaneamit (gávpi ee.) čuoldásit guovllu iežá huksenvuodus modearna stiillas, mihtuidis ja guovddáš sajádagas vuodul.

Luopmohuksema ja turismabálvalusaid viidodagain visttiid tiipa ja sturrodát molsahuddet. Čoalmmeváriid guovllus oasis luopmohukseamiid vuhtto čielgasit norgalaš váikkuhus. Guovddáša guovllus čuoldása čielgasit iežas modearna ja ja deahtta ollisvuohtanis vilges luopmovisttiid ollisvuohta, mii easkabáliid lea dievasmahtton guhkes guovttegeardásaš hoteallavisttiin. Nubbi čuoldáseaddji ollisvuohta leat čuvgesalit ráidodálluálgan luopmovisttiid skuvlla lulábealde. Iežá guovllu luopmohuksen ovddasta árbevirolaččat ja unnit duovdagis čuoldáseaddji stiila. Iežas ollisvuođa ráhkadit turismavovnnaid viidodagat, maidda norgalaš gohttenbáikehuksenvuogi jalgii lea ovdánan bissovašlunddot huksen (baráhkkaálgan visttiid, terása ee.).³³

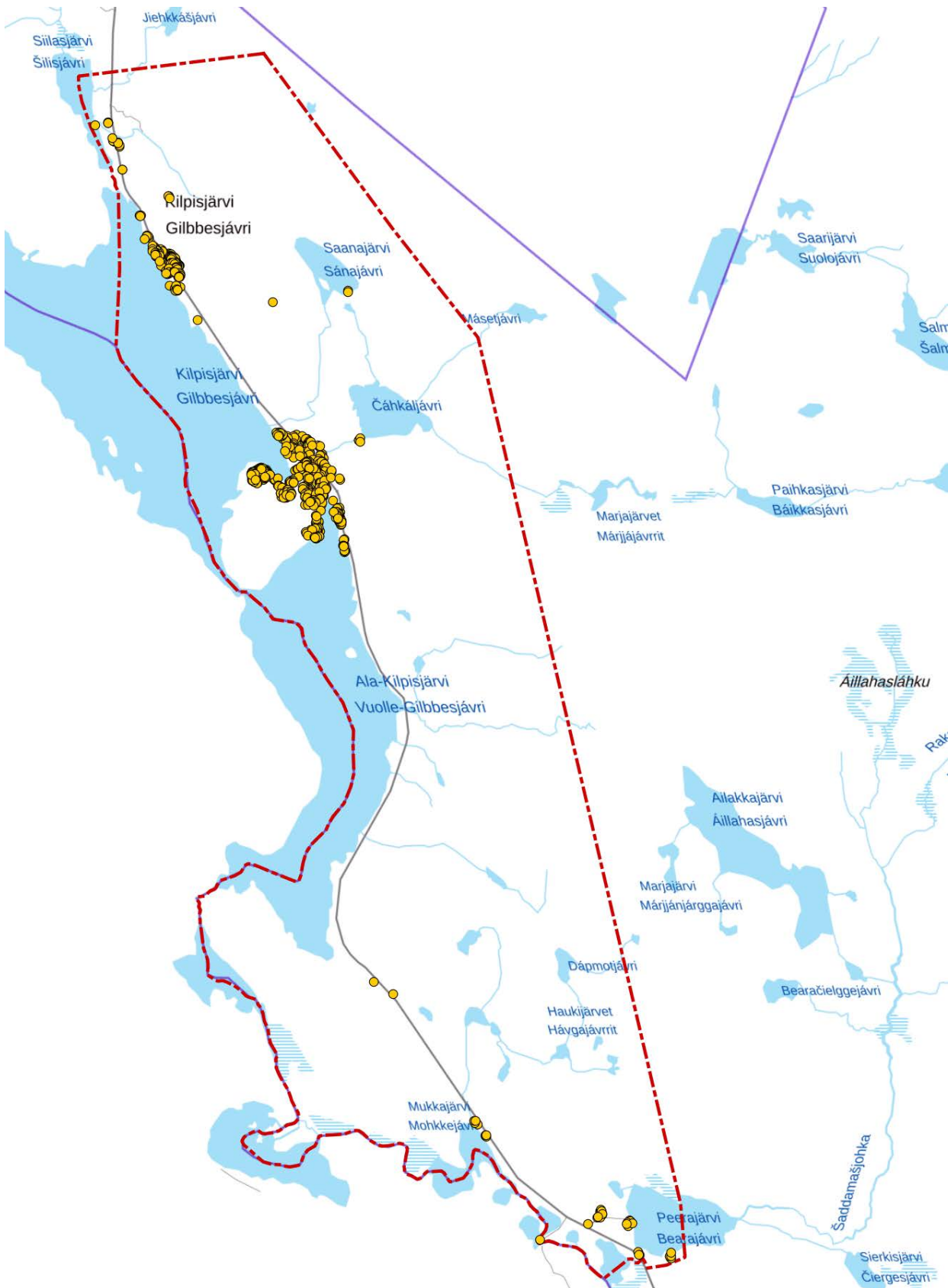
Gilbbesjávrrí bálvalusat leat čoahkkanan guovddáščoahkkebáikái.

4.4.1 Servodatráhkadus ja orruma dáládilli

Lávvguovllu čađa manná Giehtaruohtasluodda E8, mii joatká viidáseappot Norgga beallái. Huksejuvvon guovllut čoahkkanit Gilbbesjávrrí Badjejávrrí Čahkkaluovtta ja Čoalmmeváriid nuorttabeallái, mas leat bálvalusat sihke fásta ja luopmoorrun. Sáná oarjedavveriiddi vuolde Gilbbesjávrrí gáttis lea huksen. Dasa lassin lávvaguovllu lulleoasis Bearájávrrí oarjjabealde leat muhtin huksejuvvon guovllut. Lávvguovllu iežá oasis ii leat orrun ja luottat dehe bálgát leat hui unnán. Ovttaskas visttiid leat luottaid ja čázadagaid olis.

³² Pöyry Finland Oy, 2010. Kilpisjärven maisemaselvitys. Enontekiön kunta, Kilpisjärvi 2020 –hanke.

³³ Pöyry Finland Oy, 2010. Kilpisjärven maisemaselvitys. Enontekiön kunta, Kilpisjärvi 2020 –hanke.

Plánenguovllu orrun (merkejuvvon fiskes jorbadasaiguin) čeahkkana Gilbbsjávrrí čeahkkebáikái ja Sána lagasvuhtii.

4.4.2 Riikkaviidosat divrras guovllut ja čuoáhagat

Guovllus leat guokte riikkaviidosat divrras huksejuvvon kulturbirrasa čuoáhaga: Gilbbsjávrrí turistahotealla Gilbbsjávrrí čoaħkebaikkis ja joatkkasoadi dāhpāhus- ja muitobáiki, Baskkesgura šaldi, lāvvaguovllu davveravddas, Šilisjávrrí nuorttabealde. Joatkkasoadi dāhpāhus- ja muitobáikkis leat mānggat Sámi eanangottis. Gilbbsjávrrí čuoáhagat lea akta dain.

Giehtaruohtasa Sámis lea guovddásmearkkašupmi nuppi máilmmisoadi loahppamuttuin. Vaikko visot soadi áigge ráhkadusain ii leat virggálaččat dovddastuvvon stāhtus huksejuvvon kulturbirasin, de ovdamearkka dihte duiskalaččaid guođđin luottain Sānā duovdagiin lea historjijālaš árvu.

Čuoáhagaid govvdusat ja gārttat: Riikkaviidosat mearkkašatti huksejuvvon kulturbirrasat RKY³⁴

Gilbbsjávrrí turistahotealla

Sámi luonddu geasuhus ja buorrānan vejolašvuodāt dan olaheapmāi ālggahe 1930-logu kulturalbmanusa ja ealāhusa, man váikkuhus eanangottis lea leamaš fuomāšatti. Stāhta oassálasttii duottarhoteallaid ja vānddardanstobuid fierpmādaga duddjomii sihke dan soadi mānġelas ođđasithuksemii ja dievasmahttimii.

Huksenráđdehus doaimmai hukseheaddjin Gilbbsjávrris, dego māngga iežānai Sámi turismafidnus, ja dāppenai luhte arkiteakta Ylihannu turismahuksema ođastanoainnuide. 1970- ja 1980-logu molsuma vuodđodivvumis seamma huksehanbealli lonuhii sissajiid duottarvuoiġġa oppalaččat hāpmāi.

Gilbbsjávrrí turistahotealla lea Gilbbsjávrrí čoaħkebaikkis, Giehtaruohtasluotta ja Badjejávrrí Čaħkkaľuovtta gaskkas.

Gilbbsjávrrí turistahoteallas leat seilon Sámis 1930-1960-loguin ollahuhtton turismahuksema mihtilmas sārgosat. Dan alladāsāt, duovdagii ja luonddubirrasii heivehuvvon arkitektuvra lea 1940- ja 1950-loguid molsumis. Turistahotealla viidodat lea fiidnāmus ollisvuodāin go jurddahallā ruovttueatnanlaš māsāturisma āgomuttu ja earenoamážit dan ālbmotlaš sierrasārgosiid, mat vuodđoduvvet dan luondduoktavuhtii.

Gilbbsjávrrí turistahotealla báikkis doaibmā dálāáigge Lapland Hotels Kilpis.

³⁴ https://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=4261

Sáná lagasvuohta ja lagešvuvddiid gáddi ráhkadit hoteallajoavkku váikkuhusa bukti duovddalaš oliid. Guovddáš hotealla- ja restoránjadoaimmat leat 1949-1962 veaháš hávális gárvánan váldovistái. Oppalaškomposišuvnnas sierra funktiónálalaš osiid geardelohku, hápmi ja materiálat molsašuddet Jouko Ylihannu arkiteaktaplánema jelgii. Fuolahusvistiid lassin šilljobirrasii gullá áidna seilon idjadangiemardassii jagi 1948 rájes.

Joatkkasoadi dáhpáhus- ja muitobáikkít

Joatkkasoadi dáhpáhus- ja muitobáiki Gilbbesjávrris čujuha Baskkesgura geađgegeavlešaldái, mii lea váldoluotta 21 buohta. Šaldi lea duollu ja riikkaráji gaskasaš luoddaoasis. Šaldi lea váldojuvvon Geaidnohálddahusa nammadan museačuozáhahkan 1983.

Eanodaga Baskkesgura ovttaráigga geađgegeavlešaldi (1943) lea museašalddiid joavkkus tiippas áidna ovddasteaddji. Šaldi ja dan biras lea divoduvvon dálájohtalusas ja turismageavahusa eavttuid jelgii.

Baskkesgura šaldi lei huksejuvvon juo 1943 Suoma ja Norgga gaskasaš ráji aktavuhtii. Geadgegeavlešaldi galggai gierdat duiskalaččaid Barbatrossa-plána lossa soalddatjohtalusas Atlánttas Suoma soahtešilljui. Šalddi plánii ja huksehii Geaidno- ja čáhcehuksenráđdehus ja dan huksemii serve maid duiskalaččat. Nuppi máilmmisoadi maŋemus verjejuvvon doarru Suomas gevvojuvvui Gilbbesjávrris rádjeguovllus ja Norgii murdilan duiskalaččat duššade Gilbbesjávrreruotta ee. šaldebáikkiid oasil. Duššefal unna ja fuomášmeahtun Baskkesgura šaldi seastahuvai.

Baskkesgura geađgegeavlešaldi lea váldoluottas 21 Šilisjávrris nuorttabealde duollus davás.

Baskkesgura šaldi (govva: Pentti, M. & Soosalu, L., 2022, Baskkesgura šaldi, Gilbbesjávri, Eanodat: Museašalddi ortnegisdoallanplána).

4.4.3 Eanangottálaččat ja báikkálaččat divrras guovllut ja čuozáhagat

Lávvguovllus eai leat systemáhtalaččat gártejuvvon huksejuvvon kulturbirrasa čuozáhagat, eaige doppe dovdojuvvo eanangottálaččat dehe báikkálaččat divrras huksejuvvon kulturbirrasat.

4.5 Arkeologalaš kulturárbevierru

Gilbbesjávri kulturárbevierročuozáhagat inventerejuvvoje geassemánu ja borgemánu 2010 Meahciráđđehusa ja Eanodaga gieldda oktasaš Gilbbesjávri 2020 -prošeavttas. Inventeremis biddjojuvvui earenoamáš deaddu Duottar-Sámi eanangoddelávas vejolažžan dahkkojuvvon huksenguovlluide Gilbbesjávri gili birrasii, E8-luotta gurii sihke gáttiide Bearás Gilbbesjávri gillái. Gilbbesjávris leat hui olu nuppi máilmmisoađi áigásaš čuozáhagat. Sámi soahtehistorjjálaš searvi lea gárten daid Mallás ja unnánaš maid iežá sajies Gilbbesjávris. Maiddái Meahciráđđehusa ollahuhttin inventeremis gártejuvvoje soahtehistorjjálaš čuozáhagat.

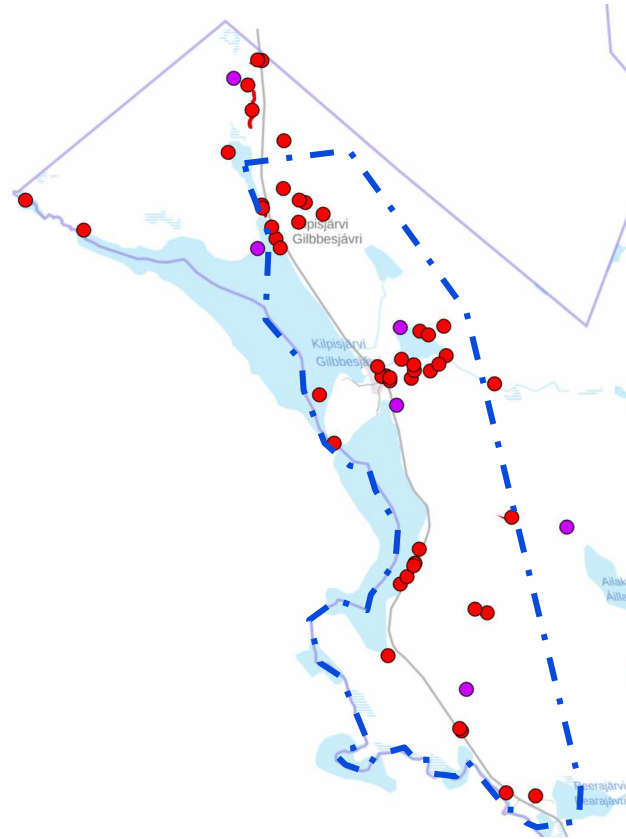
Fásta dološbázahusat, vejolaš dološbázahusat ja iežá arkeologalaš čuozáhagat leat furkejuvvon Musealágádusa bajásdoallan kulturbirrasa bálvalanlášii (KYPPI)³⁵. Arkeologalaš čuozáhagaid dieđut leat dárkkistuvvon bálvalanlášes 5.3.2024.

Lávvguovllus leat eatnatlohkosaš fásta dološbázahusat ja muhtin vejolaš dološbázahusat. Bealuštanbierrggasčuozáhagat leat merkejuvvon iežá kulturárbevierročuozáhahkan. Maid dát čuozáhagat leat eatnat.

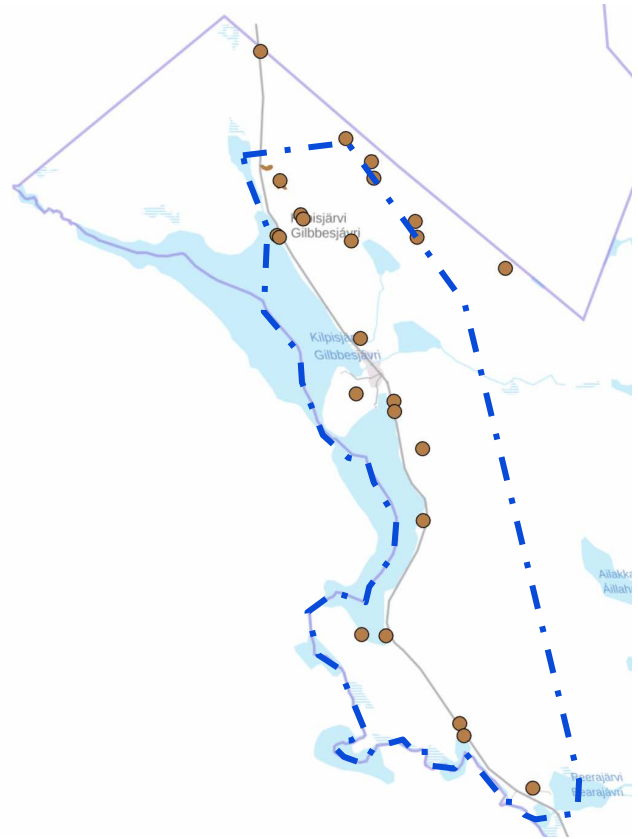

Sámi soađi maŋemus kanovdnaskuohtaid muitomearka, Muotkkádaga buohta Giehtaruohtasluotta guoras. (Govva: Meahciráđđehus, Kulturárbečuozáhagaid inventeren 2010 Gilbbesjávri).

³⁵ <https://www.kypfi.fi/palveluikkuna/portti/read/asp/default.aspx>

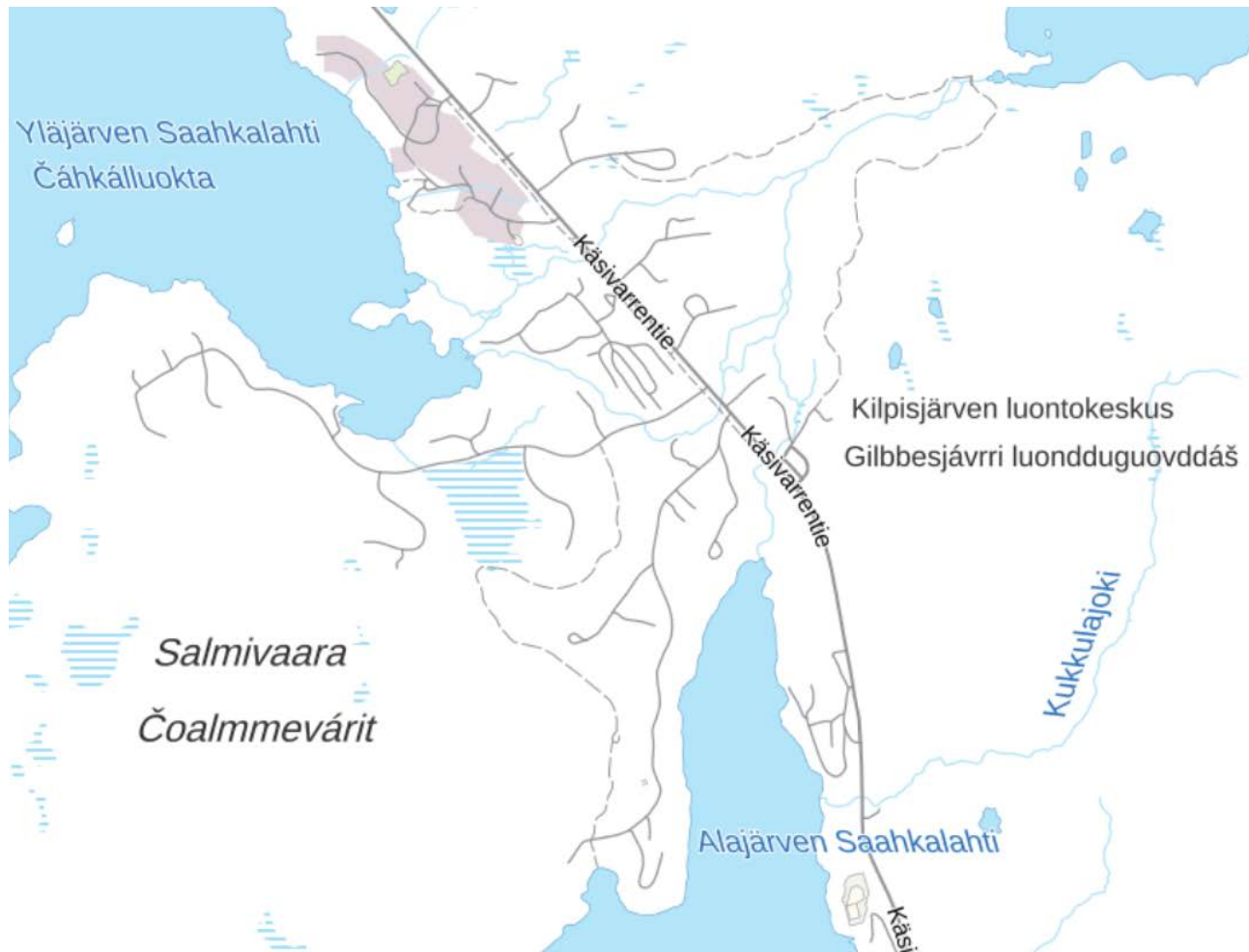
Fásta dološbázahusat (rukses fearga) ja vejolaš dološbázahusat (violeahtta fearga) lávvaguovllus (alit ráddjen). Gáldu: Kulturbirrasa bálvalanláse.

Iežá kulturárbevierročuozáhagat (rukses fearga) lávvaguovllus (alit ráddjen). Gáldu: Kulturbirrasa bálvalanláse..

4.6 Johtalus ja johtolagat

Lávvaguovllu mohtorfievrojohtalus doarjala davvi-lulliháltti váldoluddii 21 (Giehtaruohtasluodda). Iežá lávvaguovllu luottat ja vuodjinoktavuođat suorranit Giehtaruohtasluottas. Eanemusat luottat leat Gilbbesjávrrí čoahkkebáikeguovllus; iežá sajes luottat leat hui unnán ja váldooassi fievrojohtolagain leat čuggestaluottat. Lávvaguovllus eai leat nuorta-oarjeháltti biilaluottat, mat luddot guovllu.

Gilbbesjávrrí guovddáščoahkkebáikki luottat.

4.7 Áhpásnuvvan

Lávvaguovllus molkkohallet vánddardanjohtolagat, mohtorgielkámáđijat ja čuoiganlahtut. Mohtorgielkámáđijat ovttahttet plánenguovllu Norgii, Ruttii ja luksa guvlui manni johtolahkii. Vánddardanjohtolat bealistis manná guovllu čađa nuorta-oarjeháltti ja joatkahuvvá goappánai almmiguovllus Norgga beallái. Čuoiganlahtut leat earenoamážit lávvaguovllu davvioasis, Gilbbesjávrrí čoahkkebáikki birra. Oassi vánddardan-, mohtorgielká- ja čuoiganjohtolagain atnet ávkin gaskaneaset seamma linnjemiid. Maiddái jávrriid ja jogaid jienja nala leat čujuhuvvon dálvelihkadanvugiid johtolagat.

Plánenguovllu mohtorgielkámáđijat (violeahhta čuoggescázuin) ja vánddardanjohtolagat (ruoná čuokkescázuin).

Gilbbesjávri čuoiganlahtut leat sajuštuvvon plánenguovllu davvioassái (Lipas.fi).

4.8 Čáhcefuolahus

Gielddas lea ráhkaduvvome čáhcefuolahusa oppalašplána.

4.8.1 Dállodoalločáhci

Gilbbesjávri čáhcefuolahusa ovddasvástádus gullá Eanodaga Čáhcefuolahus os:ái (Enontekiön Vesihuolto Oy). Gilbbesjávri čáhcefuolahusfierpmádat juohkása guovtti guvlui: davvi guovlu Sána vuolde sihke lulli guovlu gilli- ja Čoalmmeváriid guovlu. Eanodaga Čáhcefuolahusas leat guovllus guokte bodnečázi váldinbáikki: davit váldinbáiki Sána vuolde ja lulit váldinbáiki Áillahasváris. Dáid lassin duollus ja vánddardanguovddázis leat iežaska čáhceváldinbáikkis. Lulle- ja davve-čáhcejođasfierpmádaga gaskkas ii leat čáhcejođasoktavuohta.

Gaskamearálaš čáhcegolaheapmi Gilbbesjávris lea leamaš sulaid 50 m³/d. Giđa sesonjaáigge čáhcegolahus lea loktan eanebuš, juobe dássái 150-200 m³/d. Stuořit čáhcegolahemiid áigge fierpmádatdeaddagat báhcet unnin giddodagain, mat leat alimus guovlluin, ja Áillahasvári čáhceváldinbáikkis leat leamaš eanet háviid čáhcešládjačuolmmat. Čáhcešládjačuolmmaide ii leat gávdnon ágga, muhto čuolbma lea čuožžilan namalassii stuořit čáhceváldinmeriid olis. Sána vuoli čáhceváldinbáikkis leat leamaš čuolmmat stuora gálkadoallivuodaiguin. Goappáge váldinbáikkis ii leat sadjásaš čáhcegáldu.

Ođđa orrun- ja luopmoguovlluid jelgii, maidda ráhkaduvvo lávva, čáhcegolaheapmi árvvoštallojuvvo lassánit dálážiis sulaid 50-100 %. Dađi lági jelgii dáláš čáhcejuohkinvuogádat ii boađe bistit boahhteáiggi dárbbuide.

Gilbbesjávrrí dálloaluid čáhcehákan sáhtá lasihuvvot plánejuvvon Šilisjoga bodnečáhceváldinbáikkiin, man sajádat lea lávvaguovllu davvioasis, Šilisjávrrí bodnečáhceviidodagas, veaháš duollu giddodagas davás. Váldinbáikái lea addojuvvon jagi 2014 čáhceváldinlohpi golganmearrái 500 m³/d, muhto lohpi lea burgášan, daningo váldinbáiki ii leat huksejuvvon njealji jagi siste lobi mieđiheamis. Čáhceváldinlohpeohcamuš galgá danin ođastuvvot.

Šilisjávrrí váldinbáikái burgášan čáhceváldinlobis addojuvvon čáhceváldinlohpeameari 500 m³/d bistá gokčat oba Gilbbesjávrrí guovllu čáhcegolaheami guhkás boahhteáigái. Váldinbáikái galgá dattetge leat sadjásaš čáhcegáldu, nu ahte dáláš Sána vuoli ja Áillahasvári váldinbáikkis gánnáhit dollojuvvo geavahanortnegis boahhteáiggisnái.

Šilisjávrrí váldinbáikkis lea plánejuvvon 160 PEH-10 čáhcejođas Gilbbesjávrrí goappánai čáhcejođasfierpmádaga guvlui. Linnjá davágeahčen laktojuvvojit duollu giddodagat ođđa čáhcejohtasii. Rungočáhcejohtasa linnjen boahá davvioasis Giehtaruohtasuotta gurrii ja dakkaviđe Šilisguoikka manjel čáhcejođas sajuštuvvo Gilbbesjávrrí bodnái. Čáhcejohtasis, mii sajuštuvvo jávrái, lea plánejuvvon suorri Sána vuollái. Dasa lassin nubbi suorri gánnáha plánejuvvo lullit čáhcejođasfierpmádaga davvioassái, vai lullit guvlui jođihuvvon čáhceái ožžojuvvojit guovtti laktačuoggáin unnit ja dássedit golganmearit čáhcejođasfierpmádagas. Šilisjávrris boahtti rungočáhcejođas 160 PEH-10 laktojuvvo lullioasis Čoalmmeváriluotta guora dáláš čáhcejođasfierpmádahkii.

Gilbbesjávrrí gili guovllu nuorttabeallái lea plánejuvvon sajuštuvvot badjedánka, mainna viggojuvvojit sihkkarastit čáhcejođasfierpmádahkii doarvái stuora deaddagat maid suorit čáhcegolaheami áigge. Badjedánkka fuolahusluddii galgá dahkkojuvvo guovlovárren. Dárbbatlaš čáhcejohtasat ja kábelat sáhttet sajuštuvvot fuolahusluotta vuollái.

Dáláš čáhcejođasfierpmádat viiddiduvvo dárbbu jelgii ođđa lávvaguovlluide. Ođđa čáhcejohtasat biddjojuvvojit ođđa gáhtaid vuollái dehe gáhta rávdda njuolggolagasvuhtii. Dárbbu jelgii dáláš čáhcejođasfierpmádaga rungobohccit sanerejuvvojit stuoribun fierpmádaga doaibmivuoda vejolažžan dahkama várás. Šilisjávrrí váldinbáikkis huksenvuloš ođđa goalloščáhcejohtasa suriidisguin ja badječáhcedánkka čáhcejohtasa lassin eai leat dieđus iežá ođđa guovlodárbbut čáhcejođasfierpmádagaid viiddideami várás.

Turismaguovlluid lávvaguovllu lullioasis Bearájávrrí lahkasiin čáhcefuolahus ordnejuvvo giddodatguovdasaččat. Guovllut eai leat ekonomalaččat gánnáhahtti laktojuvvo dáláš čáhcefuolahusfierpmádahkii.

4.8.2 Duolvačáhci

Gilbbesjávrrí duolvačáhceráidnenrusttet lea Sána vuolde sihke gilli- ja Čoalmmeváriid golggiidusrusttegiid guovlluid gaskkas. Duolvačáhceráidnenrusttet lea gárvánan jagi 2001. Golggiidusrusttegiid duolvačázit jođihuvvojit goabbat guovlluin bumpenrusttega ja deattaduolvačáhcebohcci bakte ráidnenrusttegiid. Dát dáláš deattaduolvačáhcebohccit galget ođastuvvot Šilisjávrrí bodnečáhceváldinbáikki plánejuvvon rungočáhcejohtasa huksema olis. Deattaduolvačáhcebohccit ásahuvvojit dáládili jelgii eanas Gilbbesjávrrí bodnái. Eatnamiin deattaduolvačáhcebohccit biddjojuvvojit dáláš bohcciid gurrii, nu ahte ođđa guovlovárremat eai dáidda deattaduolvačáhcebohcciide dárbbahuvvo eananviidodagain.

Jahkedásis gaskamearálaš duolvačázi golganmearri Gilbbesjávrrí ráidnenrusttegiid jagiid 2012...2021 lea molsahuddan 97...123 m³/d gaskkas. Stuorimus boahtingolganmearit leat dattetge leamaš juobe badjel 350 m³/d.

Duolvačáhceráidnenrusttet lea biorohtorrusttet, mas lea ovdašearasnuhttin ja kemijalaš manješearasnuhttin. Ráidnenrusttegis gieđahallon duolvačázit stivrejuvvojit burginbohcciin Gilbbesjávrrái sulaid 50 mettara geahčái gáttis. Ráidnenrusttegis šaddan mohti deahtistuvvo ja goikaduvvo. Goikaduvvon mohti fievririduvvo komposterema várás asfaltavuđđosaš komposterengieddái, mii lea ráidnenrusttegis sulaid 8 km davás.

Duolvačáhceráidnenrusttet lea mihtiduvvon dan sturrosažžan, ahte biologalaš proseassa doaibmá optimálalaččat gidđa- ja čakčasesonja mielásaš noađuhemiin. Proseassa hydraulalaš ja kemijalaš kapasitehtta árvvoštallojuvvon badjeráji noađuheami jalgii. Badjeráji noađuheami bistináigi lea goitge hávális dušše moadde beaivvi, nu ahte biologalaš proseassa ii háhppet ná jođanis nuppástussii vuogáiduvvat. Biologalaš proseassa doaibmá goitge badjeráji noađuhemiinge unnimusat 80 % beavttuin.

Gilbbesjávrrí duolvačáhceráidnenrusttegis lea Davvi-Suoma guovlohálddahušvirgelágádusa 30.12.2014 mieđihan biraslohpi (Drno 169/2014/1). Biraslobi jalgii ráidnenrusttegis čázádahkii stivrejuvvon duolvačáhci ferte deavdit mearriduvvon rádjeárvvuid jahkebealgaskaárvun meaddel golggahemiid ja govdamiid sihke iežá spiehkastatdiliid vuhtii válddedettiin.

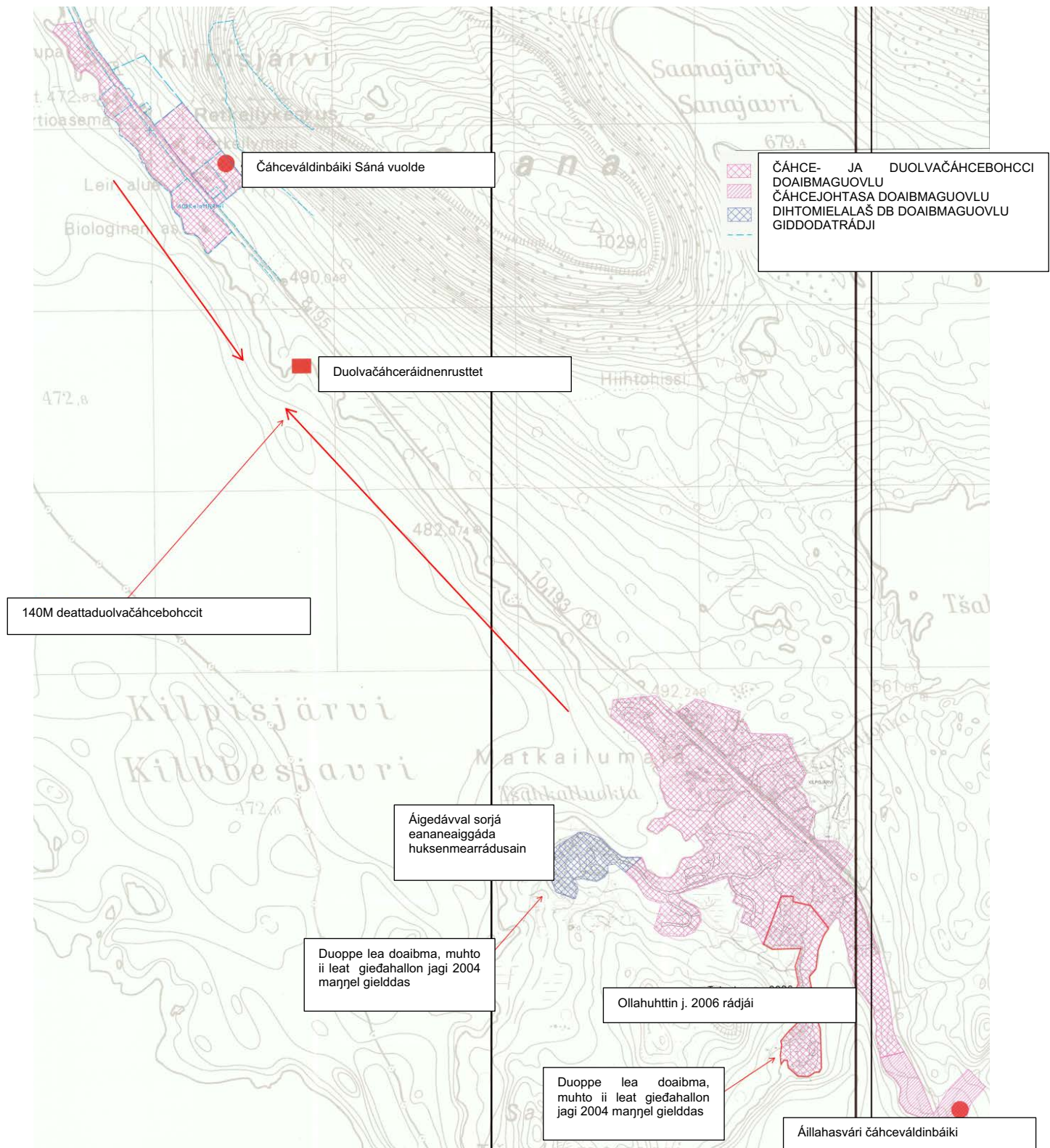
Ráidnenrusttegis vuolgi čázi šládja ja ráidnenrusttega ráidnenbeaktu leat molsašuddan mearkkašahtti ládje. Seasadanjagiid ráidnenrusttega boahtingolganmearri ja -noađuheapmi leat leamaš lahka optimálalaš gidđa- ja čakčasesonja mielásaš mihtodili. Dás fuolakeahtta biraslohpeeavttut eai leat asttahuvvon jahkásaččat. Earenoamážit fosfora doallivuođa jahkebealgaskaárvun gáibiduvvon lohpegáibádus lea mannan badjel dávjá.

Ráidnenrusttega geatnegahtton dárkuma jalgii ráidnenrusttet ii leat doaibman biraslohpeeavttuid jalgii mañemus jagiid, vaikko ráidnenrusttega mihttomearit eai leat mannan badjel. Oassesivvan leat jáhku jalgii leamaš ráidnenkemikálaid doaibmameahtunvuohta. Boahteáiggis šaddi boahtingolganmearriid várás lea plánejuvvon guovtteoasat dásseálldis, man bakte sáhtta golggahuvvot boahhti duolvačáhcegolganmearri dásseidit ráidnenrusttegii. Duolvačáhceráidnenrusttegii plánejuvvon dásseálldis čáhká dáláš ráidnenrusttega eanansadjái. Dásseálldá ja šládjaččat buoret ráidnenkemikálaid jalgii sáhtta ráidnenrusttega doaimmas vuordit lohpearrádusaid gáibidan ráidnenbohtosiid. Oasseoppalašlávás ovdanbuktojuvvon ollahuhttináigge álgá duolvačáhceráidnenrusttega geavahanahki nohkat ja ráidnenrusttegii galge ráhkaduvvot dárbahassii buorit sanerendoaimmat. Dalle ráidnenrusttega doaibma plánejuvvo ja biddjojuvvojit mihtut ráidnenrusttega biraslobi ja nohkkojuvvon duolvačáhcemeriid vuodul.

Dáláš duolvačáhcebohccfierpmádat viiddiduvvo dárbbu jalgii ođđa lávvaguovlluide. Vuolggasaji jalgii dárbbatlaš duolvačáhcebohccit sajuštuvvojit ođđa čáhcejohtasiiguin seamma goivvohahkii ođđa gáhtaid vuollái dehe gáhta ravdda njuolggolagasvuhtii.

4.8.3 Čáhcefuolahusa doaibmaguovllut

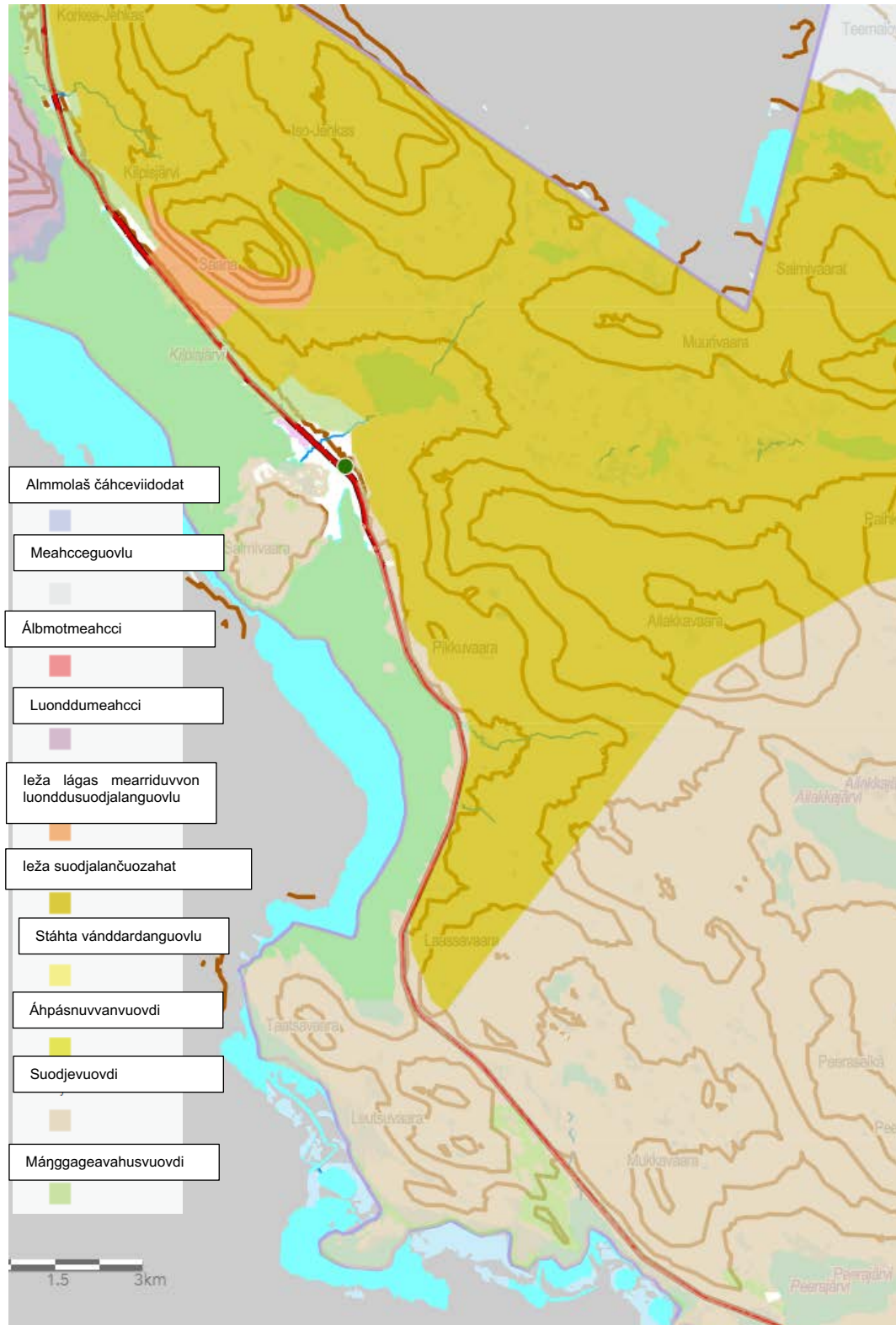
Dáláš jagi 2004 váfistuvvon čáhce- ja duolvačáhcebohccfierpmádaga doaibmaguovllut eai dievaslaččat govčča huksejuvvon čáhcefuolahusfierpmádaga guovlluid. Čoalmmevári guovllus lea Čoalmmeváriluotta loahppaoasis čáhcefuolahusa fierpmádat, mii lea nohkkojuvvon boahtit doaibmaguovlun, muhto doaibmaguovlu ii leat váfistuvvon gielddas. Oasseoppalašlávva jalgii orruma ja luopmovisteguovlluid viiddideapmi gánnáha váldojuvvo vuhtii áiggebále čáhcefuolahusa doaibmaguovlluid meroštallamis.

Čáhcefuolahusa doaibmaguovlu oasseoppalašlávaguovllus, 20.9.2004. Rievdaduvvon doaibmaguovlomerkemat, Suunnittelukeskus Oy

4.9 Eananeaiggáduššan

Oasseoppalašlávva váldoamasteaddji lea stáhta. Priváhta eananeaiggáduššan lea huksejuvvon guovlluin.

Gárttas leat ovdanbuktojuvvon Meahciráđđehusa háldejuvvon eanan- ja čáhceviidodagat

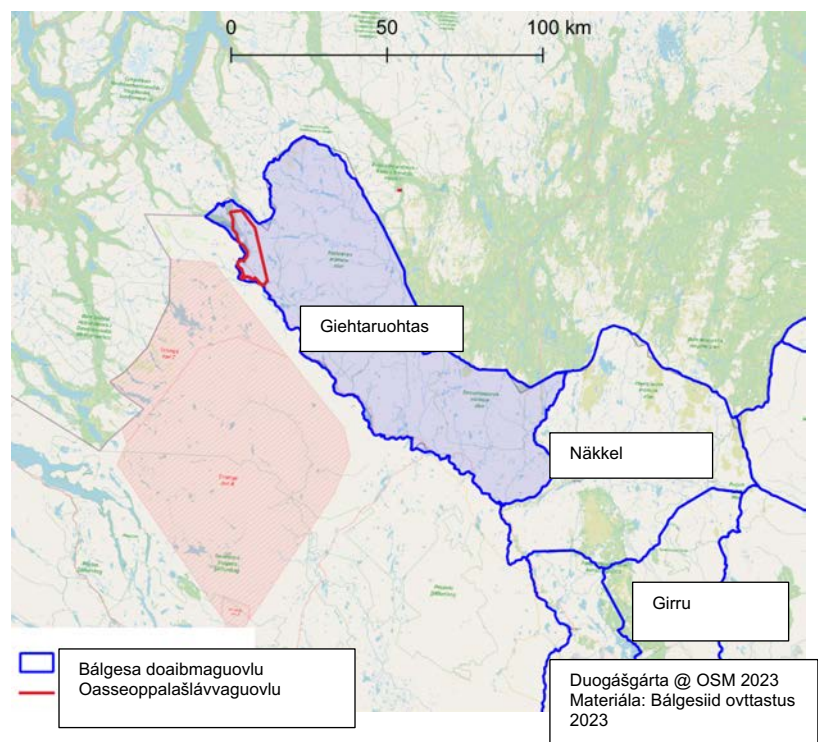
4.10 Álbmot, ealáhusat ja bálvalusat

Oasseoppalašlávva guovllus eanas orrumis lea Gilbbesjávrrí gilis. Váldoealáhus lea turisma ja dasa gullevaš idjadan-, restauránja- ja prográmmabálvalusat addet barggu Gilbbesjávrrí guovllus árbevirolaš boazodoalu lassin. Gilbbesjávrrí gilis lea luondduguovddáš, eallindárbašiid gávpi, biilafuolahat sihke joavkobearašruoktu ja skuvla. Gilbbesjávrrí skuvllas doaimmale ovdaoahpahusjoavku ja luohkkádásit 1.-9. suoma gielain. Skuvlla olis lea mánggadoaibmadállu. Lávvaguovllus lea báikki olbmuid jalgii eanet boahttit go leat visttit fállun.

Davvi-Gilbbesjávrris lea earret vánddardanstobu lassin maid universiteahtaid dutkandoaibma. Helssega universitehta davimus doaimmačuoggá, Gilbbesjávrrí biologalaš stašuvnna, dutkamuša guovddázis leat guhkesáiggečuovvumat, mat gártejit birrasa dili. Boarráseamos dain lea muolddahiid šládjamolsašuddama dutkamuš, mii álggii juo stašuvnna riegádanmuttus jagi 1946. Čuovvumiid báldii leat loktanán mánggalágán lodde- ja šaddogeardečuovvumat sihke ein guovddášlaččamussan prošeavttat, mat laktásit dálkkádatriveidamii. KAIRA (Kilpisjärvi Atmospheric Imaging Receiver Array) lea Oulu universitehta Soađegili geofysihka observatoriija eaiggáduššan ja bajásdoallan geažos áigge doaimbi áruide hearkkes rádiateleskohpa. KAIRAn anteannagiettit gokčet frekveansaguovllu gaskkas 10-270MHz. Lassidiehtu: <https://www.sgo.fi/KAIRA/>

4.11 Sámi kultuvra ja boazodoallu

Gilbbesjávrrí oasseoppalašlávva gullá Giehtaruohtta bálgesii. Oasseoppalašlávva gokčá unna oasáža, sulaid 3 % bálgesa viidodagas. Giehtaruohtta bálgesa sierraiešvuohtan lea, ahte dat ollá measta ollásit ránnáriikkaide. Nuortalullin bálges ollá Nákkel bálgesii. Boazodoalu oaidninvuogis álbmotmehciin sihke davás Sápmái jagi 1991 vuodđuvuvvon meahcceguovlluin lea dehálaš mearkkašupmi (Boazodoalu vuhtii váldin eanangeavahanprošeavttain - ofelačča jalgii). Álbmotmeahcit ja meahcceguovllut ráddjejit dávjá iežá eanangeavahusa (omd. vuovdedoallu), muhto guovlluin suvvojuvvo boazodoallu ja dan eaktudan stobuid, boazoáiddiid ja iežá ráhkadusaid dahkan, boazodollui dárbbatlaš muoraid váldin sihke gohtten ja dola dahkan boazobargguid olis ja mohtorfievrruiguin vuodjin. Meahcceguovlluid geavahusa ulbmilin lea seailuhit guovlluid meahcceluonddu, dorvvastit sámi kultuvrra ja luondduealáhusaid sihke ovddidit luonddu mánggabealálaš anu ja dan eavttuid. Boazodoalu lassin seammas dorvvastuvvo sámi kultuvrra seailun. Gilbbesjávrrí oasseoppalašlávva nuortabealde lea viiddes meahcceguovlu, Giehtaruohtta meahcceguovlu. Ovddit čilgehusa³⁶ jalgii Gilbbesjávrrí oasseoppalašlávva guovllus guohtuneatnamat juohkásit guovtti siidii Vasarai ja Kova-Labbai.

Giehtaruohtta bálgesa ja lávvaguovllu sajádat.

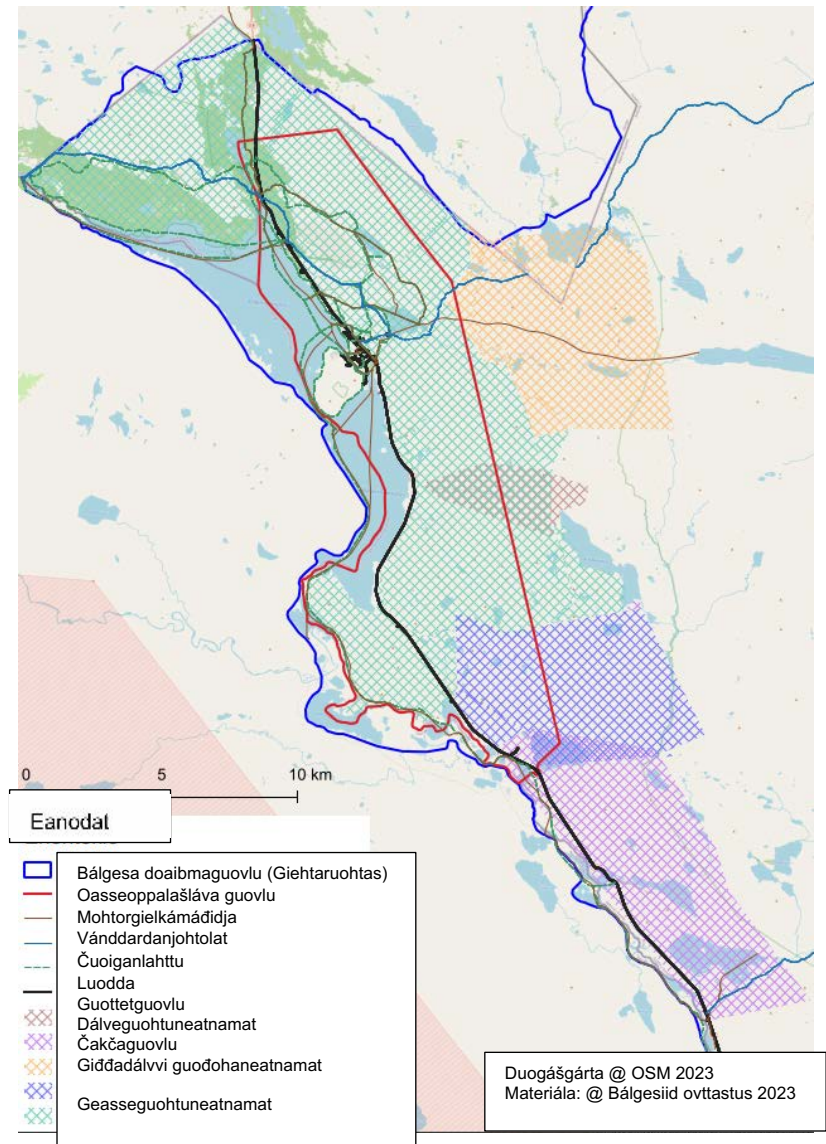
Giehtaruohtta bálges gullá Eanodaga mearkabiirii. Bálgesa olles viidodat lea 4 839,7 km², eananviidodagas 95,7 % lea stáhtaeanan ja 4,3 % eaiggáduššet iežá eananeaiggádat. Badjel bealli bálgesa viidodagas leat

³⁶ Dierpmis ay, 2022. Selvitys Saanaojen asemakaavan vaikutuksista saamelaiskulttuuriin ja poronhoitoon.

meahcce- ja jekkiidsuodjalanguovllut, ja eanas bálgesa viidodagas eai leat luottat ja dat lea meahccin. Bálgesis leat 191 boazoeaiggáda ja stuorimus lobálaš eallit guđđojuvvon boazomearri lea 10 000. Bálgesa osolačča eaiggáduššan eallit guđđojuvvon stuorimus lobálaš mearri lea 500³⁷. Bálgesa stuorimus lobálaš eallit guđđojuvvon boazomearri lea vuoliduvvon boazodoallojagi 1997/1998 álggu rájes 13 000:s 12 000:ii ja fas jagi 2000 álggu rájes 12 000:s 10 000:ii. Dása leat dolvon Fuoddo- ja guolledoalu dutkanlágádusa boazodutkama ja Oulu universitehta eatnandiehtaga instituhta jagiid 1995–1998 guohtoninventeremiid bohtosat, maid jelgii bálgesa jeagelguohtuneatnamat leat guorbban ja dálveguohtuneatnamat ledje luohkkájuogu jelgii heitodat³⁸. Giehtaruohttas bálgesa eallit guđđojuvvon bohccuid mearri lea jahkásaččat mannan badjel stuorimus lobálaš mearri. Jagiid 2008/2009–2017/2018 eallit guđđojuvvon bohccot leat leamaš Giehtaruohttas bálgesis gaskamearálaččat 11 804³⁹.

Sámi kultuvrra historjá Giehtaruohttas guovllus

Oba Eanodat oktan Giehtaruohttas bálgesiin gullá sápmelaččaid ruovttuguvlui. Sápmelaččat leat bargan bohccuiguin Giehtaruohttas guovllus juo gaskaáigge rájes. Čálalaš gálduid jelgii Ruovdnila siidda olbmot leat mutkon guvlui 1500-logu jelgii ealloboazodoallin, muhto sápmelaš árbevirolaš dieđu jelgii guovllu geavahus bohcco guđodeapmái livččii ollán vel dánnai guhkkelii historjái. Gilbbesjávrru duottarguovlluin gávdnojit mánggat sápmelaččaid ealloboazodoalu arkeologalaš luottat, dego árranborddáldagat. Giehtaruohttas sápmelaččaid geasseguohtuneatnamat ledje Norgga bealde gitta Jieknameara rittu rádjái, dálvái johte guođohit Suoma beallái Giehtaruohttas eatnamiidda. Guođoheapmi ráji rastá gildojuvvui jagi 1852 rádjegiddemis, man maŋnel guovllu boazosápmelaččat šadde ohat ođđa guohtuneatnamiid

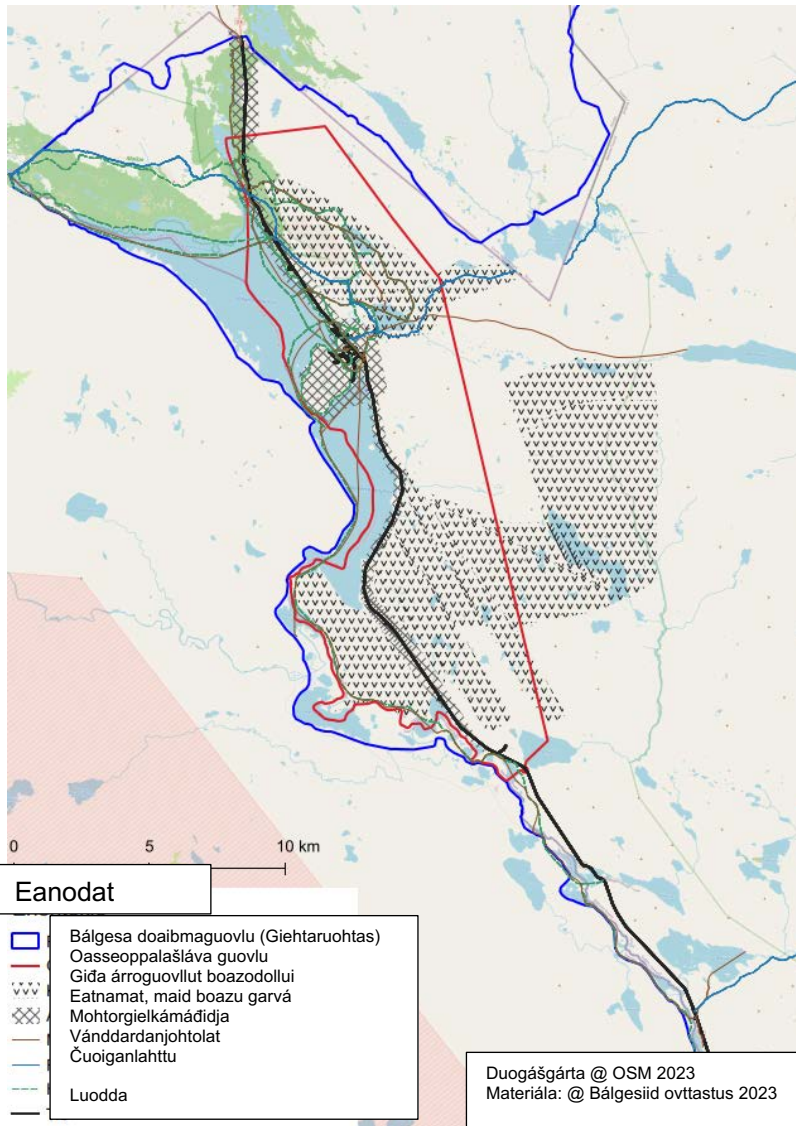
Bálgesa guottetateatnamat, dálveguohtuneatnamat, čakčaeatnamat, giddadálve guođohaneatnamat ja geasseguohtuneatnamat. Gárttas lea dasa lassin čujuhuvvon mohtorfievro- ja áhpásnuvvanjohtolagat.

³⁷ Maa- ja metsätalousministeriön asetus merkki- ja suurimmista sallituista poromääräistä annetun maa- ja metsätalousministeriön asetuksen 1 §:n muuttamisesta. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20140857> (lohkkojuvvon 17.8.2023)

³⁸ Liisa Kajala ja Teppo Loikkanen (doaim.), 2001. Käsivarren erämaa-alueen luonto ja käyttö. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A, No 123

³⁹ Jouko Kumpula, Jukka Siitari, Sari Siitari, Mika Kurkilahti, Juha Heikkinen & Kari Oinonen (2019). Poronhoitoalueen talvilaitumet vuosien 2016–2018 laiduninventoinnissa: Talvilaidunten tilan muutokset ja muutosten syyt. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 29/2019.

massojuvvon geasseguohtoneatnamiid sadjái. Smáittes bearráigeahču dihte guohtun ráji rastá joatkahuvai vel muhtimassii vel 1950-logu rádjái, goas ráji nala ceggejuvvui cagganáid⁴⁰.

Eatnamat, maid boazu garvá ja gida boazodoalu árroguovllut. Gárttas lea dasa lassin čujuhuvvon mohtorfievro- ja áhpásnuvvanjohtolat.

johka- ja duottarsápmelaččaide. Jávresápmelaččat ledje eanas anársápmelaččat, johkasápmelaččat Deanus orrut. Duottar- dehege boazosápmelaččaid eallinvuogit molsahudde guovlluid jelgii. Eanodaga boazosápmelaččat ledje kultuvrralaččat iešbirgejeaddjit fuolakeahtá fásta suopmelašguoskkahusain. Sápmelaš eallinvuogi earenoamáš iešvuohkin sáhtá atnit maid seahkedoalu, jahkodatjohtima vuogi jelgii atnit ávkin luonddu mánggahápmásašvuodas. Vaikko sápmelaččat eai ráhkadange nu aktilis álbmoga go olggobeal olbmot dávjá navde, de sii čuoldáse suopmelaččain mávssolaš vuogi jelgii: giella, gárvodeapmi ja kulturárbevierru ledje sierralágánat.

Gilbbsesjávri lea leamaš vel 1900-logu álggus ollásit sápmelaččaid guohtuneatnamin, álgoveahkadaga muotkun Gilbbsesjávrii guvlui lea dáhphuvvan easka 1900-logu beallemuttu manŋel. Boazonomadisma unnui 1960-logu, man manŋel sápmelaččat sirdáse dálloorumii. Bissovaš orruma jelgii boazodoallu lea maid ožžon oapmedoalu mihtilmas iešvugiid. Dálá áigge bohccot bibmojuvvojit dálvet, ja mohtorgielká ja njeallje- ja guđajuovllagat leat dábálaš fievrut, mat boazodoalus adnojuvvojit. Dát guođđá luottaid lundui, ja muhtimat atnet mašinnaid bohtima oktan sivvan badjelmeare guođoheapmái ja dakko bakte maid luonddu rivvemii oanehis áigge ávkkiid oazžuma sivas. Giehtaruohtasa guovllus orrot 30-40 boazobearraša, main muhtin guođoha plánenguovllus. Plánenguovllus orru muhtin sámi bearas⁴¹.

Lehtola (2012⁴²) jelgii Suomas ledje 1900-logu álggus guovttis njelljii sápmelaš giella- ja kulturjoavkku meroštallanvuogis sorjádettiin: gielalaččat sámi álbmot čoahkkanii anárašgiella ja duottarsámegiella (dehege davvisámegiella) hubmiin. Davvisámegiella fas juohkásii guovtti váldosuopmanii, main nuppi doarjjaguovlun lei Deatnu ja Ohcejogaleahki sihke Anárjohka, go fas nubbi hubmojuvvui Eanodagas ja Soabbadis. Ealáhusaideaset beales sámi álbmot juhkkajuovvui jávre-,

⁴⁰ Näkkäläjärv, Klemetti (2021). Selvitys Enontekiön kunnalle Kilpisjärven alueen yleiskaavan laadintaa varten /Dierpmis ay.

⁴¹ Luusua, Heleena ja Susanna Harvio (2011). Kilpisjärvi 2020 kehittämissuunnitelma /NordicTrend Oy.

⁴² Lehtola, Veli-Pekka 2012. Saamelaiset ja suomalaiset, kohtaamisia 1896-1953. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 1351/Tiede.

Sápmelašvuoda luonddugaskavuohta

Heinämäki et al. (2023⁴³) jalgii luondu lea sápmelaččaide materiálalaš ja vuoiŋjalaš kultuvrra vuoddu. Luondu ja kultuvra ii sirrejuvvo nuppi nuppi, goas sáhtta hubmojuvvot holisttalaš máilmmigovas. Birrasa mánggalágánvuota ja mánggabeallásaš atnu lea bohciidahtán sámi guovllus sierralágán ealáhusaid, kulturhámiid ja gielaide. Luonddu dovdamuš ja dan mánggabeallásaš, seastevas atnu lea dahkan vejolažžan ceavzima unnán buktevas subárbtalaš guovllus. Eallin ja ealáhusat giessasit luonddu birrajođu jalgii, ja vánet šaddi sihke galbma guovlu lea stivren lotnolasdollui, daningo dušše ovtain ealáhusain bargan ii leat dáhkidan dárbaheami buriid eallinvejolašvuodaid. Dasa lassin sierra ealáhusaide mieigi dálldoallu ii guorbbat dihto birrasa resurssa ja sáhtta veahkehit luonddu mánggahápmásašvuoda seailuma. Luonddu dovdamuš ja muosáhus guovllus ja doppe johtimis bohciidahttet árbevirolaš dieđu, mii sirdása buolvvas nubbái ee. giela bakte. Árbevirolaš dihtui gullet maid vierruiduvvan rievttit, ee. siiddat. Sámi kultuvrra dehálaš ekosystemat leat ankkarekosystemat (bohccuid guohtuneatnamat, bassi báikkat), lagešvuovddit ja beahcevuovddit (bohccuid guohtuneamin, materiálat gáldun), balsajeakkit ja ábit (bohccuid guohtuneatnamat, luomejeakkit) sihke jogat, jávrrit ja ádjagat (earenoamážit guolásteapmi). Dasa lassin leat leame kultuvrralaš čoavddašlágat (šattut ja eallit).

Sápmelaččaid ruovttuguovllus álbmogii ja eallindiliide čuohcci váikkuhusaid guovddážiis leat árbevirolaš ealáhusat.

4.12 Birrasa árrudahkkit

Lávvaiguovllus eai jur leat aitosas birrasa árrudahkkit váldoluotta johtalusšlárpmma lassin.

4.12.1 Johtalusšlárpmma

Váldoluotta šlárpmmačilgehusas leat seasaduvvon čilgehusguovllu šlárpmadasiid dáládilis ja einnostusdilis jagi 2050. Šlárpmmačilgehus minstardahkangárttaidiguin lea ollislažžan dán čilgehusa čuovusin. Čilgehusguovllu dain sajiin, gos orrunvistiit, mat leat leame, sajáiduvvet fávlli njuolggolagasvuhtii, luoddajohtalusa ráhkadan gaskajietnadási sáhtta loktanit lahka stáhtaráđi mearrádusa 993/1992 mielásaš rávaárvodásiid. Dárkkat plánemiin ja sajádatlávvaráhkadeamis sáhttet bures váldojuvvot fuomášupmái luoddajohtalusa šlárpmma mielddisbuktin ráddjehusat vистиid ja daidda gullevaš šilljoeatnamiid sajušteamis.

⁴³ Heinämäki, Leena, Inkeri Markkula ja Jan Sajets (2023). Saamelaiten alkuperäiskansaoikeudet ja saamelaiskulttuuria koskevien vaikutusten arviointi YVA-lain mukaisessa menettelyssä. Ympäristöministeriön julkaisuja 2023:2.

5. Ulbmilat

5.1 Riikkaviidosaš guovlluideavahanulbmilat

Riikkaviidosaš guovlluideavahanulbmilat leat eanangeavahan- ja huksenlága mieldásaš guovlluideavahusa plánenvuogádaga oassi. Eanangeavahan- ja huksenlága (EHL 24 §) jalgii ulbmilat galget váldojuvvot vuhtii nu, ahte ovddiduvvo daid ollahuhttin eanangotti plánemis ja iežá guovlluid geavaheami plánemis. Ulbmiliid álgovuđolaš ulbmilin lea sihkkarastit riikkaviidosaččat mearkkašahtti áššiid vuhtii váldima eanangottiid ja gielddaid lávvemis sihke stáhta eiseválddiid doaimmas.

Stáhtaráđđi lea mearridan riikkaviidosaš guovlluideavahanulbmiliin jagi 2000, ja ulbmilat leat dárkkistuvvon 2008. Guovlluideavahanulbmilat leat ođastuvvon, ja ođastuvvon ulbmilat bohte vuoibmái 1.4.2018.

Riikkaviidosaš guovlluideavahanulbmilat gieđahallet čuovvovaš ollisvuodaid:

1. Doaibmi servodagat ja bistevaš lihkadeapmi

- Ovddiduvvo oba riikka mánggaguovddážiin guovloráhkadus, mii vuodđuduvvá fierpmáiduvvamii ja buriide oktavuodaide, ja dorjojuvvo sierra guovlluid eallinvuoimmi ja gievrvuodaid ávkin atnin. Duddojuvvojit eavttut ealáhus- ja fitnodatdoaimma ovdánahttimii sihke álbmotovdáneami eaktudan gokčevaš ja mánggabeallásaš vistebuvttadeapmái.
- Duddojuvvojit eavttut vátnačijnat ja resursabeaktilis servodatovdáneapmái, mii doarjala vuohččan ráhkadussii, mii lea leame. Stuora gávpotguovlluin váfistuvvo servodatráhkadusa čavddisvuotta.
- Ovddiduvvo bálvalusaid, bargosajiid ja friddjaáigge guovlluid buorre olahttuvuotta sierra álbmotjoavkkuid dáfus. Ovddiduvvo vázzin, sykkelastin ja joavkojohtalus sihke kommunikašuvdna-, lihkadan- ja fievrredanbálvalusaid ovdánahttin.
- Mearkkašahtti ođđa orrun-, barggosadje- ja bálvalusdoaimmaid guovllut sajuštuvvojit nu, ahte dat leat joavkojohtalusa, vázzima ja sykkelastima dáfus bures olámuttos.

2. Beaktilis johtalusvuogádat

- Ovddiduvvo riikkaviidosaš johtalusvuogádaga doaibmivuotta ja ekonomalašvuotta nu ahte ovdánahttojuvvojit vuohččan johtalusoktavuodát ja fierpmádagat, mat leat leame, sihke sihkarastojuvvojit eavttut mátk- ja fievrredangollosiidda, mat vuodđuduvvet sierra johtalushámiid ja -bálvalusaid oktasašatnui sihke gálvo- ja persovdnajohtalusa čuolbmajagiid doaibmivuhtii.
- Dorvvastuvvojit riikkaidgaskasaččat ja riikkaviidosaččat mearkkašahtti johtalus- ja kommunikašuvdnaoktavuodaid bistevašvuotta sihke riikkaidgaskasaččat ja riikkaviidosaččat mearkkašahtti hámmamiid, girdistašuvnnaid ja rádjeraštildanbáikkiid ovdánahttinvejolašvuodát.

3. Dearvvašlaš ja dorvolaš eallinbiras

- Ráhkkanuvvo dálki ravddamus albmonemiide ja dulvviide sihke dálkkádatrievdama váikkuhusaide. Ođđa huksen sajuštuvvo dulvevárrabáikkiid olggobeallái dehe dulveriskkaid háliden sihkarastojuvvo muđuid.
- Eastaduvvojit biras- ja dearvvašvuottaárut, mat bohtet šlárpmas, doarggástusas ja heajos áibmošlájás.
- Vahátlaš dearvvašvuottaváikkuhusaid dehe bárteriskkaid dagaheaddji doaimmaid ja váikkuhusaide hearkkes doaimmaid gaskii guđđojuvvo dárbaheami stuora gaska, dehe riskkat háldejuvvojit iežá ládje.
- Lágádusat, kemikálarattebáikkid ja várálaš ávdnasiid fievrredemiid ordnenrattebáikkid, mat dagahit stuorabáhttiid vára, sajuštuvvojit dárbaheami guhkás orrunguovlluin, oktasaš doaimmaid guovlluin ja luonddu dáfus hearkkes guovlluin.
- Váldojuvvojit vuhtii servodaga ollislaš dorvolašvuoda dárbbut, earenoamážit riikkabealušteami ja rádjebearráigeahču dárbbut ja dorvvastuvvojit daidda dárbaheami buorit guvllolaš ovdánahttineavttut ja doaibmavejolašvuodát.

4. Eallinvuoimmálaš luonddu- ja kulturbiras sihke luondduriggodagat
 - Adnojuvvo ávvir riikkaviidosaččat divrras kulturbirasiid ja luondduárbbi árvvuid dorvvasteamis.
 - Ovddiduvvo luonddu mánggahápmásašvuoda dáfus divrras guovlluid ja ekologalaš oktavuodaide seailun.
 - Fuolahuvvo, ahte áhpásnuvvanatnui heivvolaš guovllut leat dárbbahassii olu sihke fuolahuvvo ruonáguovlofierpmádaga seailumis.
 - Duddjojuvvojit eavttut bio- ja gierdogaevaekologijai sihke ovddiduvvo luondduriggodagaiguin bistevas ávkástallan. Fuolahuvvo eanan- ja vuovdedoalu dáfus mearkkašahtti aktilis gilvin- ja vuovdeguovlluid sihke sámi kultuvrra ja sámi ealáhusaid dáfus mearkkašahtti guovlluid seailun.
5. Ođasnuvvannávccalaš energijafuolahus
 - Ráhkkanuvvo ođasnuvvi energijja buvttadusa ja dan gáibidan logihkalaš čovdosiid dárbbuide. Bieggafápmorusttegat čohkkejuvvojit vuohččan guovddášlaččat mángga fápmorusttega ovttagaide.
 - Dorvvastuvvojit riikkaviidosaš energijafuolahusa dáfus mearkkašahtti vuoibmejohtasiid ja gáiddusfievrradeapmái dárbbatlaš gássabohcciid linnjemat ja daid ollahuhttinvejolašvuodát. Vuoibmejođaslinnemiin adnojuvvo ávkin jođasmanahagaid, mat leat juo leame.

Gilbbesjávrra oasseoppalašlávva dáfus mearkkašahttimus riikkaviidosaš guovlluideavahanulbmil lea čuokkis 4, Eallinvuoimmálaš luonddu- ja kulturbiras sihke luondduriggodagat.

Gilbbesjávrra oasseoppalašlávva vugiiguin dorjojuvvo guovllu eallinvuoibmi ja adnojuvvojit ávkin gievravuodát. Dasa lassin duddjojuvvojit eavttut ealáhus- ja fitnodatdoaimma ovdánahttimii sihke veahkadatovdáneami gáibidan dárbbahassii buori ja gokčevaš vistebuvttadeapmái. Oasistis oppalašlávain ráhkkanuvvo dálkki ravddamus albmonemiide ja dulvviide sihke dálkkádatrieddama váikkuhusaide. Ođđa huksen sajušuvvo dulveváraguovlluid olggobeallái ja čilgehusaiguin fuolahuvvo, ahte johtalusšlárpmas eai šatta biras- ja dearvvašvuotaárut.

5.2 Gielldda ulbmilat oasseoppalašlávva ráhkadeapmái

Gilbbesjávrra oppalašlávva ulbmilin lea čujuhit guovllu eanangeavahusa guhkás boahtteáigái. Huksen čohkkejuvvo dáláš gili lagasvuhtii. Luondu ja duovddaárvvut leat Gilbbesjávrra deháleamos geasuhusat, nu ahte lávvabarggus daidda galgá giddejuvvot earenoamáš fuomášupmi. Ulbmilin lea maid dorvvastit sámi kultuvrra ja boazodoalu doaibmaeavttuid nu ahte viiddes guovllut guđđojuvvojit huksendoaimmaid olggobeallái.

Jagi 2011 gárvánan Gilbbesjávri 2020 ovddidanplána strategalaš ulbmilat guovllu ovdánahttimii dárkkistuvvoje ráđđehusa bargobájis 2022 skábmamánu:

1. doaimmaid sajušteapmi lundui ja duovdagii nu, ahte vuođđogeasuhus, luondu ja duovdda, seailu
2. háldet fásta olmmošmeari šaddama ja fitnodatdoaimbama ovddideami birrajagážiin
3. gávppálaš orrunbálvalusaid lasiheapmi ja dási lokten
4. johtolagaid ja prográmmabálvalusaid ovddideapmi ja mánggabeallásažžan dahkan
5. fitnodatdoliid ovttagbargu
6. hálti birrajagášvuhtii ja riikkaidgaskasašvuhtii

Lávvabarggu ulbmillaš vuolggasadjii lea, ahte ráhkadusoppalašlávva riekteváikkuhuslaš mihttolávva 1: 20 000 lea válmmas gielladastivrra gieđahallama váste manemusat loahppajagi 2024.

5.3 Osolaččaid ulbmilat oasseoppalašlávva ráhkadeapmái

Nuppi lávvaevttohusa válmastallama álgomuttus dollojuvvui buohkaide rabas álbmotdilálašvuohta, mas buktojuvvui ovdan lávvaproseassa dilli ja dahkkojuvvoje ulbmiliid čielggasmahttima vástes joavkobarggut. Joavkkut geahčade jagi 2011 oidnosis leamaš ja dilálašvuođa vástes ráhkaduvvon álgoevttohusa mángga sierra fáttá bakte.

Vuosttaš joavkku bargun lei ságastallat huksemis suvdilis ovdáneami jalgii lávvagárttaid veardádallamiin. Bargojoavku guorahalai reahkkájitgo lávas čujuhuvvon eatnamat, juos huksen deahtistuvvolii ja leago huksema olggobeallái báhcci eatnamiid mearri muttát huksema vástes dárkkuhuvvon eatnamiid dáfus. Joavku guorahalai maid ođđa eatnamiid vuoruheami; vuosttaš saji eatnamiid ja viiduma eatnamiid sihke researvaeatnamiid ja evttohusaid lávvamearrádusaid rievddadandávvgasvuođa.

Nuppi joavkku ulbmilin lei dutkat lávvagárttaid ulbmila *”Luonddubirrása gudnejahtti turismaguovllut, maid geasuhussan leat jaskatvuohta, meahcceluendu, johtolagat, guovssahasaid geahččanbáikkid, ijahis idja ja boazodoallu”* -oaidninvuogis. Turismabálvalusaide várrejuvvon guovlluid ja čujuhuvvon johtolagaid reahkkán guorahallojuvvui. Osolaččat čujuhe lávvaguovllus jaskadeamos guovlluid ja báikkiid, main leat buoremus báikkid ovddošit guovssahasain. Joavku árvvoštala maid vuoinjastanbáikeráhkadusa ja mot boazodoalu livččii oppalašlávain vejolaš oazžut turismma geasuhusa oassin.

Eahkeda goalmát joavku árvvoštala dan, mot lávvačovdosat dorvvastit guovllus sámi kultuvrra ja boazodoalu doaibmaneavttuid. Joavkkus giedahallojuvvoje earenoamážit 2022 evttohusa merkemat ja mearrádusat ja gávnnavuvvui, ahte ee. geasseguođohan- ja guotteteatnamiid sirren nuppiineaset lea dušši. Joavku maid árvvoštala huksema guovlluid ja bohcco lunddolaš birrajođu gaskavuoda sihke oppalaččat doaimmaid oktiiheiveheami.

Njealját joavkku guorahallanvuloš áššiide gulle ovddit evttohusas ožžojuvvon máhcahaga vuodul sierranas ášši; Dáččavárrái čujuhuvvon mohtorfalášstallanguovlu, beanadáluid heiveheami lávvaguovlui, industriija- ja bargosadjeguovlluid sajádagat sihke Gilbbesjávrrí geassegeavahusa dárbbut oppalašlávvasis.

6. Plánema muttut

6.1 Plánema dárbu

Gilbbesjávrris ii leat riekteváikkhuslaš oppalašlávva. Guovllu árvvuid ja earret iežá boazoealáhusa dorrvasteamii váste lea gehččojuvvon dárbbatlašžan ráhkadit oppalašlávva, mii čujuha guovlluid, maidda rievddadalli eanageavahus čuočcá, ja meroštallat dáidda olggobeale guovlluide doaimmaid, mat dorjot luonddu- ja kulturárvvuid. Guovlluid, mat báhcet huksema olggobeallái, lea ulbmil seailluhit guhkás dálá geavahusas ja dorrvastit daid suvdilis geavahusa maid boahte logijagiid.

6.2 OÁP ja álgoevttohus

Oassálastin- ja árvvoštallanplána biddjojuvvui oidnosii (EHL 63 §) 12.3.2012. Vuosttaš eiseválderáđđádallan ordnejuvvui 27.3.2012. Válmastallanmuttu gullan (EHL 62§, EHÁ 30§) lei 3.9. - 30.9.2012 ja árvalusas sáhtii addit máhcahaga.

6.3 Vuosttaš evttohus

Sámediggelága 9 § ráđđádallamat dollojuvvoje 10.4.2012, 9.3.2021 ja 5.5.2021 sihke boazodoallolága 53 § ráđđádallamat 3.3.2021 ja 16.3.2021.

Vuosttaš lávvaevttohusa gullan ordnejuvvui 1.6.–16.7.2021. Lávvaevttohusas addojuvvoje 8 cealkámuša ja njeallje oaivila. Máhcahaga čoaggin ja vástta leat dán čilgehusa čuovusin.

Lávvaevttohusmuttus ožžojuvvon máhcahaga vuođu giella gávnnašii, ahte láva ii leat vejolaš dalvut dohkkehangiedahallamii. Oidnosis leamaš oppalašlávvaevttohusas leat vel mearkašahtti váilevašvuođat lávvamerkemiin, -mearrádusain ja váikkhusaid árvvoštallamis. Dasa lassin lea earenoamáš dárbu dárkkistit luonddučilgehuseid ja árvvoštallat áššáigullevaččat váikkhusaid Natura-guovlluid suodjalanákkaide. Go dievasmahttimat ja divvumat leat dahkkojuvvon, de dan manjel lávvaevttohus galggalii biddjot ođđasit oidnosii. Eanodaga giella gárttai oaivili, ahte láva gearggaheapmi gáibida lávvaráhkadankonsultta molsuma.

6.4 Nubbi evttohus

Eiseválddiiguin dollojuvvoi bargoráđđádallan 14.12.2022 plánejuvvon čilgehuseid reahkkámis.

Nuppi evttohusmuttu váste ráhkaduvvoje luonddučilgehus ja šlárbmačilgehus, mat leat dán čilgehusa čuovusin. Lávvačilgehus čállojuvvoi ođđasit ja dat viiddiduvvoi earenoamážit váikkhusaid árvvoštallama oasil. Váikkhusat bodnečáziide ja divrras geologalaš hápmahumiide, duovdagii, boazodollui ja sámi kultuvrii leat logus 9. Giella ráhkada bárráhiin čáhcefuolahusa oppalašplána nuppi lávvaevttohusa vuođu, dan oppalašlávvađasat čovdosat leat váldojuvvon vuhtii lávvagárttas. Maiddái luonddusuodjalanlága 65 § mielđasaš Natura-árvvoštallan oppalašlávva ollahuhttima váikkhusain Natura-guovlluide ráhkaduvvui ovttasráđiid Meahciráđđehusain, mii doalai sisttis doaibmabidjoprográmma. Natura-váikkhusaid árvvoštallan viiddiduvvoi guoskat buot ráhkadanvuloš giellalávaid oasseoppalašlávva viidodagas. Árvvoštallan lea doaimmahuvvon cealkima váste EJB-guovddáži.

Vuorrováikkhusa ja osolaččaid dárbbuid sihke dieđiheami ja njálmmálaš máhcahaga čoaggima dihte ordnejuvvoje rabas bargobáđji, bálgesráđđádallamat, ráđđádallamat eiseválddiiguin, eananeaggát-ráđđádallamat Meahciráđđehusain sihke ráđđádallan sámedikkiin.

Nubbi evttohus gárvánii 28.6.2024 gielladaráđđehusa giedahallamii.

[dievasmahttojuvvo

bm.bm.jjjj § xx Giellada doaibmaorgána, 2. lávvaevttohusa giedahallan

bm.bm.jjjj Lávvaevttohus 2. almmolaččat oidnosis (EHL 65 § ja EHÁ 27 §)

bm.bm.jjjj Eiseválderáđđádallan (EHL 66 § ja EHÁ 26 §)

bm.bm.jjjj § xx Giellada doaibmaorgána dohkkehii lávvaevttohusa

bm.bm.jjjj § xx Gielladastivra dohkkehii lávvaevttohusa]

6.5 Molssaeavttut ja daid veardádallan

Gilbbesjávrrí oppalašlávva lea hápmahuvvan nubbin lávvaevttohussan árvalusa ja vuosttaš evttohusa sihke ráhkkaneaddji nuppi evttohusa gullanmuttuid mielde. Nuppi lávvaevttohusa čovdosat dorjot earret gieldda bidjan ulbmiliid buoremus vuogi jelgii, muhto maid osolaččaid máhcahaga vuodul, dat leat maid sosiálalaččat gierdavaččat. Lávvačovdosiid válljemii lea váikkuhan áššedovdiid dahkan váikkuhusaid árvvoštallanbargu divrras luondubirrasa ja duovdaga gáhttema vástte. Gárvánan nuppi evttohusa guovlovárremiin leat váldojuvvon vuhtii riikkaviidosaš guovlluideavahanulbmilat ja eanangoddelávva ovddit molssaeavttuid čielgaseappot.

7. Oppalašlávva ja dan ákkat

7.1 Lávviidodaga ráddjen

Oasseoppalašlávvguovlu ollá lulde Bearajávrrí lulábealde gáddeavvá, oarjin riikkarádjái, davvin Baskkesgura geađgeavlešalddi davábealde Jiehkkásii ja nuortan duottarguovlluide dađi lági jalgii, ahte lávvguovlui gullet ee. Sánájávri, Čahkkajávri, Áillahasvári oarjeriidi, Gálggoaivvit ja Mohkkevárrí.

7.2 Oppalašlávva govvádus

Plánenguovlu lea geahčaduvvon holisttalaččat nu, ahte čujuhettiin ođđa guovlovárreimiid váldojuvvojit vuhtii gieldda oasseguovllu ovdánahtindárbbut, suodjalan- ja áhpásnuvvanárvvut sihke ealáhusaiguin bargan. Láva guovloráhkadus ja sierra eanangeavahanguovlluid gaskavuolta nuppiideaset vuodđuduvvá čeahkkebáikkiiid ja daid birastahtti guovlluid vuorováikkuhussii sihke báikkálaš gillilágan guovlluid ovdánahttimii.

Servodatráhkadusa biđggiideapmi geahččaluvvo háldejuvvot nu ahte čujuhuvvo guovlovárreimiid gaskavuodá ollahuhttinortnet: vuosttaš sáji eatnamat, viidon eatnamat ja ulbmiljagi guhkit áigegaskka researvaeatnamat. Dievasfearggain čujuhuvvon huksenguovllut leat dárkkuhuvvon dakkárin, mat vuohččan dievasmuvvet ja guorranit. Juos huksen lea guovlluin unnánačča mearkkašahtti, galgá guovlluid huksen čovdovuvvot sajádatlávva ráhkadeimiin. Ođđa vejolaš viiduma guovllut leat lávvgárttain čujuhuvvon riekkesearggain ja vilges vuoduin. Guovllut leat válljejuvvon teknihkalašekonomalaččat gierdavažžan nu ahte dievasmahttit ráhkadusa, mii lea, juos danveardásaš guovllut leat váldojuvvon juo atnui. Feargaravda ja bustávva merkemat čujuhit eanangeavahanhámi. Juos oasseoppalašlávvguovllu ovdáneapmi livččii mihá vuoimmálaččat go, mii lea einnostuvvon, oppalašlávvas leat ovdanbuktojuvvon boatkacázuin ja/res-merrosiin ng. guhkes áigegaskka researvaguovllut. Guovlu sáhtá váldojuvvot atnui, go seamma eanangeavahanmerkemiin čujuhuvvon bálddalas viiduma guovlu lea measta ollahuvvan. Viidunguovlluid ja researvaguovlluid ollahuhttin gáibida sajádatlávva. Ovdal sajádatlávva ráhkadeami, dehe iežá geavahanulbmila čujuhuvvon doaimmaha, guovlu lea Boazodollui eanas dárkkuhuvvon guovlu (Mpo).

Plánejuvvon bálvalusaid ja bargosajiid guovllut leat hui sierralágán álbmotjoavkkuid olahatimis ja nuppe dáfus dat sajuštuvvojit orrunguovlluid lagasvuhtii dakko bakte, ahte persovdnabiilla atnui ii jur leat dárbu. Johtalusdovrvolašvuolta sihke vázzima ja sykkelastima eavttut leat buoriduvvon lávva merkemiiguin. Lávain ovddiduvvojit luonddu dáfus divrras ja hearkkes guovlluid mánggahápmásašvuodá seailun ja ruonáguovlluid gaskasaš ekologalaš oktavuodát. Huksemii dárkkuhuvvon guovllut eai molle aktiis luondduguovlluid eaige bealdduid, mat leat gilvinanus.

Birrása árvvut leat leamaš vuolggasadjin lávva merkemiidda ja mearrádusaide. Dađi lági jalgii dárkilit plánemis ja huksemis galge váldojuvvot vuhtii duovdaga ja kulturbirrása mihtilmas iešvuogit. Riikkaviidosaččat divrras duovddaguovlu lea gáhttejuvvon vuogálaš lávva merkemiiguin ja mearrádusaiguin. Lávvas lea dakko bakte miehtemielalaš váikkuhusat duovddaguovllu gáhttema váste ja dat oasistis ovddida árvvuid seailuma.

Lávva oasistis viggá unnidit maid birasáruid váikkuhusaid, mat juo leat, ee. ođđa orrunguovllut eai leat čujuhuvvon vejolaš johtalusa šlárbmaguvlui, ja dulvi ja suddančáziid riskaguovllut leat ovdanbuktojuvvon lávvas.

7.2.1 Guovlovárreimat

Dán logus ovdanbuktojuvvojit guovlovárreimiid ulbmilat ja iežá guovlovárreimiid meroštallamis vuhtii váldojuvvon áššit. Ieš lávva mearrádusat ovdanbuktojuvvojit manjel lávvačilgehusas.

Eanas boazodollui dárkkuhuvvon guovlu (MPO)

Váldooassi lávvguovllus lea čujuhuvvon guovlomekemiin, mainna guovlu čujuhuvvo eanas boazodoalu atnui. Guovllu oazžu atnit unnánaš meriid jalgii maid iežá ulbmila váste, go doaimma ii mielddisbuvtte áru boazodollui. Sána lahkasiidda suvvojuvvo áhpásnuvvama ráhkadusaid ja johtolagaid huksen, muhto maid dáid

plánemis galgá váldojuvvot vuhtii bohccuid guohtun. Boazodoalu jahkodatjohtu lea váldojuvvon vuhtii guovllu geavahusa rádjemis: guottetáigge guovllus ii oaččo leat ráfehuhttin.

Vánddardanguovlu (VR)

Lávvguovllus leat nubbin eanemus vánddardandoaimmaide várrejuvvon guovllut. Maid dain guovlluin galgá váldit vuhtii bohccuid guohtuma. Vánddardanguovllut leat báikkiin, main guossástalliid sáhtá navdit mannat: Sána lahkasiin ja Čoalmmeváriin.

Luonddusuodjalanguovlu dehe luonddusuodjalanguovllu vuođđudeami vásté dárkkuhuvvon guovlu (SL)

Lávvguvlui leat maid luonddusuodjalanguovllut, main giddejuvvo earenoamáš fuomášupmi luonddu- ja birasárvvuid dorvvasteapmái. Dáláš luonddusuodjalanguovllut ovddiduvvojit báikkuid viiddidit. Maid viiddidanguovllut leat čujuhuvvon dainna guovlovárrenmerkemiin.

Gilliguovlu (AT)

Gilliguovllut čoahkkanit juo huksejuvvon guovlluide ja daid njuolggolagasvuhtii. Gilliguovlluin huksen ráhkada deahtta, gillilágan orruma ja ođđa vistit galget heivet sajušteami, sturrodaga, materiálaid ja olgohápmefearggaid oasil guovllu dáláš huksenvuđui ja giligovvii. Huksenbáikki vistit galget ráhkadit lunddolaš šilljobirrassa.

Smávviessoráđđejeaddji visteguovlu (AP)

Guovllut leat dárkkuhuvvon eanas viessohuksema vásté, muhto guvlui sáhttet maid biddjot dakkár bálvalusat, mat leat orruma oaidninvuogis dárbbatlaččat. Dát doaimmat eai oaččo dagahit birrasii áru.

Boazodálloguovlu (APO)

Guovlu lea dárkkuhuvvon boazoealáhusdoaimma vejolažžan dahkama. Dasa lassin guovlluin ožžot leat guosseviessodoibmii ja dasa gullevaš orrumii dárbbatlaš vistit. Lávamearrádusas leat váldojuvvon vuhtii boazodálu vejolaš váikkuhusat čázádagaide nu ahte biddjojuvvojit dihto doaimmaide ráddjemat.

Bálvalusaid ja hálddahusa sihke fitnodat- ja bargosadjehuksema guovlu (P)

Guvlui sajuštuvvojit eanas almmolaš ja priváhta bálvalusat, hálddahusa doaimmat sihke fitnodatsajit. Guvlui oažžu dasa lassin hukset orrunvistiid, mat laktásit doibmii.

Luopmoviessoguovlu (RA)

Guovllut leat čujuhuvvon eanas ollahuvvan luopmoviesuid ja muhtimassii sajádatlávaide jelgii. Guovllus suvvojuvvo birrajagáš orrun, juos dat heive guovllu iežá eanangeavahussii.

Turismabálvalusaid guovlu (RM)

Guovlu dahká vejolažžan mánggabeallásaš turismabálvalusaid buvttadeami. Maiddái dain guovlluin lea lobálaš luopmohuksema lassin birrajagáš orrun, juos dat heive guovllu iežá eanangeavahussii.

7.2.2 Oasseoppalašlávvamerkemat ja -mearrádusat

Guovlluid geavahanulbmilat

Gilliguovlu

Guovlu lea dárkkuhuvvon deahtta, gillilágan orrumii ja orrun-, fitnodat-, bálvalandoaimbasadjevistiid, mat bálvalit dan, huksemii. Doaimma ii oaččo mielddisbuktit birrasii šlárpma, doarggástusa, áimmu dehe čázi billahuvvama dehe iežá mearkkašahtti áru. Ođđa vistit galget heivet sajušteami, sturrodaga, materiálaid ja olgohápmefearggaid oasil guovllu dáláš huksenvuđui ja

gilligovvii. Huksenbáikái oažžu hukset ovttá eanemus guovttevísttat orrundálu, sihke ovttá 1½-geardásaš oalgeorrundálu, ovttá sávdnjevístti sihke dálodoallovísttiid. Dáláš orrunvísttit oažžot divvojuvvot dáláš viidodagastis huksenrievtti easttekeahtá.

Huksenbáikki vísttit galget ráhkadit lunddolaš šilljobirrasa. Guovllu huksema ja iežá doaibmabijuid oktavuodas galgá giddet earenoamáš fuomášumi duovdda- ja gilligova sihke kulturhistorjjálaččat divrras vísttiid, ráhkadusaid, luottaid, šaddogearddi, čázádatdiliid ja oidnosiid seailumii.

AP

Smávviessoráđđejeaddji visteguovlu

Guovllut leat dárkkuhuvvon eanas viessohuksema váste. Merkenviidodagaide oažžu sajuštit maid orrumii dárbbatlaš almmolaš ja priváhta bálvalusaid sihke smávvhápmasaš orrun-, fitnodat-, bálvalan- ja bargansajiid. Doaimmas ii oaččo šaddat birrasii šlárbma, doarggástus, áimmu dehe čázi nuoskun, lossa johtalus dehe iežá árru.

APO

Boazodálloguovlu

Guvlui sáhtá sajuštit vísttiid ja huksehusaid, mat bálvalit boazoealáhusa, ja dasa lassin guosseviessodoaibmamii dárkkuhuvvon vístti ja doaibmama orruma dárbbuid váste orrunvísttiid. Gáddeviidodagain galgá estojuvvot suddančáziiid golgan čázádahkii ovdamearkka dihte gárdebotni jorgumiin golganháltti vuostá. Biebmanbáikki suoidne- dehe fuoddojuohkinčuoggás galgá leat unnimusat 10 mettara suodjeavvi čázádahkii.

Guovllu unnimus sadjegáibáduš lea eanemusat 50 bohccui hektáras.

Mpo

Eanas boazodollui dárkkuhuvvon guovlu

Guovllu eatnama oažžu geavahit unna mearáža jalgii maid orruid ja doibmiid iežá doibmii, muhto dainna lágiin, ahte das ii šatta fuomášahtti árru boazodollui. Guvlui ii oaččo čuohtit birrasa (omd. olbmo, šibihiid, johtalusa dehe iežá jienaid) miellddisbuktin árru guottetáigge. Guovllus lea riikkaviidosat mearkkašahkti Sána lagasduovddaguovlu, gos suvvojuvvo áhpásnuvvanráhkadusaid ja johtolagaid huksen luonddu gollama caggama váste. Doaimmain ja plánain, mat čuhcet guvlui, galget váldojuvvot vuhtii duovddaárvvut ja bohccuid guohtun. Plánain ja doaibmabijuin, mat gusket guovllu, galgá bivdojuvvot bálgesa cealkámuš.

P

Bálvalusaid ja hálddahusa sihke fitnodat- ja bargosadjehuksema guovlu

Guovlu várrejuvvo eanas almmolaš ja priváhta bálvalusaide sihke hálddahussii sihke fitnodatsajiid huksema váste. Guvlui sáhtá sajuštit fitnodat-, doaimmahat- ja bálvalusbargosajiid, buvttadusa, mii ii dagat birasáru, ja dáidda gullevaš oahpahus- ja dikšundoaimma, gávpesaji sihke unnahápmasaš furkema. Bálvalanvísttiid lassin guvlui oažžu sajuštit doibmii gullevaš orruma váste orrunvísttiid. Doaimma šládjiid ja huksejuvvon birrasa olgguldas gárvái giddejuvvo sajádaga dihte earenoamáš fuomášumi.

RA

Luopmoviessoguovlu

Guovlu várrejuvvo luopmoorruma guovlun. Guovllu plánemis galgá váldojuvvot vuhtii vísttiid ja huksehusaid heiveheapmi duovdagii, luonddubirrasa šlája seailun ja čáhcefuolahusa ordnen. Guovllus lea lobálaš birrajagáš orrun, juos dat heive guovllu iežá eanangeavaheapmái.

RM

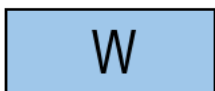
Turismabálvalusaid guovlu

Guovlu várrejuvvo mánggabeallasaš turismabálvalusaid huksemii. Guovllu plánemis galgá váldojuvvot vuhtii ahte johtalusortnegat doibmet bures ja dorvvolašvuhta, easttahisvuhta, vísttiid ja huksehusaid heiveheapmi duovdagii, luonddubirrasa šlája seailun ja čáhcefuolahusa ordnen. Guovllus lea lobálaš luopmohuksema lassin birrajagáš orrun, juos dat heive guovllu iežá eanangeavahussii.

Almmolaš parkerensadji

Merken čujuha rávalaš sajádaga. Dárkkít plánemiin ráddjejuvvon sadji lea dárkkuhuvvon almmolaš parkerema dárbbuide. Sajis ii oaččo gohttet.

Čáhceviidodat

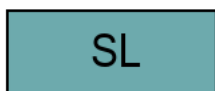
Áhpásnuvvanguovlu

Guovllus suvvojuvvon huksen áhpásnuvvama, lihkadeami ja falášallama váste.

Vánddardanguovlu

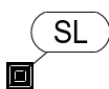
Doaimmain ja plánain, mat čuhcet guvlui, galgá váldojuvvot vuhtii bohccuid guohtun. Guovllus suvvojuvvon áhpásnuvvama várás johtolagaid huksen luonddu gollama caggama dihte.

Luonddusuodjalanguovlu dehe luonddusuodjalanguovllu vuođđudeami váste dárkkuhuvvon guovlu

Luonddusuodjalanguovlun čujuhuvvon guvlui ii oaččo plánet doaibmabijuid, mat bidjet vára vuollái dehe heajudit dan luonddu- ja birasárvvuid.

Čuozáhat- ja cáhcomerkemat

Čuozáhat luonddusuodjalanlága jalgii.

Luonddusuodjalanlága mielas čuozáhaga guvlui ii oaččo plánet doaibmabijuid, mat bidjet vára vuollái dehe heajudit suodjalanvuloš šlájá (Gálkabihceseamul) gávdnonbáikki.

Smávvdáločuozáhat

Čuozáhahkii oažžu sajuštuvvot guovttevistat smávvdálu orrunulbmila váste, man huksenriekti lea 300 k-m².

Turismabálvalusaid čuozáhat

Turismabálvalusaid guovllu unnahápmásaččat mánggabeallásaš turismabálvalusaid huksemii dárkkuhuvvon čuozáhat. Čuozáhaga plánemis galgá váldojuvvot vuhtii, ahte johtalusortnegat doibmet bures ja dorvolašvuohta, eastahisvuohta, visttiid ja huksehusaid heiveheapmi duovdagii, luonddubirrasa šlájá seailun ja čáhcefuolahusa ordnen. Huksenriekti Mallá parkerema ja Muotkkádaga čuozáhagain lea eanemusat 100 k-m² ja Beará luopmogili čuozáhagas 600 k-m².

Ruoverattejohtalusa ovdánahttima várás čilgenvuloš oktavuoha

Mearkkašahtti buoridanvuloš váldoluodda

Čoahkkananluodda

Árvvoštallojuvvon luoddajohtalusa šlárbmaguovlu

Guovloráddjen čujuha oppalaččat eatnanluoddajohtalusa 45 dB beaivešlárhmaavi einnostusdilis jagi 2050. Visttiid plánemis ja sajušteamis galgá váldojuvvot vuhtii, ahte stáhtarádi mearrádusa jalgii šlárbmadási rávaárvvut olgo- ja sissajiin ollahuvvet ođđa- ja divvunhuksemis sihke vejolaš rievdadusat šlárbmaguovllus luoddanuppástusaid jalgii.

Rávallaš čeahkkananluodda

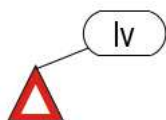

Rávallaš vázzima ja sykkelastima oktavuohhta

Girdihámman

Čuožahatmerken čujuha hámmana rávallaš sajádaga. Dárrkilit plánemiin ráddjenvuloš guovlu várrejuvvo hámmanruggui ja njuolggohámmandoaimea ráhkadusaide ja doaimmaide. Guvlui oazžu hukset vistiid ja huksehusaid, mat bálvallit hámmandoaimea.

Fanasstáffu/-hámman

Čuožahatmerken čujuha hámmana rávallaš sajádaga. Dárrkilit plánemiin ráddjenvuloš guovlu várrejuvvo hámmanruggui ja njuolggohámmandoaimea ráhkadusaide ja doaimmaide.

Áhpásnuvvančuožahat, johtolaga vuoiŋŋastanbáiki

Vuoiŋŋastanbáikái oazžu hukset vuoiŋŋastanbáikeráhkadusaide, mat dorjot vánddardeami.

Rávallaš čuoiganjohtolat

Rávallaš olgolihkadan-/vánddardanjohtolat

Rávallaš ođđa olgolihkadan-/vánddardanjohtolat

Mohtorgielkámáidja

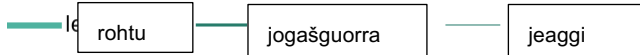
Luondduárvvuid dáfus fuomášanevra čuožahagat:

Čuožahat lea čáhcelága 2. logu 11 § jalgii čáhceluonddu suodjalantiipa, man dili vára vuollái bidjan lea gildojuvvon.

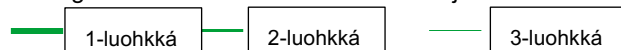
Guovlu lea vuovdelága 10 § jalgii earenoamáš divrras eallinbiras, man seailun ferte dorvvastuvvot. Oasseguovllu luondduárvvuid dili galgá čielggaduvvot guovllu dárkkít plánema oktavuodas.

Luonddusodjalanásahusa jalgii uhkivuloš dehe slájjaid, maid uhkivulošvuoda galgá bearráigeahččat, eallinbirrasa seailun galgá dorvvastuvvot.

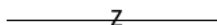

Mearkkašahti seamušlájat ja sepmoliidda dehálaš eallinbirrasat. Guovllu plánemis galgá atnit ávvira das, ahte eanangeavahančovdosiid ollahuvvama heivvolašvuohhta čilgejuvvo dakko bakte, ahte oasseguovllu luondduárvvut dorvvastuvvot.

Dološbázahusoasseguovlu ja/dehe -čuožahat

Dološmuitolágain (295/1963) ráfáiduhntton fásta dološbázahus. Čuožahaga goaivun, gokčan, iežáhuhttin, vaháguhttin, jávkadeapmi ja iežá dan duohtadeapmi lea gildojuvvon. Plánain ja doaimmabijuin, mat gusket čuožahaga, galgá bivdojuvvot guvllolaš ovddasvástádusmusea cealkámuš.

Stuoragealdagaslinnjá

Čáhcefuolahuslinnjá

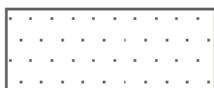
Odđa čáhcefuolahuslinnjá, sajádat rávalaš

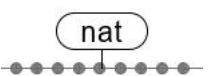
Servodattekniikkalaš fuolahusa guovlu/čuožahat

Guovlu várrejuvvo fápmorusttegiid, čáhceváldinbáikkiid, čáhceráidnenrusttegiid ja šleađgastašuvnnaid váste. Plánemis galget váldojuvvot vuhtii johtalus, mii boahká guovlluid geavahasas.

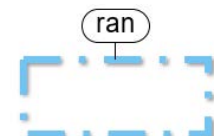
Raster- ja čáhcomerkemat, mat govvidit sierraiešvuodaid

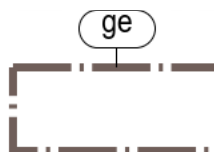
lešvuotamerkemiin leat ovdanbuktojuvvon Natura 2000-fierpmádahkii stáhtaráđi mearrádusaid jalgii gullelaš dehe Natura-2000-fierpmádahkii evttohuvvon eanan- ja čáhceviidodagat.

lešvuotamerkemiin leat ovdanbuktojuvvon Natura 2000-fierpmádahkii stáhtaráđi mearrádusaid jalgii gullelaš dehe Natura-2000-fierpmádahkii evttohuvvon čáhcolágan čuožahagat, dego jogat, jogažat ja unnajogažat.

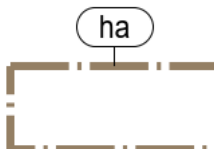

Stáhta gáttiid suodjalanguovllu oasseguovllus galgá huksen čovdojuvvo lávvemiin. Guovllut, mat báhcet huksema olggobeallái, galget seaillohuvvot nu luonddudilálažžan go vejolaš.

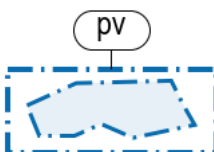
Riikkaviidosaččat divrras geologalaš hápmahupmi

Guovllu sierraiešvugiid vahátlaččat iežáhuhtti doaibmabijut leat gildojuvvon. Earenoamáš fuomášupmi galgá giddejuvvo divrras geologalaš hápmahumi suodjaleapmái ja dikšumii.

Báikkálaččat divrras buolžaguovlu

Earenoamáš fuomášupmi galgá giddejuvvo divrras geologalaš hápmahumi suodjaleapmái ja dikšumii. Eanageavaheamis galgá viggojuvvo dasa, ahte eanangiera billistuvvo nu unnán go vejolaš ja huksekeahkes oasit galget seaillohuvvot luonddudiliis.

Dehálaš dehe čáhceváldimii heivvolaš bodnečáhceviidodat ja dan aitosáš hápmahupmeviidodat

Viidodagas ferte váldojuvvot vuhtii bodnečázi suodjaleapmi dađi lági jalgii, ahte dan geavahanvejolašvuodát, šládja dehe bistin ii biddjojuvvo vára vuollái. Birassuodjalaneiseválddiide galgá plánen- ja hukseandoaibmabijuid oktavuodas várrejuvvo vejolašvuodta cealkámuša addimii.

Dulveguovlu

Gilbbesjávrrái ja Bearájávrrái leat meroštallojuvvon hárvanaš dulvedilit aktii čuođi jagis (1/100a) Dulveriskkaid álgoárvvoštallan Duortnosjoga-Rádjeeanu čázádatguovllus, II Plánenáigodat raporttas. Gilbbesjávrrái ja Bearájávrrái dulveriskkat árvvoštallojuvvoje eatnamiid allodatmálla ja čázádagaid gaskačáhceallodagaid bakte gártageahčadeapmin. Dasa lassin adnojuvvoje Gilbbesjávrrái ja Bearájávrrái čáhceallodaga áicostašuvnnaid dieđut 1/100a.

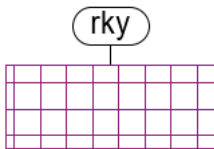
Oppalašlávvgárttas leat guovloráddjemat 1/100a ja guovlu, mii lea 1 mettara bajábealde dili 1/100a.

Riikkaviidosaččat divrras duovddaguovlu

Sána gullá Giehtaruohtasa stuoraduoddariid riikkaviidosaččat divrras duovddaguvlui, man árvu vuodduuvvá áidnalunddot geologalaš árvvuide ja luondduárvvuide. Duovddaguovllus deattu ožžot sámi ja boazodoallokultuvrra guhkes historjá bohciidat duovddagearddagat. Kulturárbbiset

dáfus mánggabeallášaš turismaduovdagat ovtastuvvet hearkkes duottarlundui ja eallinvuoimmálaš boazodoalu duovdagii. Guovllu ovdánahttima ja plánejuvvon doaimmaid vuolggasadjin galgá vuohččan leat duottarduovddaárvvuid dorvvasteapmi. Riikkaidgaskasaš inventeremis namuhuvvon visttiid divvunbargguin sihke iežá birrasa mávssolaš nuppástusain galgá bivdojuvvot guvllolaš ovddasvástádusmusea cealkámuš.

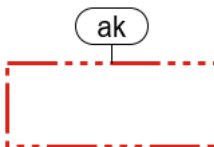

Riikkaviidosaččat mearkkašahtti huksejuvvon kulturbirrasat (RKY-čuožahagat)

Riikkaviidosaččat mearkkašahtti huksejuvvon kulturbirrasa mihtilmas iešvuogit galget seailluhuvvot. Huksen, birasdikšun ja iežá eanangeavahus, mii dāhpāhuvvá guovllus, galgá heivehit guovllu duovddalaš, kulturhistorjjálaš ja huksendáiddálaš árvvuide. Guvlui mihtilmas iešvuogit, duovddadilli ja oidnosat eai oaččo rihkkojuvvot. Duovddagova sihke kultur- ja huksendáidaga dáfus mearkkašahtti visttiin ja huksehusain galgá atnit ávvira. Ođđa visttiid galget vejolašvuodaid jalgii sajuštahttot dáláš luottaid gurii ja boares huksenbáikkiid aktavuhtii. Huksemis galgá oidit guovllu árbevirolaš huksenvuogi ja dasa mihtilmas huksenmateriálaid ja fearggaid. Ovdal birrasa iežáhuhtti doaibmabijuide dehe mearkkašahtti huksenfidnuide riepmama galgá Musealágádussii várre dilálašvuoda addit cealkámuša. Guovllus ii oaččo ollahuhttit duovdaga iežáhuhtti doaibmabiju almmá EHL 128 § mielddasaš duovddabargolobi haga.

Oasseoppalašlávva RKY-čuožahagat:

1. Baskkesgura geađgegeavlešaldi
2. Gilbbesjávrrí turismahotealla

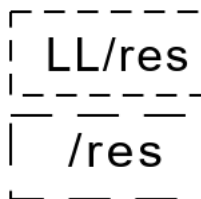
Sajádatlávvejuvvon guovlu

Merkemat ja indeavssat, mat govvidit birasrievdamiid

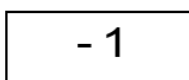
Ođđa vejolaš viiduma guovllut

Guovlu lea várrejuvvon dievasmahttit ráhkadusa, mii lea leame, juos danveardásaš guovllut leat váldojuvvon atnui. Feargaravda ja bustávvermerkemat čujuhit eanangeavahanvuogi. Guovllu ollahuhttin gáibida sajádatlávva. Ovdal sajádatlávva, dehe iežá geavahanulbmila čujuheadji doaimmahusa, guovlu lea dárkkuhuvvon eanas boazodollui (Mpo).

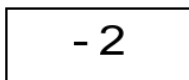
Guhkes áigegaskka researvaguovlu

Guovlu sáhtá váldojuvvot atnui, go seamma eanangeavahanmerkemiin čujuhuvvon viiduma guovlu, mii lea bálddas, lea measta ollahuvvan. Guovllu ollahuhttin gáibida sajádatlávva. Ovdal sajádatlávva, dehe iežá geavahanulbmila čujuhan doaimmahusa, guovlu lea áhpásnuvvanguovlu (VR), vándardanguovlu (VR) dehe boazodollui eanas dárkkuhuvvon guovlu (Mpo).

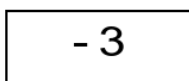
Rávolaš vejolaš helikopterdoaimma viiduma guovlu

Ovdal guovllu ollahuhttima ferte čovdojuvvot duolvačáziid ja suddančáziid ja jierja nala loktanen čázi gieđahallan nu, ahte guovllu ollahuhttimis ja koptergiettis ii boađe bajáš- ja bodnečáziid billahuvvama riska.

Guovlu, gos suddančázit bidjet eanageavaheapmái earenoamáš gáibádusaid.

Guovllu dárkkit plánemis ja ollahuhttimis galgá váldit vuhtii riiddiid suddančáziid fuolalaččat.

Guovllu dárkkit plánemis ja ollahuhttimis galgá čielggadit sierra luondduárvvuid.

Guvlui sáhtá sajuštit prográmma- ja eallibálvalusaid, dego beanageasusdoaimma.

7.2.3 Oba lávvaviidodaga oppalašmearrádusat

Oasseoppalašlávva lea EHL 42 § mielddásaš riektováikkuhuslaš oppalašlávva.

Oba oasseoppalašlávva guovlu gullá earenoamážit boazodoalu várás dárkkuhuvvon guvlui ja sápmelaččaid ruovttuguvlui. Go plánejuvvot ja ollahuhttojuvvot doaibmabijut oppalašlávva jalgii, de gálgá váldojuvvot vuhtii boazodoallolága dáhkan friddja guođohanriekti.

Riikkaviidosaččat spiehkastat guhkesagat ja mánggabeallásaš kulturbirrasa geasuhusguovlu sáhtta ođasnuvvat ja vuogáiduvvat áiggi buktin rievdadusaide nu, ahte dárkkit plánemiin ovddiduvvo kulturbirrasa suvdilis geavahus ja dikšun sihke váfistuvvo guovllu boazoealáhusa seailun ja dahkkojuvvo vejolažžan ođđalágán ealáhusdoaimmaid šaddan. Suodjalanvuloš huksenvuodu lagasvuhtii huksedettiin galgá giddejuvvot earenoamáš fuomášupmi visttiid sajušteapmái ja visttiid arkitektuvrii ja heivehuvvot dat fuolalaččat birastahtti čoahkkebáikegovvii ja duovdagii. Unnánaččat mearkkašahtti guovlluid huksen galgá čovdojuvvot vuohččan sajádatlávva ráhkadeemiin. Huksejuvvon ja huksenvuloš guovlluin galgá eastaduvvot suddan- ja jienja nala loktan čázi šaddan ja daidda čuohcci kvaliteahttaárru. Suddan- ja jienja nala loktan čázit galget viggojuvvot gieđahallojuvvot ja atnit dain ávkki šaddanbáikkisteaset. Juos suddan- ja jienja nala loktan čázit stivrejuvvot eret šaddanbáikkisteaset, galgá vuogádat leat dakkár, ahte suddan- ja jienja nala loktan čázit sáhttet sillejuvvot ja ájihuvvot. Ollahuhttimis galgá atnit ávvira maid huksenáigásaš suddan- ja jienja nala loktan čáziid háldeamis.

Dárkkit plánemis galgá čielggaduvvot leago vázzima ja sykkelastima jođáhat ollahuhttin vejolaš váldoluotta oktavuhtii. Plánemis váldojuvvot vuhtii visot lihkanvuogit, johtalusdorvvolašvuohta ja eastahisvuohta. Váldoluotta vejolaš šlábma- ja doarggástusváikkuhusat ja suddjendárbbut árvvoštallojuvvot sajádatlávva ráhkadeamis ja dárkkit plánema olis, ovdal guovlluid ja/dehe johtalusjođáhagaid buoridandoaimmaid ollahuhttimis. Huksenbáikái galgá leat dohkkehuvvon johtinoktavuohta. Juos johtinoktavuohta ordnejuvvo eatnangeainnus, galgá huksenlobi mieđiheami eaktun leat gustovaš luoddaeiseválddi mieđihan luoddalaktallohpi.

7.3 Oppalašlávva gaskavuohta riikkaviidosaš guovlluideavahanulbmiliidda

Eanangeavahan- ja huksenlága 24 § 2 momeantta jalgii guovlluideavaheami plánemis ferte fuolahuvvot riikkaviidosaš guovlluideavahanulbmiliid vuhtii váldimis nu, ahte ovddiduvvo daid ollahuhttin. Dát geatnegasvuohta guoská rievttálaččat buot lávvaráhkadeami.

Gilbbsjávri oasseoppalašlávva dávista riikkaviidosaš guovlluideavahanulbmiliidda ee. čuovvovaš vuogi jalgii:

1. Bures doaibmi servodagat ja suvdilis lihadeapmi

- Lávvain dorjojuvvo guovllu eallinvuoibmi ja báikkálaš gievrvuođaiguin ávkástallan nu ahte várrejuvvot guovllut Gilbbsjávri ealáhusaide. ee. boazodollui ja turismii.
- Láva ođđa guovlovárremat leat eanas huksejuvvon birrasa lagasvuođas, mat juo leat, ja dollet servodatráhkadusa ná deahtisin.
- Lávas lea doarjaluvvon nu guhkás go vejolaš dáláš dehe plánejuvvon luoddafierpmádahkii sihke gielaideknihkalaš fierpmádagaide.
- Ruovderattejohtalusa ovdánahttimis váste čielggadanvuloš oktavuota dahká vejolažžan vátnačat johtalusámi ovdánahttimis, juos dasa lea boahteáigge dárba. Ollahuvadettiinis rattejohtalus ovddidivččii maid guovllu fállan bálvusaid olahttivuođa ja fállai ovdalačča dásseveardasaččat vejolašvuođaid guossástalliide.
- Ođđahuksema jalgii gilliguovddáš oázžu ođđa orruid, goas ee. bálvusaid jearalmas lassána.

2. Beaktilis johtalusvuogádat

- Gilbbsjávri lea lahka riikaráji ja lea bortan EU ja Norgga gaskkas. Mearkkašahtti ládje buoridanvuloš váldoluotta ja rattejohtalusa ovdánahttimis váste čielggadanvuloš oktavuota dorvvasta riikkaidgaskasaččat mearkkašahtti johtalusoktavuođaid.

3. Dearvvašlaš ja dorvvolaš eallinbiras

- Plánenguovllus lea váldojuvvon vuhtii vejolaš dulvan ja váldoluotta dagahan šlárbma.
- Guvlui eai čujuhuvvo doaimmat, mat sáhttet dagahit mearkkašahhti biras- ja dearvvašvuohtaáruid.

4. Ealaskas luonddu- ja kulturbiras sihke luondduriggodagat

- Guovllu duovdda- ja luondduárvvut leat váldojuvvon vuhtii go ođđa guovlovárremat dahkkojuvvojit ja lávvamearrádusaiguin.
- Lávas lea čujuhuvvon eanagodeláva ja dahkkojuvvon čilgehusaid vuođu suodjalanvuloš guovllut dehe čuožahagat.
- Guvlui leat várrejuvvon áhpásnuvvan- ja vánddardanguovllut. Vánddardanguovlluin suvvojuvvo áhpásnuvva johtolagaid huksen luonddu gollama caggama dihte.
- Váldoassi lávvaguovllus várrejuvvo boazodoalloguovllun, mii ovddida sámi kultuvrra ja -ealáhusaid seailuma. Boazodollui várrejuvvon guovllut leat viidát ja aktilaččat, ja ovdamearkka dihte bálgasa guottetbáikki dehe dan lagasvuhtii eai čujuhuvvo iežá doaimmat. Maiddái vánddardanguovlluide čuoheci doaimmain galgá váldit vuhtii bohccuid guohtun.

5. Ođasnuvvannávccalaš energijafuolahus

- Stuoragealdagaslinnjá bissu dálásajadagastis váldoluotta guoras, iige dat molle luonddu.

7.4 Oppalašlávva gaskavuohta eanangodelávvaráhkadeapmái

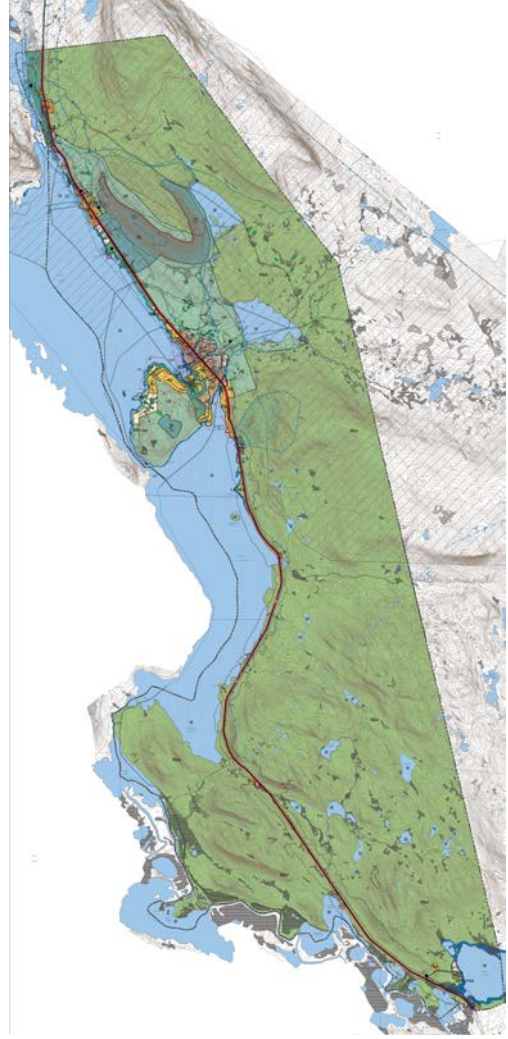
Eanangodeláva guovlovárremat sihke iežá sisdoallu lea váldojuvvon oasseoppalašlávva ráhkadeamis vuhtii. Oasseoppalašlávva aiddostahtá ja dárkkánuhtá láva guovlovárremaid ja mearrádusaid. Eanangodeláva ja oasseoppalašlávva veardádallamis, galgá váldojuvvot vuhtii, ahte eanangodelávva lea iešvugiidis dáfus oasseoppalašlávva oppalaččat lávvadássi, man dihte lávvamerkemiin ja -mearrádusain leat ee. erohusat, mat laktásit dárkilvuhtadássi.

Eanangodelávas čujuhuvvon luondduruovttudoallo- ja boazodoalloráđđejeaddji guovlu lea čujuhuvvon oppalašlávvas eanas boazodollui dárkkuhuvvon guovllun. Eanangodelávas suvvojuvvo guovllu geavaheapmi maid iežá doibmii, go dat ii namuhanveara ára guovllu váldoulbmila, boazodoalu. Oppalašlávva lávvamearrádus lea eanangodeláva vuonja jelgii.

Eanangodelávas oba oasseoppalašlávva guovlu lea sápmelaččaid ruovttuguovllus. Sápmelaččaid ruovttuguovllu lávvamearrádusas čujuhuvvo láhkii sámedikkis (974/1995), mas meroštallojuvvo sámedikki riekti šaddat gullojuvvo ja ráđđádallat lágas meroštallojuvvon doaibmabijuin. Dát doaibmabijut leat earret iežá servodatplánen ja ealáhusat, mat gullet sámi kultuvrii. Dasa lassin lávvamearrádusas čujuhuvvo boazodoalloláhkii, mii ein dárkkánuhtá boazoealáhusa gullevaš rivttiid ja geatnegasvuođaid. Oasseoppalašlávvas sápmelaččaid ruovttuguvlui gullevaš ráđđádallangeatnegasvuohta lea čáhkaduvvon earret iežá boazodollui váldoosiid jelgii dárkkuhuvvon guovllu lávvamearrádussii, mas daddjojuvvo, ahte guovllu plánain ja doaibmabijuin galgá bivdojuvvo bálgasa cealkámuš. Guvlui lea dasa lassin čujuhuvvon boazodálloguovlu, ja vánddardanguovllu lávvamearrádusas namuhuvvo, ahte bohccuid guohtun galgá váldojuvvot vuhtii doaimmain ja plánain, mat cuhčet guvlui. Oasseoppalašlávvas viggojuvvojit dorvvastit sámi kultuvrrain bargama eavttut earenoamážit nu ahte boazodollui čujuhuvvojit viiddes, aktiilis guovllut, maiguin vejolaš iežá doibmii gullevaš doaibmabijut ollahuhttojuvvojit nu ahte boazodoaluin bargama dilis eai dorvvahuhttojuvvo.

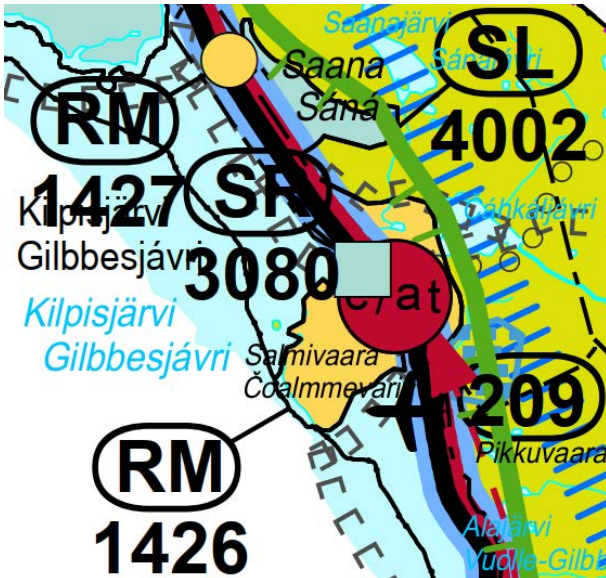

Duottar-Sámi eanagoddeláva oassi.

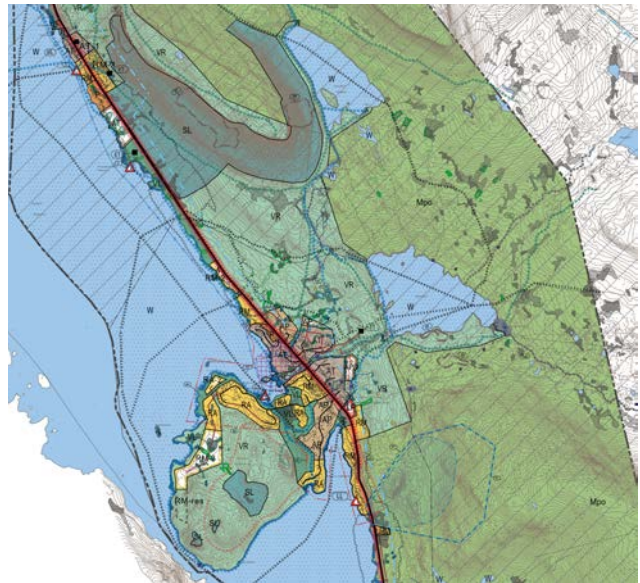

Gilbbesjávrri oasseoppalašlávva.

Eanagodelávas Gilbbesjávrri čoaħkebáikeguvlui lea čujuhuvvon guovddáža doaimmaid guovlu ja guovddášgilli sihke turismabálvalusaid guovlu/-čuožáhat. Oasseoppalašlávás čujuhuvvon orruma ja turismabálvalusaid guovllut dávistit eanagodelávas čujuhuvvon guovddášgilli ja turismabálvalusaid guovlluide. Eanagodelávas – eanagodeláva oppalašlunddot iešvugiid čilgen plánen- ja sárgundárkilvuoda vuhtii válddedettiin – oba Čoalmmeváriid guovlu lea čujuhuvvon turismabálvalusaid guovlomehkemiin, go fas oasseoppalašlávás guvlui leat čujuhuvvon turismabálvalusaid lassin vánddardanguovllut ja luonddusuodjalanguovllut. Turismaguovllut leat dasa lassin čujuhuvvon vuoruhemiid jalgii nu, ahte guovddáža lagamus guovllut váldojuvvojit atnui vuohččan ja gáidoseamos guovllut easka dalle, juos iežá guovlovárremat leat juo adnon. Sáná vuolde lea sihke eanagodelávas ja oasseoppalašlávás turismabálvalusaide várrejuvvon čuožahat/guovlu. Eanagodeláva ja oasseoppalašláva gaskkas leat unnánaš spiehkastagat oasseoppalašláva lullioasis: oasseoppalašlávás váldoluodda 21 lahkasiidda leat čujuhuvvon aktonas turismabálvalusaid čuožahagat, mat eai leat merkejuvvon eanagodelávui.

Eanagoddelávaválddus guovddášgili ja Sána guovlluin.

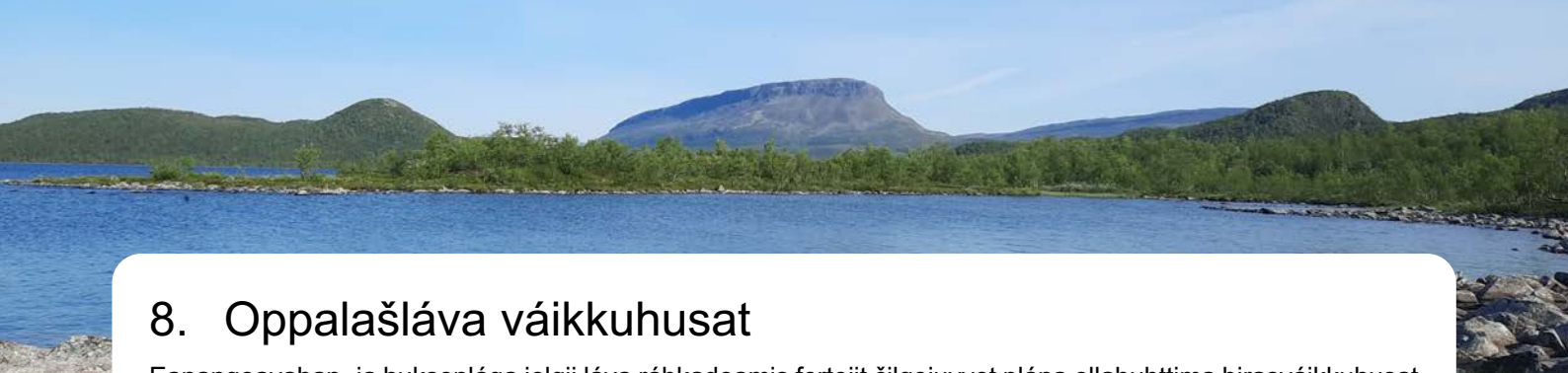
Oasseoppalašláva válddus, mas oidnojit guovddáščoahkkebáikkiid doaimmat ja Sána turismabálvalusguovlu, sihke luonddusuodjalanguovllut.

Sihke eanangoddelávas ja oasseoppalašlávas ee. helikopteriid geavahan girdibáikái lea čujuhuvvon sajádat Gilbbsjärvi guovddáščoahkkebáikki lulábeallái. Váldoluodda 21 lea čujuhuvvon goappánai lávas mearkkašatti buoridanvuloš luoddan, lávvaguovllu bakte lea dasa lassin goappásnai čujuhuvvon rattejohtalusa ovdánahttima várás čielggadanvuloš aktavuotta. Oasseoppalašlávas ratteaktavuotta lea sajuštuvvon váldoluodda 21 aktavuhit, go fas eanangoddelávas dat lea čujuhuvvon prinsihpalaš linnján čiekkaleappos duottarguovlluin.

Gilbbsjärvi oasseoppalašlávvaguovllus leat mearkkašatti duovdaga, luonddusuodjaleami ja turismma dáfus árvvut, mii vuhtto sihke eanangoddeláva ja oasseoppalašláva merkemiin ja mearrádusain. Goappánai lávas leat váldojuvvon vuhtii Natura-guovllut, mat leat guovllus, sihke čujuhuvvon Sána riiddit luonddusuodjalanguovllun. Vaikko Mallá Natura-guovlu ii leatge oasseoppalašlávvaguovllus, de dat leat váldojuvvon fuomášupmái Gilbbsjärvi oasseoppalašláva lávvačilgehusas ja lávvaplánema áigge doaimmaid sajušteamis.

Goappánai lávas lea čájehuvvon Sána duovddaguovlu. Oasseoppalašlávas duovddaguovllu ráddjen lea sáhttán mihttoláva ánsus čujuhuvvot dárkileappot go eanangoddelávas. Eanangoddelávas riikkaviidosaččat divrras Baskkesgura šaldi lea čujuhuvvon kulturbirrasa dehe duovdaga gáhttema dáfus dehálaš čuožáhahkan, go fas oasseoppalašlávas namuhuvvon čuožáhat lea čujuhuvvon riikkaviidosaččat mearkkašatti huksejuvvon kulturbirasin. Geavadis goappánai merken dorvasta čuožáhaga seailuma. Gilbbsjärvi hotealla lea merkejuvvon eanangoddelávas vistesuodjalančuožáhahkan ja oasseoppalašlávas riikkaviidosaččat mearkkašatti huksejuvvon kulturbirasin.

Eanagoddelávas oassi guovllus lea turismma geasuhusguovlu dehe turismma ja áhpásnuvvama ovddideami čuožáhatguovlu. Oasseoppalašlávas ii leat dat dávisteaddji merken, muhto turismma dillet leat váldojuvvon fuomášupmái iežá lávvamerkemis (ovdamearkka dihte luopmoviessoguovlluin, turismabálvalusaid guovlluin ja almmolaš parkerenguovlluin, vánddardanguovlluin ja áhpásnuvvančuožáhagain ja -johtolagain).

8. Oppalašláva váikkuhusat

Eanangeavahan- ja huksenlága jelgii láva ráhkadeamis fertejit čilgejuvvot plána ollahuhttima birasváikkuhusat (EHL 9 § ja EHÁ 1 §). Váikkuhusa árvvoštallama ulbmilin lea čilget ovddalgihtii dárbbatlaš meari jelgii láva ollahuhttima dagahan váikkuhusaid. Láva váikkuhusaid čilgemis váldojuvvo vuhtii láva bargamuš ja ulbmil. Láva váikkuhusaid čilgemis váldojuvvojit vuhtii ovdal dáhkkon čilgehusat sihke iežá áššit, mat váikkuhit čilgehusaid dárbbatlašvuhtii. Čilgehusat galget addit dárbahassii dieđuid, vai sáhttet árvvoštallot plána ollahuhttima mearkkašahtti njuolggo- ja gaskkalaš váikkuhusat:

- 1) olbmuid eallindiliide ja eallinbirrasii;
- 2) eanan- ja báktevuđđui, čáhcai, áibmui ja dálkkadahkii;
- 3) šaddo- ja eallišlájaid, luonddu mánggahápmásašvuhtii ja luondduriggodagaide;
- 4) guovlo- ja servodatráhkadussii, servodat- ja energiiäkonomiijai sihke johtalussii;
- 5) gávpotgovvii, duovdagii, kulturárbaí ja huksejuvvon birrasii;
- 6) ealáhuseallima doaibmi gilvuu gárggiideapmái.

Oasseoppalašláva váikkuhusaid árvvoštallan lea ollahuhtton áššedovdiárvvoštallamin oppalašlávaproseassa áigge vuodđudettiin čađahuvvon ráđđádallamiidda, čilgehusaide ja minsttardahkamiidda.

8.1 Birasváikkuhusat

8.1.1 Váikkuhusat duovdagii, gilligovvii, kulturárbevirrui ja huksejuvvon birrasii

Váikkuhusat duovdagii ja gilligovvii

Lávaguovlu lea viiddis ja dan duovddaváikkuhusat leat sierralágánat sierra oasseguovlluin. Eanas láva eatnanviidodagas lea čujuhuvvon boazodollui váldooassin dárkkuhuvvon guovllun. Dáidda guovlluide eai čujuhuvvo ođđa huksen dehe iežá duovdaga rievddadeaddji doaibmabijut ja lávas lea dakko bakte váikkuhus, mii seailluha duovdaga. Dasa lassin oppalašlávás Sáná riiddiid luonddusuodjalanguovlu viiddiduvvo Sáná nuortariiddiide, nu ahte oppalašlávás lea dainnai osiin váikkuhus, mii seailluha ja suodjala duovdaga.

Guovllu vuollegis šaddogearddi ja várddus duovddaoidnosiid dihte ođđa huksen boahťá vuhttot duovdagis. Oppalašlávás lea vuogálaččat čohkkejuvvon huksen čielgasit dihto guovlluide ja dihtomielalaččat viiddes duovdagat leat guđđojuvvon huksema olggobeallái. Oppalaččat geahčadettiin oppalašlávás čujuhuvvojit guovllut ođđa huksemii oalle mášolaččat ja ođđa huksen čoaikkana huksema ollái, mii juo lea. Ođđa huksen sajuštuvvo váldooasis nu, ahte dat deahtista ja dievasmahtta ráhkadusa, mii lea. Huksenvuloš guovllut leat luondduovddaollisvuodáide vuollasaččat: huksen ii čujuhuvvo riiddiid badjeosiide dehe buolžžaide, goas huksen ii loktan duovdagis mávssolažžan, muhto guovllu luondduovdaga bajáshámit ráhkadit dás duohkonai duovddasaji rájiid.

Roavvát daddjon ođđa huksen čujuhuvvo golmma sierra báikái: Davvi-Gilbbesjávraí, Gilbbesjávri gili guvlui sihke Bearájávri gáddái. Davvi-Gilbbesjávris huksen sajuštuvvá ráhkadusa sisa, mii juo lea, sihke joatkkan dievasmahtedettiin váldoluodda gurrii huksejuvvon báddelágan gilliráhkadussii. Ođđa huksen sajuštuvvá váldooasis Gilbbesjávri gáddái, goas stuorimus duovddaváikkuhusat šaddet huksema lagasguovlluide sihke Gilbbesjávri čielgái. Gilbbesjávri čoaikkebáikkis huksema viidunguovllut laktásit deahttasit ráhkadussii, mii lea juo leame, eaige ráhkat duovdagis ođđa bođuollisvuodá. Čoalmmeváriin friddjaáigge orrun viidu mearkkašahtti oarjjás, muhto doppenai huksen lea sajuštuvvon riideguovlluid vuollái, goas ođđa huksen ii oaččo deattu duovdagis. Bearájávri gáddái ođđa huksen čujuhuvvo bieđgguid ja hui unnán. Giehtaruohtasluotta aktavuhtii leat čujuhuvvon muhtin aktonas turismahuksema báikkis, gos huksema mearri báhcá goitge unnánažžan.

Oppalašláva duovddaváikkuhusat leat dutkojuvvon earret iežá 3D-minsttarráhkadeami bakte. Eananminstari leat buktujuvvon visttit, mat leat, minsttarráhkaduvvon šaddogeardi, man maŋgel lea geahčaduvvon ođđa huksenvuloš guovlluid oidnon duovdagis 3D-geahčadeami vuodul.

Veardádalli govva bárra: gurut bealde čuovgagovva vuolleriidis badjeriide ja olgeš bealde badjeriiddi vuolleriidis guvlui. Visttít čuoldásit duovdagis čielgaseappot dalle, go dat geahčaduvvojit vuolleriidis bealde. Dat boahťá earret das, ahte vuolleriidis bealde geahčadettiin šaddogearddi gokčá unnit oasi visttis go badjeriiddi guovllu bealde geahčadeamis. Visttiin oidnojit dáhkii lassín seaidnebajážat, go fas badjeriiddis geahčadettiin oidnosis leat lagamusat dáhkít. Oasseoppalašlávvguovllu huksen, mii juo lea, gávdno váldoosiin eatnama loamástagain. Maiddái ođđa huksenvuloš guovllut leat oasseoppalašlávvas čujuhuvvon riiddiid vuolleosiide. Váriid ja duoddariid nalde sihke badjeriiddi bealde geahčadeamis iežáhus duovdagii báhcá oalle unnánažžan, daningo visttít čiehkadit eatnanhámiid ja earenoamážit lastaáigge šaddogearddi searvá. Váldoluotta guovllus iežáhus lea stuorit, muhto nuppe dáfus váldoluotta guora olmmoš lea báikkuid juo válmassin duddjon ja ođđa visttít báhcet guhkás visttiid, mat juo leat, duohkái čihkosii.

Huksema mielddisbukti stuorimus duovddaváikkuhusat čuhcet aivve huksenvuloš guovllu lagasbirrasii, huksensajiid eatnamiidda ja luoddalavttaide sihke jávrriid čáhceviidodagaide. Earenoamážit geasset huksenvuloš viidodaga gokču sihke molsahuddi eananhámiid sáhttet báikkuid litnudit duovddaváikkuhusa nu, ahte dat čihket oasi huksemis gáiddusduovdagis. Duovddalaš váikkuhusat leat buot vuoimmálaččamusat huksenmuttus, go šaddogearddi lea aiddo jávkaduvvon ja eananbajáš cuovkanan huksendoaimma čuovvumuššan. Go šaddogearddi ealáska ja vaháguvvan eatnamat divvojuvvojit, de maid duovddaváikkuhusat litnot áiggi jalgii.

Oppalašlávvas huksema heiveheapmi duovdagii stivrejuvvo mearridemiin, ahte ođđa visttít galget heivet sajušteami, sturrodaga, materiálaid ja olgohápmefearggaid oasil guovllu dálá huksenvuđđui ja gili govvi. Dasa lassín mearrádusaid gáibádussan lea, ahte guovllu huksema ja iežá doaibmabijuid olis galgá giddejuvvo earenoamáš fuomášupmi duovdda- ja gili gova sihke kulturhistorijálaččat divrras visttiid, ráhkadusaid, luottaid, šaddogearddi, čázadatdiliid ja oidnosiid seailumii. Dárkkít plánemiin sajádatlávva- ja huksenlohpmuttus lea dás duohko dehálaš mearkkašupmi dasa, ahte huksen heivehuvvo duovdagii nu, ahte das mielddisboahtti duovddaváikkuhus ja duovdaga iežáhuvvan lea háldejuvvon.

Oppalašlávva vejolažžan dahkan huksema váikkuhusat lagasguovllu duovdagii leat báikkálaččat mearkkašahtti, muhto ollislaččat viiddit duovdagis iežáhus ii leat dáládili ektui mearkkašahtti ládje heajudahtti. Oppalašlávvas duovdaga ráhkadus lea váldojuvvon fuomášupmái nu, ahte guovllu luondduiešvuogit seilot dás duohkonai duovddagova háldejeaddjin. Dasa lassín oppalašlávvas mearriduvvo vuogáiduhhtit ođđa huksen birastahtti gilligovvii ja duovdagii. Oppalašlávva guvlui ii šatta ođđa mearkkašahtti eanan-, luodda- dehe čáhcehuksen dehe ođđa gilliguovddážat, mat rievdivčče guovllu ollislašluonddu mearrideaddji ládje. Nuppe dáfus gilliguovllu viidun ja ođđa huksen muitala gili eallinvuoimmálašvuođas ja ovdáneamis ja lea positiivvalaš signála sihke Gilbbesjávrris orruide ja doppe guossástalliide.

Váikkuhusat huksejuvvon kulturbirrasii

Oppalašlávvguovllus leat riikkaviidosaččat divrrasin árvvoštallojuvvon kulturbirrasat, Gilbbesjávrris turismahotealla ja Baskkesgura geađgegeavlešaldi, leat merkejuvvon lávvagártii iežas merkemiin. Dáid čuožahagaid lávvamearrádusain huksen, birasdikšun ja iežá eanageavaheapmi stivrejuvvo vuogáiduhhtit árvoguovlluid árvvuide. Mearrádusat gusket mánggaid sierratiipasaš fáttáid. Dasa lassín mearriduvvo, ahte ovdal birrasa iežáhuhtti doaibmabijuide dehe mearkkašahtti huksenprošeavttaide álgima várrejuvvo museaeiseválddiide vejolašvuohta addit cealkámuša rievdadusain. Lávva dorvvasta dáid čuožahagaid árvvuid seailuma.

Váikkuhusat arkeologalaš kulturárbái

Dološmuitolágain ráfáiduhhton fásta dološbázahusat leat merkejuvvon lávvagártii guovlo- ja čuožahatmerkemiiguin. Lávvamearrádus, mii guoská dološbázahusaid, gieldá čuožáhaga goaivuma, gokčama, iežáhuhttima, vaháguhttima, jávkadeami ja iežá dan duohtadeami. Plánain ja doaibmabijuin, mat gusket čuožáhaga, galgá bivdojuvvot guvllolaš ovddasvástádusmusea cealkámuš. Guovlluide, main dovdojuvvot dološbázahusat, ii leat lávvagárttas čujuhuvvon ođđa, iežáhuvti eanageavaheami. Dološbázahusaid lagasguovlluid ráddjen olggobeallái ja vejolašvuodaid jalgii guhkás johtolagain unnida jáhkehahttivuoda, ahte dološmuitočuožahagaid lagasvuodas ollahuhttole ovdamearkka dihte eanangiedahallandoaimmat dehe ahte ovttaskas olbmot duohtadivčče čuožahagaid. Dološbázahusat leat goitge báikkuid maid guovlluin, gos leat juo johtolagat dehe huksen. Dátnai čuožahagat leat merkejuvvon diehtun lávvagártii. Čuožahat fuomášuvvojat sajádatlávvaráhkadeamis dehe vejolaš huksenprošeavttaid olis. Lávva suodjala oasistis arkeologalaš kulturárbái.

Ovdamearkka dihte geađgeborddáldagat ja álgoávdnasiid háhkanbáikkat sáhttet leat hearkkat vánddardeddjiid dagahan vahágiidda. Govas čuožahat Čahkkajávri lulli, njuolggočiegaga hápmásaš ruovdeáigge árranborddáldat. (Govva: Meahciráđđehus, Kulturárbečuožahagaid inventeren 2010 Gilbbesjávri).

8.1.2 Váikkuhusat lundui, eanan- ja baktevuđđui, čáhcái ja dálkkádahkii

Váikkuhusat lundui

Dálá áigge váldooassi guovllu eatnamiin adnojuvvot boazodollui. Huksejuvvon guovllut leat unnán boazodollui várrejuvvon guovlluid ektui. Dát luonddubirrassa ja huksejuvvon birrassa gorri ii rievdda mearkkašahtti ládje oasseoppalašlávva ráhkadeami čuovvumuššan.

Luonddučilgehusas loktejuvvon luonddu mánggahápmásašvuoda dáfus dehálaš čuožahagat leat merkejuvvon lávvagártii, eaige daidda čujuhuvvo mearkkašahtti eanageavaheami nuppástusat. Dasa lassin Natura-árvoštallama olis dahkkojuvvon áiccastagat leat váldojuvvon fuomášupmái lávvačovdosiin.

Huksejuvvon birrassa oassi stuorru lávvaguovllus huksenbáikkiid ollahuvvama jalgii mášolaččat. Nuppástusat čuhcet dálá orruma lahka, goas dain ii árvoštallojuvvon leat mearkkašahtti váikkuhus guovllu šaddogearđai.

Davvi- ja earenoamážit alppiinnnalaš šaddogearđi lea hearke gollat ángiris eallinbirrassa ja oanehis šaddoáiggi sihke njozet ođasnuvvi šaddogearđi dihte.

Láva ollahuvvama váikkuhus lea árvoštallojuvvon sierra Natura-váikkuhusaid árvoštallamis, mii lea dán čilgehusa čuovusin.

Váikkuhusat eanan- ja baktevuđđui

Oasseoppalašlávva ii čujuhuvvo doaibma, mii mearkkašahtti ládje rievdadivččii eanan- ja baktevuoddu diliid. Lávvamerkemat ja -mearrádusat stivrejit sihke njuolga ja gaskkalaččat eanan- ja baktevuoddu diliid seailuheapmái ovddešlágánin. Lávvagárttas čájehuvvojat riikkaviidosaččat divrras geologalaš hápmahumiit, maid gustovaš lávvamearrádusa jalgii dáid guovlluid sierraiešvugiid vahátlaččat iežáhuhtti doaibmabijut leat gildojuvvon. Lávva váikkuha positiivlaččat maid Sáná guovllu eanan- ja baktevuđđui, go dan riideguovllut čujuhuvvojat gárttas luonddusuodjalanguovllun. Maiddái Čoalmmeváriid luonddusuodjalanguovllut dorvvastit gaskkalaččat eanan- ja baktevuoddu diliid namuhuvvon suodjalanguovlluin. Lávvaguovlui ii čujuhuvvo ovdamearkka dihte eananvuoddu vejolaččat nuoskideaddji industriija dehe iežá doaibma. Ođđa huksen - ja de eananávdnasiid dárbu – lea unnánaš. Ratteaktavuoda huksen dagahivččii nuppástusaid eanan- ja baktevuđđui. Ruovderatti huksejuvvon mihtilmasat suoibmamohkat eatnamii, man dihte lea jáhkehahtti, ahte

lávvaluovllu eanangierraga livččii dárbu báikkuid čuohppat ja báikkuid deavdit, vai allodaterohusat ožžole dássejuvvot. Ratti lea merkejuvvon oppalašlávvi čilgenvuloš aktavuohtan, dehege dan sajádat ii leat lássejuvvon, iige ratti ribmojuvvo plánet dehe hukset duššefal oppalašlávva vuodul.

Huksema lassin eananvuodui váikkuiht olbmuid ja elliid johtin guovllus sihke čázi rávnnji golgan. Bajáseatnama sajistis doalli šaddogearddi golahusgierdavašvuohta lea lávvaluovllus báikkis sorjavažžan headju dehe hui headju. Guovllu eananvuoddu lea mieđis erošuvdnii. Luovos eananvuoddu oasit sáhttet gollat, fievrášit ja čoggot ovdamearkka dihte olmmošdoaimma dehe suddančáziid váikkuiht. Oasseoppalašlávain ii leat vejolaš váikkuiht váttásnuhttit čázi gologama dehe jiekŋuma dagahan mollaneapmái, muhto oppalašlávain olgolihkadeaddjit ja vánddardaddjit viggojuvvot oahpistit válljahuvvan johtolagaide lávvalási bidjan rájiid olis. Vánddardaddjiid spiehkasteami johtolagain ii leat lávvaráhkademiin vejolaš eastit ollási, muhto vuorddehahttivuodda lea vejolaš geahpedit čujuhettiin dárbaheami gokčevaš ja logihkalaš johtolattierpmádaga. Lea dehálaš, ahte johtolagat vulget ja nohket dakkár báikkiide, main olgolihkadeaddjit vuorddehahttivuodda jalgii háliidit galledit, ja lea buorre juos dat leat muhtin muddui mohkeheami, vai geasuhus njulget unnu. Oasseoppalašlávva johtolagat leat čujuhuvvan váldooasis bálgáid jalgii, mat juo leat, ja dalle bálgáid mearri ii jur lassán. Dasa lassin johtolagaid plánemis leat vejolašvuodaid jalgii viggojuvvon unnidit geasuhusat njulgemi. Oasseoppalašlávva vánddardanguovlluid lávvalamearrádusain suvvojuvvo áhpásnuvvama johtolagaid huksen luonddu gollama caggama dihte. Dat suddje šaddogearddi lassin maid eananvuoddu.

Divrras geologalaš hápmahupmi Sáná juovahagat, mii čoggo mángga oasis, lea Sáná duoddara goappánai bealde ja vel duoddara davábeali vuolde. Juovahagat leat váldooasis Sáná riiddiin, mat leat lávvas luoddusuodjalanguovllu ja vánddardanguovllu oasis. Juovahakkii eai leat oppalašlávvi čujuhuvvon iežá doaimmat.

Čahkkajávrra morenajuovahagaide ii leat oppalašlávvas plánejuvvon iežáhuhti eanageavaheami. Juovahagat báhcet en muhtimassii luoddusuodjalanguovllu jalgii Čahkkajávrra lulábeallái. Čahkkajávrra lulábeal morenajuovahat lea vánddardanguovllus eaige hápmahupmái vurdojuvvo dađi lági jalgii váikkuiht, mat čuhcet dasa.

Muotkkádaga goalahápmahupmi lea Gilbbsjávrreruotta nuortabealde. Lávvi hápmahumi buohta ii leat čujuhuvvon huksema guovlu dehe iežá geavahanulbmil. Muotkkádaga nuortabeale goalahápmahupmái oppalašlávva ollahuvvan ii váikkut. Hápmahumi oarjabeale váldoluddii lea mátki sulaid 500 mettara, ja luotta aktavuhtii ovdanbuktojuvvon parkerensadji ja turismačuozáhat leat dárbaheami guhkin hápmahumi. Turisma lassáneami váikkuiht ja dan jalgii lassáneaddji noađuheami galgá goitge váldojuvvot vuhtii turismaguovlluid ovdánahttimis, sihke Gilbbsjávrra guovllu almmolaš doaimmaid plánemis.

Mohkkevári goalahápmahupmi buohta ii maid leat lávvas ovdanbuktojuvvon iežáhuhti merken dehe iežá ovdánahttinčuozáhagat. Hápmahupmái eai vurdojuvvo čuohtit váikkuiht.

Šilisvuomi buolžaguovllu lulligeahči lea lávvaluovllu siste sihke muhtimassii bodnečáhceviidodaga lulligeaži olggobealde. Buolžaguovllu ravda čuoovu Šilisjávrra gáddecázu. Šilisvuomi buolžaguovllu lullegeahčái sajuštuvvá turismabálvalusaid ovdánahttinčuozáhat ja parkerensadji. Šilisjávrra buolžaguovlui huksedettiin dehe eananávnnasváldima plánedettiin galgá doahhtalit báikevuloš guorahallama sihke eananávnnaslága. Dárbbu jalgii eanangiedahallamii ferte ocat lobi. Guvlui huksemis galget váldojuvvot vuhtii eanangiedahallamis ja eanageavaheamis mielddisboahtti riskkat maid bodnečázi billahuvvamii, daningo buolžaguovlu lea aktavuodas Šilisjávrra bodnečáhceviidodakkii. Nupástusat buolžaguovllus sáhttet váikkuiht maid bajáščáziide sihke guovllu šlájaid, mii ferte váldojuvvot vuhtii doaimmabijuin.

Lávvas leat čielgasit ovdanbuktojuvvon guovllu divrras geologalaš guovllut. Dat leat čujuhuvvon oasseguovlomearkiin *riikkaviidosaččat divrras geologalaš hápmahupmi ja báikkálaččat divrras buolžaguovlu*. Daningo oasseguovlluid lávvalamearrádus gielá guovlluid sierrasárgosiid vahátlaččat rievddadeaddji doaimmabijuid ja váhtá giddet earenoamáš fuomášumi divrras geologalaš hápmahumi suodjaleapmái ja dikšumii, de sáhtta oazžut sihkarvuodda, ahte oppalašlávva ollahuvvamis ii leat vahátlaš váikkuiht hapmahumiide muhto dat dorvvasta oasistis hápmahumiid.

Váikkuiht, mat čuhcet eanan- ja báktevuodui, leat váldooasis positiivvalaččat, eaige mearkkašahtti negatiivvalaš váikkuiht árvvoštallojuvvo šaddat.

Váikkuhusat bajáš- ja bodnečáhcai

Oasseoppalašlávvas leat čujuhuvvon sihke bajáščáhceviidodagat ja dehálaš dehe čáhceháhkamii heivvolaš bodnečáhceviidodagat ja daid aitosaš hápmahuvvanviidodagat. Dáidda laktásettiin leat addojuvvon mearrádusat, man lassin čázi diliide váikkuha iežá eanangeavahanhámiid sajádat bajáš- ja bodnečáhceviidodagaid ektui.

Bodnečázit

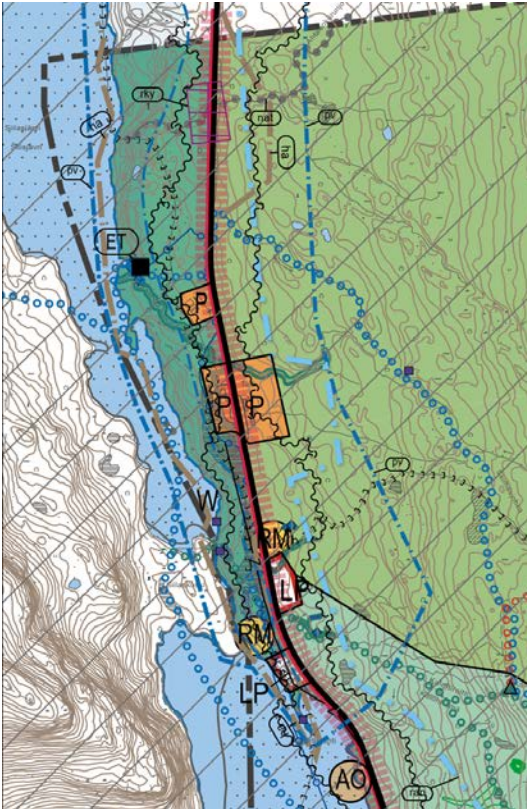
Bodnečáhceviidodagaide huksetettiin dehe dagadettiin rievdadusaid, de fertjit doahttaluvvot almmolaš suddjemat ja mearrádusat, mat gusket bodnečáziid. Bodnečáziid suodjaleapmi Suomas vuodđuduvvá guovddášlaččat birassuodjalanlága (BSL, 527/2014) 17 § bodnečázi billistangildui ja eananvuoddu billistangildui (BSL 16 §), mii dorvvasta bodnečázi šlája billisteamis, mii dáhpáhuvvá eananvuoddu bakte. Čáziid- ja mearradikšuma ordnemis addojuvvon lága (1299/2004) jelgii bodnečázit galget leat šlájaset ja meariset jelgii unnimusat buori dilis. Dasa lassin bodnečázi, mii lea buori dilis, šlája heajudeapmi ii leat lobálaš. Čáhcelágas (587/2011) mearriduvvo čáhcedoalloprošeavttaid lohpevulošvuodas ja lobiide gullevaš geatnegasvuodain, čáhceváldimis ja čáhceváldinbáikkiid suodjeguovlluin, čáhceváldindárbbuid oktiheiveheamis sihke čáhceváldintiippaid suodjaleamis. Bodnečázi váldimis servodagaid čáhceháhkama olis dárbbahuvvu álohii čáhcelága jelgii guovlohálddahušvirgedoaimmahaga lohpi.

Bodnečáhceviidodagat leat čujuhuvvon lávas oasseguovlomerkemiin *dehálaš dehe čáhceháhkamii heivvolaš bodnečáhceviidodat ja dan aitosaš hápmahupmeviidodat* ja lávvamearrádus geatnegahtta váldit vuhtii bodnečázi suodjaleami nu, ahte bodnečáziid geavahanvejolašvuodas, šládja dehe reahkkán ii šatta vára vuollái. Lávvamearrádusain várrejuvvu birasgáhtteneiseválddiide plánen- ja huksendoaimbajuvvot olis vejolašvuodas cealkámuša addimii, goas sáhtta sihkkarastojuvvot, ahte oppalašlávva ollahuvvamis eai leat vahátlaš váikkuhusat bodnečáziide, muhto dat oasistis dorvvasta daid suodjaleami.

Vejolaš čáhceváldimiid ja eananliggengáivvuid oasil galget doahttaluvvot almmolaš mearrádusat, sihke gieldda báikkálaš rávvagat. Dárbbu jelgii čáhceváldinbáikkiide sáhttet mearriduvvot suodjeguovllut. Nuppástusat bodnečáziid mearrái, rávdnjeháldtiide sihke burgášan- ja hápmahupmemeriide galgá maid váldit fuomášupmái.

Bodnečáziid čujuheapmi lávvagárttas sihkkarastá daid vuhtiiváldimuša dárkkat plánemis. Dasa lassin suddančáziid ja jávrri nala loktanen čáziid mearrádusat litnudit váikkuhusaid, mat čuhcet bodnečáziide. Ádjáneami oktan čuovvumuššan čáhci beassá njammasit eananvuoddu ja dakko bakte sillahuvvat iešguđetlágán eanangerddiid čađa, mii unnida ávnasčálmmiid gártama bodnečáhcai.

Bodnečáhceviidodagaide ja daid aitosaš hápmahupmeviidodagaide ii leat čujuhuvvon rievddadalli eanangeavahus, earret almmolaš parkerensajit sihke mearkkašahtti ládje buoridanvuloš váldoluodda ja rattejohtalusa ovdánahttima várás čielggadanvuloš aktavuohta, mat oppalašlávvas lea sajuštuvvon seamma meahccemanahakkii, ja mat golget golmma bodnečáhceviidodaga bakte dehe guora. Sierra johtalushámiid váikkuhusat ožžojuvvojit ná čuoziuvvot ráddjejuvvon guvlui. Iežá bodnečáhceviidodagaid osiide eai vurdojuvvu šaddat mearkkašahtti váikkuhusat, daningo daid birrasis eanageavahus seailu váldooasis ovdešlágánin. Bodnečáhceviidodagaid bakte eai čujuhuvvo ovdamearkka dihte ođđa mohtorgielkámáđijat dehe vánddardanjohtolagat. Gustovaš johtolagat seilot dáláš sajiin.

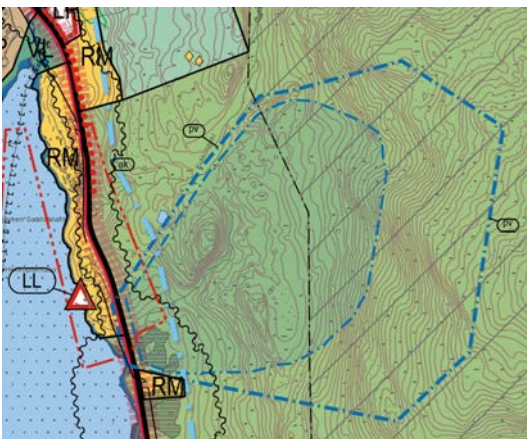

Šilisjávri bodnečáhceviidodat lávvagárttas (vf, čáhpesalit čuokkesboatkacáhu).

Šilisjávri bodnečáhceviidodat

Šilisjávri bodnečáhceviidodaga lulábealli lea lávvaguovllus, davvioassi dan olggobealde. Bodnečázi hápmahupmeviidodahkii lea ovdanbuktojuvvon bálvalusaid ja hálddahusa sihke fitnodat- ja bargosadjehuksema guovlu/čuožáhat, gos lea duollovisti iežá doaimmaidisguin. Guovllu lulábeallái lea čujuhuvvon turismaguovločuožáhat ja parkerensadji. Gátti lahka leat guokte dološbázahusčuožáhaga. Aktavuohta, mii manná gátti čađa, čielggaduvvo rattejohtalusa ovdánahttima váste. Bodnečáhceviidodagas lea maid Natura 2000-fierpmádahkii gullevaš Baskkesgurajohka. Bodnečáhceviidodat lea muhtin oassái luonddusuodjalanguovllus ja muhtin oassái bohccuid guhtoneatnamiin.

Bodnečáhceviidodahkii ii sajuštuva industriijadoaimma dehe iežá mearkkašahtti fitnodatdoaimma. Bodnečázi hápmahupmeviidodahkii plánenvuloš vejolaš doaimbabiiguin galget váldojuvvot vuhtii huksema čuovvumuššan bohciidahtti nuppástusat bodnečázi hápmahupmái ja eanagiedahallamis ja másságiedahallamis galget geavahuvvot dušše ráinnas eananávdnasat. Lávvaguovllu lullioassái sajuštuvvi parkerensaji ja duollovisti njuolggolagasvuodas leat inventerejuvvon gáldut ja bodnečázis sorjavaš seamulšlájat. Parkerensaji huksemis sáhtta leat váikkuhus gálduid ja sepmoliid luonddudilálašvuhtii, goas huksemii dehe ájabáikkiid ja sepmolbáikkiid lahka dáhphávuvi nuppástusaide galgá ohcat sierra lobi. Vuolggasaji jalgii ájabáikkiid ja seamulbáikkiid luonddudilálašvuhta galgá seailluhuvvot.

Áillahasvári bodnečáhceviidodat lávvagárttas (vf, čáhpesalit čuokkesboatkacáhu)

Áillahasvári bodnečáhceviidodat

Áillahasvári bodnečáhceviidodat lea Gilbbesjávri čoahkkebáikkis luksa. Guovllu lulábeale ráji lagasvuhtii lea ovdanbuktojuvvon turismadoaimma. Gilbbesjávri gáddeviidodat lea várrejuvvon turismabálvalusaide sihke dan ovdánahttimii. Viidodahkii lea maid čujuhuvvon girdihámman, mii lea bodnečáhceviidodaga olggobealde. Bodnečáhceviidodaga gáttebeale luodda lea ovdanbuktojuvvon buorideami váste oba guhkkodagas. Viidodat lea maid ollásit boazodoalloguovllus.

Áillahasvári lulligeaži turismadoaimmat leat bodnečáhceviidodaga olggobealde. Guovllu ollahuvvamis ii gehččojuvvo leat váikkuhus bodnečáhceviidodahkii dehe dan čáhcešládji. Juos guovllus giedahallojuvvole várálaš bázahusat/ávdnasat, galgá daid seailluheapmi ja furken dikšojuvvot áššáigullevaččat suddjejuvvon, čáhcejeahkki vuoláži. Jeaggeguovlu, mii lea RM-guovllus, galgá váldojuvvot vuhtii huksen ja -ovddidandoaimmas. Go jeaggái huksejuvvot, galget álohii doahttaluvvot gieldda almmolaš huksenmearrádusat ja bodnečázi suodjalanmearrádusat. Bodnečáhceviidodaga oarjjabeali čađa manni váldoluotta buoridanbargguin galget váldojuvvot vuhtii huksenáigásaš váikkuhusat bodnečáhcai.

Bajáščázit

Stáhta gáttiidsuodjalanprográmma Giehtaruohtasa duottarjávrrit lea čujuhuvvon iežas lávvamerkemiin luonddusuodjalanprográmma, gáttiidsuodjaleapmi. Merkema guovllus huksen galgá čovdovuvvot lávvemiin, goas huksema váikkuhusat šaddet dutkojuvvot dárkileappot. Ieš bajáščáhceviidodagaide eai leat čuozihuvvon njuolggomearrádusat, muhto almmolaš mearrádusaid jelgii huksejuvvon ja huksenvuloš viidodagain galgá eastaduvvot suddančáziid ja jienja nala loktanán čáziid šaddan ja daidda čuoheci kvaliteahttaárru. Suddančázit ja jienja nala loktanán čázit galget viggojuvvot gieđahallat ja atnit dain ávkki šaddanbáikkistis. Juos suddančázit ja jienja nala loktanán čázit stivrejuvvot eret šaddanbáikkistis, galgá vuogádat leat suddančáziid ja jienja nala loktanán čáziid sillejeaddji ja goahcci. Suddančázit ja jienja nala loktanán čázit sáhttet njuolga čázádagaide gárttadettiineaset dagahit čázi kvaliteahta hedjoneami, juos suddančáziid ja jienja nala loktanán čáziid jelgii doidásit ovdamearkka dihte biebmoávdnasat dehe čavges ávdnasat. Goahcama bakte suddančázit ja jienja nala loktanán čázit čavges ávdnasiid noađđi sáhttá unniduvvot, juos losit ávnnasčalmmit háhppehit luoitádit rokki dehe goahcanáldá vuđđui ovdal čázádahkii gártama.

Lávvaevttohusas lea maid ovdanbuktojuvvon gáttiidsuodjalanviidodat. Gáttiidsuodjalanprográmma ulbmilin lea seailluhit gáddeviidodagaid luonddudilis ja huksemahttumin, nu ahte oppalašlávva huksenguovllut leat vuolggasajis čujuhuvvon gáttiidsuodjalanprográmma olggobeallái. Dušše unna oasážiin Gilbbsjávrris čoahekkibáikki viidunguovlu ja boazodálloguovlu, mii duvdá báikkálaš kultuvra, lea muhtimassii gáttiidsuodjalanprográmma viidodagas. Lávvamearrádusaiguin lea goitge dorvvastuvvon čáziid dilli, iige suodjalanulbmil ná šatta vára vuollái.

Váikkuhusat dálkkádahkii

Oasseoppalašlávva eai čujuhuvvo dakkár mearkkašahti eanageavaheami nuppástusat, mat váikkuhivčče ovdamearkka dihte luoittuid šaddamii, čitnadioksiida čatnamii dehe energijačovdosiidda, mat duvdet ruoná sirdáseami. Boahteáigge vejolaččat lassáneaddji turisma lasiha boaldinmohtorfievrruid luoittuid, mat čuhcet guvlui, muhto nuppe dáfus lávva dorvvastuvvo luondduguovlluid seailun, goas dat sáhttet oasisteaset doaimmat čitnanjiellun. Oppalašlávvačovdosa váikkuhusat dálkkádahkii leat unnánaččat ja ollislaš váikkuhusaidisguin oalle neutrálat.

Lea hástaleaddji árvvoštallat iešvugiidis dáfus oppalaš oasseoppalašlávva dálkkádatváikkuhusaid dárkket. Láva ulbmil lea, ahte dat lea strategalaš plána lagamusat bieđgguhuksema ráddjema várás. Nuppe gežiid jurddahettiin láva ulbmil lea čujuhit suvdilis ovdáneami jelgii, servodatráhkadusa čávddeettiin, deháleamos huksemii heivvolaš guovllut. Ealáhus-, johtalus- ja birasguovddážiid KILVA-bargoreaidduin sáhttá bargat muhtimassii maid oppalašlunddot iešvugiid árvvoštallama. KILVA-bargoreaidduin eanageavaheami plána árvvoštallojuvvon luondduriggodagaid geavahusa vuolleráji bidjama dáfus, bistevaš eallinvuogi vejolažžan dahkama dáfus, golahusa luoittuid vuolleráji bidjama dáfus ja dálkkádatrievdamiid dagahan riskkaide ráhkkaneami dáfus.

Oasseoppalašlávvas lea biddjojuvvon vuolleráji luondduriggodagaid geavaheapmái. Plána ii viiddit servodatráhkadusa muhto ávkkástallá resursaviisát infra, mii lea. Lávva suodjaluvvo guoskevaš huksenvuođu ja movttiidahttojuvvon guoskevaš visttiid seailluheapmái ja divvumii. Huksema guovllut leat čujuhuvvon huksenvejolašvuođa dáfus oiddolaš báikkiide ja main eananmássat eai dárbbahuovvo gieđahallojuvvot viidát. Lávvamerkemat leat rievdadandávgásat go oasseguovlluid geavahanulbmilat rivdet.

Váldooassi lávas lea čujuhuvvon dáládilis boazodoalloguovlun unnánaš čitnanjielluid ja čitnafuorkkáid dorvvasteami vástte. Deahtistemiin ja dievasmahttimiin deháleamos guovllut ovdal viiddidanguovlluid atnuiváldima sáhttet guovllu muorat seailluhuvvot ja eanavuođu gáhttejuvvot guoskameahttumin guhká. Mánggain mearrádusaiguin ávžžuhuvvo ođđa- ja divvunhuksen guovllu mihtilmas iešvugiid jelgii dehege eanas sajádatlávva gáibidežžet čina čadni muorra geavahuovvot.

Lávvačovddus dahká vejolažžan bistevaš eallinvuogi ja unnida johtindárbbu. Guvlui lea čujuhuvvon orruma ja bálvalusaid lassin lagasáhpásnuvvama ja friddjaáigge dahkamuš. Huksema guovllut leat čujuhuvvon giliide. Rávvalaš vázzima ja sykkelastima aktavuohta iežáhuhtá ollahuovvamis jelgii johtinvuohkeválljahumi bistevaččabun. Aktasaš johtalus oba guovllu bálvameamiin ovddida vázzima ja sykkelastima njuovžilvuođa sihke dorvvolašvuođa ja oalgguha johtit bistevaččat.

Gilbbesjávrrí oasseoppalašláva guovllus leat buot vejolašvuođat buoret eallima ovddideapmái. Ruonáguovlluide beassá ruovttus biilla haga ja áhpásnuvva ja ádjáneami vejolaš guovllut leat lahka. Lávvamearrádusaiguin eai suova ođđa doaimmaid dagahit birasáruid (šlárpma, doarggástusa, áimmu dehe čázi billahuvvama, lossa johtalusa dehe iežá áru) ja leat čujuhuvvon guovllut, main vejolaš johtalusa šlárbma galgá fuomášuvvot. Lávvain seailluhuvvojit ja váfistuvvojit guovllu mihtilmas iešvuogit, dan iešvuđotvuohta, gearddástuvvan historjá, huksejuvvon birrasat ja luondubirrasat eatnatlohkosaš merkemiiguin ja mearrádusaiguin. Oppalašlávvabarggu áigge ii loktanat bealli, man dihte livččii guovllu ođasnuvvi energijapotentiála ribmojuvvon čielggadit.

Guovllu dálkkádatriskkaide mieđis mihtilmas iešvugiid identifiseremii ráhkaduvvui dulveriskaanalysa. Dulvviide mieđis gáttiid oasit leat čujuhuvvon lávas ja báhcet dađi lági jalgii huksema olggobeallái. Dálkkádatrievdama dihte lea oppalašmearrádussan vuhtii váldojuvvon lassáneaddji arvvit. Huksejuvvon ja huksenvuloš guovlluin galgá caggat suddančáziid ja jienja nala loktanat čáziid šaddan ja daidda čuohtti kvalitehtaárnu. Suddančázit ja jienja nala loktanat čázit galget viggojuvvot gieđahallat ja atnit ávkki šaddanbáikkisteaset. Juos suddančázit ja jienja nala loktanat čázit stivrejuvvot eret šaddanbáikkisteaset, galgá vuogádat leat suddančáziid ja jienja nala loktanat čáziid sillejeaddji ja goahcci. Lávvá ii jur lasit čázi njamakehtes guovlluid viidodaga. Servodaga vuodđodoaimmaid dorvvasteapmi lea viggojuvvon váfistit lávas čujuhuvvon ođđa čáhcefuolahuslinnjáin ja čáhceváldinbáikkiin sihke badječáhcedánkkain.

8.1.3 Váikkuhusat johtalussii ja infrastruktuvrii

Oasseoppalašlávvain čujuhuvvon ođđa orrun- ja turismaguovllut váikkuhit johtalusa diliide ja iežá infrastruktuvrii. Ođđa huksen boahťá eanas guoskevaš luoddafierpmádaga ja gieldateknihka ollái. Ođđa huksenbáikkit eai gáibit ođđa mearkkašahtti luoddaaktavuođaid. Infrastruktuvrra gokčan guovllu lea dárbu viiddidit, juos ođđa guovlluide huksegohtet. Ovdamearkka dihte čáhce- ja duolvačáhcebohccfierpmi doaibmaguovlu gokčá rievtti jalgii duššefal juo huksejuvvon guovlluid Gilbbesjávrrí gilis ja Sáná vuolde, muhto ii ođđa huksenvuloš guovlluid.

Johtalusváikkuhusat čuhcet eanas váldoluddii 21 ja unnit osiid jalgii báikkálašluottaide. Váldooassi mohtorfievrojohtalusa lasáhusas laktáseaš turismii. Stuora oassi turismahuksemis ja almmolaš parkerensajiin leat čujuhuvvon aivve váldoluotta gurrii. Dát unnida johtalusdárbbu lávvaguovllu čoahkkananluottain ja -gáhtain. Báikkálašluottat leat dasa lassin measta spiehkaskahtta čuggestatluottat, eaige daninassii čoakke čađavuodjinjohtalusa. Orrunguovllut leat sierranahtton luopmoorruma ja turisma guovlluin, nu ahte fásta orruma siskkáldas gáhtain nuppastus johtalusas lea jáhkehahttivuođa jalgii hui mášolaš. Johtalusmeriid stuorrun dárkkuha gaskkalaččat maid luottaid divodandárbbu lassáneami. Váldoluodda 21 lea čujuhuvvon oasseoppalašlávas mearkkašahtti buoridanvuloš váldoluoddan.

Oasseoppalašlávas lea čujuhuvvon rávalaš vázzima ja sykkelastima aktavuohta váldoluodda 21 gurrii, guovddáščoahkkebáikki lullioasis Sáná vuollái fásta orruma guovlluid rádjái. Oppalašmearrádusaid jalgii dárkkat plánemis galgá čilgejuvvot, leago vázzima ja sykkelastima jođáhaga ollahuhttin vejolaš váldoluotta aktavuhtii. Plánemis váldojuvvot vuhtii buot johtinvuogit, johtalusdorvvolašvuohta ja eastahisvuohta.

Lávvaguovllu bakte lea čujuhuvvon rattejohtalusa ovdánahttima várás aktavuohta, mii galgá čilgejuvvot. Juos aktavuohta čielggaduvvo ja gártojuvvo dan ollahuhttimii, togajohtalus ráhkada lávvaguvlui aivve ođđa johtaleami vuogi. Dát váikkuha sierra johtinhámiid gaskavuoda gorrái ja johtalusa infrastruktuvrra dárbei. Lea vejolaš, ahte rattejohtalus unnidivččii muhtin muddui mohtorfievrojohtalusa.

Oasseoppalašlávvain ii leat vuogálaš čoavdit eanangoddelávas čujuhuvvon Rattejohtalusa ovdánahttima várás čielggadanvuloš aktavuođa, daningo rati vejolaš ollahuhttin lea guhkkelis go oppalašláva áigegaska. Oasseoppalašlávvain goitge aiddostahttojuvvui čielggadanvuloš aktavuođa sajádat seamma meahccemanahakkii váldoluottain. Eanangoddeláva miel dásaš sajádagain ratti ráhkadivččii árrováikkuhusa sihke elliid ja olbmuid johtimii ja vejolaččat maid duovddavaháguvva. Oasseoppalašlávvá goitge oasistis doarju suvdilis johtima ja olahahhttivuođa oaidninvuogis ovddida aktavuođa čilgema.

Oasseoppalašlávas researvaguovlun čujuhuvvon LL-res-guvlui lea vejolaš sirdit dáláš helikoptergietti, man doaibma ii šat dás duohko heive Gilbbesjávrrí guovddáži.

8.2 Váikkuhusat guovlo- ja servodatráhkadussii sihke servodat- ja energiiäekonomiijai

Servodatekonomalaččat gierdavaš eanangeavaheapmái gullá servodatráhkadus buorringeavaheapmi, mii juo lea, ja mii lea plánejuvvome. Oasseoppalašlávás čujuhuvvon ođđahukseamis lea ollahuvadettiin sihke njuolggo- ja gaskkalaš ekonomalaš váikkuhusat. Láva guovlovárremat ollahuvvet goitge guhkes áigge jalgii ovttaskas huksenbáikin. Guhkes áigegaskkas goasttádusaid dagaha earenoamážit gáhttafierpmi buorideapmi ja čáhcefuolahusa ordnen. Gieldaekonomalaš geahčadeapmi galgá dahkkojuvvot guovlluguovdasaččat sajádatlávvamuttus go vejolaš atnuválnin ja -ulbmilat dárkkáluvvot.

Oppalašlávadásis ovdanbuktojuvvon eanageavahus vuodđuduvvá dálá servodatráhkadussii ja lea dakko bakte gieldaekonomalaččat gierdavaš. Oppalašlávain leat váldojuvvon fuomášupmái boahpteáiggi orruma dárbbut ja dan gáibidan bálvalusat leat bures olámuttos. Orruidlogu lassáneami jalgii maid gieldalaš bálvalusaid ja almmolaš áhpásnuvvanguovvluid dárbu lassána. Akta mearkkašahtti ruhtagollu šaddá skuvlagivttain čoahkkebáikki olggobealde. Vuodđooahpahuslága 32§:s lea mearriduvvon gieldda geatnegasvuodas ordnet skuvlagivtta oahppogeatnegasahkásaš ovdooahpahusohppiide ja vuodđooahpahusa dehe lassioahpahusa oázžu ohppiide, geaid skuvlamátka lea badjel 5 kilomettara. Oahppis lea riekti nuvttá giktii maid dalle, go ovddabealde dárkkuhuvvon mátki oahppi agi ja iežá dilit vuhtii válddedettiin šaddá ilá váttisin, lossadin dehe várálážžan. Láhkageatnegasvuoda lassin gielddat mieđihit givttaid iežaset guorahallama jalgii. Guovddáščoahkkebáikki orrunviesuid dievasmahttimiin ja gilliguovvluid čavdudemiin viggojuvvot boahpteáiggi golut unniduvvot ovddalgihtii. Lávvačovdosa orruma guovllut leat ovdanbuktojuvvon deahttásit čoahkkebáikeráhkadussii gitta, eaige vealttakeahtta mielddisbuvtte gildii skuvlagiktagoluid. Maiddái vázzin ja sykkelastinaktavuođaid buorráneapmi sáhtta unnidit guorahallanvuloš givttaheami.

Sisaboađuid gielda oázžu earret iežá huksenlohpemávssuin sihke giddodat- ja gielddavearus. Boahpteáigge boaduid šaddadit čáhce- ja duolvačáhcefuolahusa searva- ja geavahanmávssut ollahuhttinvuogis sorjavažžan. Gieldda ealáhuseallima doaibmaevttut buorránit ja bargosadje- ja turismaguovvluid ollahuvvama jalgii gieldda bargosadjeišbirgenláhki šaddá. Ođđa fitnodagat buktet mánggalágán njuolggo- ja gaskkalaš boaduid.

Ovttaskas ruovttudoaluide šaddet golut johtimis ruovttu, bargosaji, bálvalusaid ja ájanasaid gaskkas. Láva ollahuvvama jalgii eanet ah' eanet orru sáhtta gávdnat bargosaji lagasguovllus. Dát unnida bargomátkegoluid.

8.3 Sosiálalaš váikkuhusat

Ovdanbuktojuvvon eanageavahus addá vejolašvuođaid dorvvolaš ja dearvvašlaš eallinbirrasii. Guovllu vuodđoráhkadussii, lávvačoavddus, mii dálá áigge vuodđuduvvá čoahkkebáikái, buorida ja doarju gustovaš servodaga sosiálalaš ráhkadusa ja doaibmivuoda. Orrulogu stuorrun mielddisbuktá sihke miehtemielalaš ja biehtadahkes sosiálalaš váikkuhusaid. Juohke dāhpāhusas sosiálalaš kontávttat lassánit ođđa huksema ja ođđa orruid jalgii. Lávvaiguovllu ahkeráhkadus bisoš oanehis áigegaskkain ovddeš dāsis. Stuorimus nuppástusat dāhpāhuvvet guovlluin, main ođđahuksejeaddjit leat eanas mánnábearrašat. Lávvačoavddus ii unnit guovllu áhpásnuvvamii heivvolaš guovvluid.

8.4 Váikkuhusat sámi kultuvrii ja boazodollui

Sámi kultuvrra seailuheapmái ja luondduealáhusaid, mat leat dan vuodđun, dorvvasteapmái geatnegahttojuvvu lágain ja riikkaidgaskasaš soahpamušain. Sápmelaččaid rievttis bajásdoallat ja ovdánahttit gielaset ja kultuvrraset lea mearriduvvon vuodđolágas (731/1999). Sápmelaččain dárkkuhuvvot sámediggelágas (974/1995) meroštallojuvvon olbmot. Maiddái ON riikkavuloš- ja politihkalaš rivttiid oktasašsoahpamuša 27 artihkal dorvvasta vehádagaide gullevaš olbmuid rievttis návddašit iežaset kultuvrras. Soahpamuša dāhkidan vuodđorievttit leat riekti oskui, gillii ja kultuvrii. Kultuvrii gullevažžan gehččojuvvot árbevirolaš ealáhusat, dego boazodoallu, guolástus ja meahccebivdu. Boazodoallu ii leat duššefal ealáhus, muhto dat lea sámi kultuvrra leahkima vuodđu. Sámediggelága vuodul servodatplánema prošeavttaid ja stáhta eatnamiid geavaheami áššiid guoská ráđđadallangeatnegasvuodta sápmelaččaid ruovttuguovllus. Seamma

ládje boazodoallolágas mearriduvvo ráđđádallangeatnegasvuođas plánedettiin boazodoaluin bargama mávssolaččat váikkuhusa bukti doaibmabijuid stáhta eatnamiidda.

Oppalašláva vuodđun lea gárvánan jagi 2011 gieldda bargogohččosa jelgii NordicTrend Oy ráhkadan Gilbbsjávri 2020 ovdánahttinplána, man ráhkadeamis leat gullojuvvon plánenguovllu sámi bearrašat sihke iežá sajis orrut, muhto Gilbbsjávrii guovllus doaibmi sápmelaččat. Sámediggelága 9 § ráđđádallamat leat dollojuvvon guokte, vuosttaš 9.3.2021 ja nubbi 5.5.2021. Boazodoallolága 53 § ráđđádallamat leat ordnejuvvon 3.3.2021 ja 16.2.2021. Vuosttaš lávvaevttohusa vuodul Dierpmis ay lea jagi 2021 ráhkadan čilgehusa plánenguovllu sámi kultuvrras ja boazodoalus. Čilgehus lea dahkkojuvvon nu ahte leat jearahallojuvvon guovllus doaibmi boazosápmelaččat sihke ráhkaduvvon duogážiidda vuodđuduvvon čálalaš gálduid jelgii čilgehus boazodoalus, sámi kultuvrras sihke plánenguovllu orrunhistorijás. Ovdánahttinplána sihke čilgehus láva váikkuhusain sámi kultuvrii ja boazodollui lea váldojuvvon vuhtii lávvabarggus.

Deháleamos áššin sápmelašvuođa dáfus oppalašlávaplánema sierra muttuid ráđđádallamiin ja čilgehusain ovdanbuktojuvvon ealaskas boazodoaluin bargama vejolašvuohta ja dan dorvvasteapmi maid boahtteáiggis. Boazodollui árru muosáhuvvo gártat huksenvuloš guovllu viidumis ja turismma laskamis. Mearkkašahttimus ovttaskas boazodoalu vaháguhtti dahkkin loktana čielgasit ovdan mohtormeahccefievruid laskan, earenoamáš máđijaid olggobeale meahccevuodjin mohtorgielkkáiguin. Váttisvuohtan ii nuge muosáhuvvon turisma iešalddes, muhto namalassii meahcceguovlluide čuohcci, earenoamážit šlárpma ja áru dagahan johtalusa lassáneapmi. Dierpmis ay ráhkadan čilgehusa gávnnavuvvo, ahte doaimmas ja fállujuvvon prográmmabálvalusain, mat dáhpáhuvvet guovllus, galggale váldojuvvot vuhtii guovllu sámi olbmot ja boazodoallu. Čilgehusas maid sávvojuvvui, ahte ođđa orrun čujuhuvvot huksejuvvon gili aktavuhtii ja čohkkejuvvot earenoamážit Čoalmmeváriid guvlui, gos dat árálii nu unnán go vejolaš bohccuid guohtuma. Maiddái Čoalmmevárit leat árbevirolaš adnojuvvon bohccuid guohtuneamin, muhto guovllu huksema jelgii dat ii šat heive guohtumii.

Turismma ja boazodoalu gaskavuoda dilli buorrána sakka, go dálveáiggi johtolagat leat merkejuvvon ja turisttat bissot johtolagaid nalde. Gesiid turisttat johtet duoddaris vácci, eaige vázzit muosehuhte boazodoalu. Oppalašlávva ii njuolgut váikkut mohtorjohtalusa laskamii, mii dolle duottar- ja meahcceguovlluide. Oppalašlávvas eai čujuhuvvo ođđa mohtorgielkámáđijat dáláš máđijaid lassin. Vuodjin mohtorgielkámáđija nalde dehe meahcis dáhpáhuvvá Meahciráđđehusa lobiin. Lobihis dehe árri mohtormeahccejohtalus ii sáhte čovdojuvvot oppalašlávain, muhto dat gáibida ságastallama Meahciráđđehusain meahccejohtaluslobiid mearis, bearráigeahčus, diediheamis ja rávvema lasiheamis sihke ságastallama turismma speallannjuolgadusain. Árut leat vearrámmusat miesse-geassemánus, goas lea manname guottetáigi. Dalle gielkávuodjin galggalii sáhttit soddjilit ráddjejuvvot gaskkohagaid dehe iežáhuhttit johtolat gaskaboddasaččat. Áššis galggalii sohppojuvvot gaskavuoda ráđđádallamiiguin bálgesa, fitnodateaiggádiid servviin ja Meahciráđđehusa gaskka.

Čilgehusas loktejuvvon ovdan maid beanageasusvuojašeami biehtadahkes váikkuhusat boazodollui. Beanageassosiin johtin dáhpáhuvvá juohkehaččarivttiid vuodul, iige dan sáhte oppalašlávain ráddjet. Dásnai buoremus vuohki beassat ovtamielalašvuhtii lea ságastallat beanageasusfitnodatolbmiguin turismma speallannjuolgadusain ja stivret beanageasusvuodjimiid ovtasráđiid sohppojuvvon johtolagaide.

Oppalašlávvas sápmelaš eallinvuogi eavttut leat dorvvastuvvon nu ahte ođđa huksen lea čohkkejuvvon Gilbbsjávrii gilliguovlluide huksema ollái, mii lea juo leame. Deahtta aktilis gilliráhkadus ovddida riikkaviidosas guovlluideavahanulbmiliid nu ahte dat čavduda ja deahtista gustovaš čoahkkebáikki ja guodđá gili birastahtti guovlluid huksekeahcesin. Huksen čoahkkana Giehtaruohtasluotta gurrii, man bohccot lunddolaččat garvet. Iežat go giliid aktavuhtii čujuhuvvon guovllut leat čujuhuvvon eanas boazodoalloguovlun dehe bohccuid guohtuneamin:

Mpo Eanas boazodollui dárkkuhuvvon guovlu

Guovllu eatnama oažžu geavahit unna mearáza jelgii maid orruid ja doibmiid iežá doibmii, muhto dainna lágiin, ahte das ii šatta fuomášahtti árru boazodollui. Guvlui ii oaččo čuohcit birra (omd. olbmo, šibihiid, johtalusa dehe iežá jienaid) mielddisbuktin árru guottetáigge. Guovllus lea riikkaviidosat mearkkašahtti Sáná lagasduovddaguovlu, gos suvvojuvvon áhpásnuvvanráhkadusaid ja johtolagaid huksen luonddu gollama caggama váste. Doaimmain ja

plánain, mat čuhcet guvlui, galget váldojuvvot vuhtii duovddaárvvut ja bohccuid guohtun. Plánain ja doaibmabijuin, mat gusket guovllu, galgá bivdojuvvot bálgesa cealkámuš.

Maiddáí vánddardeapmái čujuhuvvon guovllut leat váldojuvvon vuhtii lávas bohccuid guohtuneanamin, ja vánddardeapmi doppe galgá dáhpáhuvvat nu ahte boazodoallu váldojuvvo vuhtii.

VR Vánddardanguovlu.

Doaimmain ja plánain, mat čuhcet guvlui, galgá váldojuvvot vuhtii bohccuid guohtun. Guovllus suvvojuvvu áhpásnuvvama várás johtolagaid huksen luonddu gollama caggama dihte.

Oppalašlávva guovllu boazodáluid doaibmaneavttut leat lávas dorvvastuvvon čujuhemiin dan doaibmamii viidunguovlluid sihke ođđa guovlu giličoahkkebáikki ravdii:

APO Boazodálloguovlu

Guvlui sáhtá sajuštit visttiid ja huksehusaid, mat bálvalit boazoealáhusa, ja dasa lassin guosseviessodoaibmamii dárkkuhuvvon vistti ja doaibmama orruma dárbbuid váste orrunvisttiid. Gáddeviidodagain galgá eastit suddančáziid golgama čázadahkii ovdamearkka dihte gárdebotni jorgumiin golganháltti vuostá. Biebmanbáikki suoidne- dehe fuođđojuohkinčuoggás galgá leat unnimusat 10 mettara suodjeavvi čázadahkii. Guovllu unnimus sadjegáibádus lea eanemusat 50 bohccui hektáras.

Maiddáí oppalašlávva oppalašmearrádusain loktejuvvu guovllu earenoamášvuohta boazodoalloguovlun ja sápmelaččaid ruovttuguovlun:

Oba oasseoppalašlávva guovlu gullá earenoamážit boazodoalu várás dárkkuhuvvon guvlui ja sápmelaččaid ruovttuguvlui. Go plánejuvvot ja ollahuhttojuvvot doaibmabijut oppalašlávva jelgii, de gálgá váldojuvvot vuhtii boazodoallolága dáhkidan friddja guođohanrieki.

Riikkaviidosaččat spiehkastat guhkesagat ja mánggabeallásaš kulturbirrassa geasuhusguovlu sáhtá ođasnuvvat ja vuogáiduvvat áiggi buktin rievdadusaide nu, ahte dárkkit plánemiin ovddiduvvo kulturbirrassa suvdilis geavahus ja dikšun sihke váfistuvvo guovllu boazoealáhusa seailun ja dahkkjuvvu vejolažžan ođdalágán ealáhusdoaimmaid šaddan.

Oppalašlávva ulbmil lea biddjon jahkái 2040. Oppalašlávva dáhkida ulbmiljagi rádjái, ahte boazodollui čujuhuvvon guovlluide ii šatta huksen, muhto huksen stivrejuvvu giliid aktavuhtii. Ná oppalašlávva dorvvasta ja ovddida boazodoalu doaibmaeavttuid plánenguovllus. Oppalašlávva haga guvlui sáhtá hukset huksenortnega dehe plánendárbočovdosa vuodul ja juohke guvlui ovddiduvvon huksenprošeakta guorahallojuvvu dáhpáhusguovdasaččat.

Vaikko boazu lea belohahkii lojes ealli, dan guohtumii ja guohtuneatnamiid válljemii váikkuhit hui olu maid guohtuneatnamiid iežá eanangeavahusa, olmmošdoaimma ja infrastuktuvrra dagahan árut. Earenoamážit álddud misiidisguin leat hearckibut árrui go sarvves- ja heargebohccot⁴⁴. Bohccuid garvin guovllut leat ovdanbuktojuvvon bálgesa gártamateriálas. Guovlu lea buori 500 mettara dálás huksemis, ja 400 mettara mohtorgielkámádijis Gilbbesjávrrí gili buohta.

Huksema guovlluid viiddideami guovddášlaš gili guovllus (smávvadálloráđđejeaddji viessoguovlu AP, gili guovlu AT) ii navdojuvvu mearkkašahtti ládje viiddidit bohccuid garvin guovllu, daningo dát guovllut báhcet viidudettiinnai mohtorgielkámádija ja váldoluotta gaskii. Giehtaruohtaluotta ja Gilbbesjávrrí gaskii čujuhuvvon turismabálvalusaid guovllut (RM) maid eai viiddit bohccuid garvin guovllu. Oasseoppalašlávvas huksemii várrejuvvon guovllut earret Čoalmmeváriid guovllut sajuštuvvet váldoluotta lagasvuhtii ja dáinna lágiin leat juo dál bohccuid garvin guovllus.

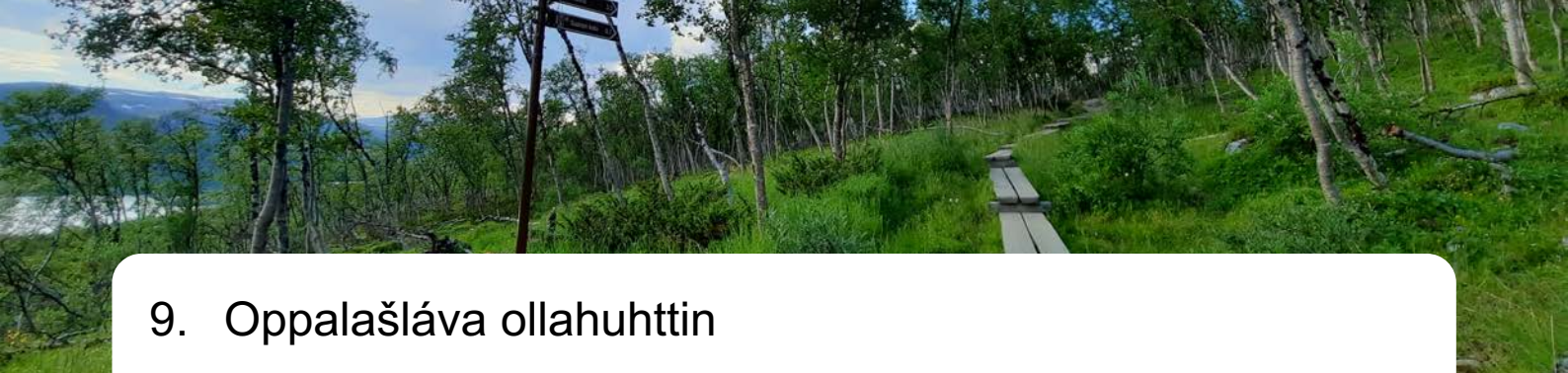
⁴⁴ Jouko Kumpula, Jukka Siitari, Sari Siitari, Mika Kurkilahti, Juha Heikkinen & Kari Oinonen (2019). Poronhoitoalueen talvilaitumet vuosien 2016–2018 laiduninventoinnissa : Talvilaidunten tilan muutokset ja muutosten syyt Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 29/2019.

Oppalašlávás eai leat čujuhuvvon guhkes áigegaskka researvaguovllut (/res) bohccuid guohtuneatnamiid lagasvuhtii, nu ahte oppalašlávás ii šatta bohccuid guohtuneatnama unnun guhkes áigegaskkasge.

Ovddit čilgehusa (Dierpmis ay) jalgii oasseoppalašlávva galggalii váldit fuomášupmái čuovvovaš áššiid, vai lávvaráhkadeamis livčče nu unnán go vejolaš negatiivvalaš váikkuhusat sámi kultuvrii ja boazodollui:

Ovdanbuktojummi:	Áiccastat oasseoppalašplána 2. evttohusas:
Mohtorfalášstallanguovddáža lávavárrema sihkkun	Sihke Muotkkádaga luovtta vuodjinhárjehallanvuojáhat ja Leavževári lahka Dáččavári mohtorfalášstallanmerken lea sihkkovuvvon nuppi lávvaevttohusas.
Ođđahuksema čohkken Čoalmmeváriid ja Gilbbesjávrru guovddáža njuolggoaktavuhtii sihke dárbbu jalgii Norgga ráji vuostá Gilbbesjávrru gili davábeallái.	Ođđahuksema váldooassi lea dakkaviđe Gilbbesjávrru guovddáža lahka sihke Čoalmmeváriin. Duollu davábeallái ođđahuksen ii sáhte čujuhuvvot.
Maiddá turismabálvalusaid sirdin Norgga ráji lahkasiidda dakkaviđe váldoluotta lahkasiidda sáhtálii árvoštallat.	Norgga ráji lahkasiidda duollu davábeallái ođđahuksema ii sáhte čujuhuvvot.
Jaskes turismii/ekologalaš turismii iežas lávavárren	Oasseoppalašlávás ii leat ovdanbuktojuvvon sierra merken, muhto Mpo suovvá ja dahká vejolažžan maiddá dákára ovdánahttima guvlui.
Mohtorgielkámáđijaid čohkken lahka infrastruktuorra mii lea leame (luodda & orrun)	Oasseoppalašlávás eai leat ovdanbuktojuvvon ođđa mohtorgielkámáđijat. Muhtin goallosmáđijat leat sihkkovuvvon lávvagárttas.
Diehtu sámi kultuvrras, boazodoalus ja doaibmamis boazodoalloguovllus galgá juohkit turisttaide.	Lávvačilgehusas ášši lea gieđahallon, muhto oppalašlávain ášši ii sáhte čovdojuvvo. Bálgas addá dieđu turismafitnodatolbmuide jahkásaš dilálašvuodain, gielda lágida dilálašvuodaid ja bovde oasseváldiid báikki nala.
Turismafitnodagain bargiide galgá ordnejuvvo bagadallan boazodoalus, sámi kultuvrras ja meahcis johtimis.	Lávvačilgehusas ášši lea gieđahallon, muhto oppalašlávain ášši ii sáhte čovdojuvvo. Bálgas addá dieđu turismafitnodatolbmuide jahkásaš dilálašvuodain, gielda lágida dilálašvuodaid ja bovde oasseváldiid báikki nala.
Boazodollui iežas lávamerken ja dat galggalii gokčat oba lávaguovllu.	Boazodoallu lea váldojuvvo vuhtii lávmerkemiin ja -mearrádusain. Almmolaš mearrádusain ášši lohtana bajás, ja dasa lassin boazodoallu váldojuvvo vuhtii sierra guovlluin juohke guvlui sierra guorahallojuvvon vuogi jalgii. Boazodollui váldooasis dárkkuvuvvon guovlu gokčá váldooasi lávaguovllus, man lassin vándardanguovlluin galgá váldojuvvo vuhtii bohccuid guohtun. Maiddá luondduodjalanguovllut dorvvastit ealáhusain bargama.
Luondduealáhusdáluid lávavárrema sihkkun	Bargobájis ja bálgesráđđadallamiin ášši lea ságastallojuvvo ja várreidda lea dárbu. Lávás lea seailuhuvvon Bearjávrru

	boazodáloguovlu ja čujuhuvvon ođas gili aktavuhtii
Luonddusuodjalanguovlluid viiddideapmi dorjojuvvot	Sáná luonddusuodjalanguovlu lea viiddiduvvon ja luondduárvvu guovllut ja čuožáhagat leat čujuhuvvon mearrádusaiguin.
Gilbbesjávrrí álbmotmeahcceprošeakta galggalii ovddiduvvot, áidna vuohki seailluhit Gilbbesjávrrí luonddu, boazodoallu, sámi kultuvra, dálkkádatrievdamii vuogáiduvvan sihke luonddu mánggahápmásašvuoda seailuma.	Álbmotmeahcceprošeakta ii leat ovdánan, iige guovlu sáhte dalle oasseoppalašlávás ovdanbuktojuvvot álbmotmeahccin.
Industriijai várrejuvvon guovlu galgá sihkkujuvvot	Industriijadoaimmat leat sihkkujuvvon oba lávvaguovllus. Lávas lea dán buohta čujuhuvvon unnislágán RM-guovlu, mii gokčá dáláš eananávdnasiid fuorkungeavahusa guovllu, vai árru iezá ealáhusaide livččii nu unni go vejolaš. Boazoealáhusa dáfus dat buktá vejolaččat láivves vahága, muhto unnimus ovdanbuktojuvvon geavahanulbmilis ja viidodagas.
Sámi kultuvra galggalii oažžut eakti lávvema ja Gilbbesjávrrí eallima oassin, ja ná duvdi ovdamearkka dihte sámi duoji ja boazodoalu	Boazodoallu lea váldujuvvon vuhtii láva merkemiin ja mearrádusain. Sámi duoji lávvačoavddus ii eastte, muhto lávvemiin áššái eai sáhte ovdanbuktojuvvot mearrádusat.
Sámi duodjái galggalii oažžut gillái doaibmasajiid/vuovdin- ja čájáhussaji, mas livččii viidáseappot ovdan sámi kultuvra	Lávva merkemat dahket vejolažžan dálkkára ollahuhttima Gilbbesjávrrí guovddášii.
Lávva várramat Čahkkajávrrí lagasvuodas galget sihkkujuvvot	Vuoigŋastanbáikkiin guokte (golmmas) sihkkujuvvon, guđđujuvvon dat mii lea leame.
Doarjjabáiki beanageasusdoibmii Áilla hasluovttas galgá sihkkujuvvot lávas	Sihkkujuvvon.
Ng. duiskajohtolat ii galgga ovdánahttojuvvot mohtorjohtima várás	Johtolat ii leat merkejuvvon mohtorfievrruide muhto rávalaš olgolihkadanjohtolahkan.
Mohtorgielkájohtalusa ja turismma váste mieđihuvvon meahccevuodjinlobit eai sáhte lasihuvvot, juos meahccejohtalusa bearráigeahččan ii lasihuvvo fuomášahtti ládje	Oasseoppalašlávás eai leat ovdanbuktojuvvon ođđa mohtorgielkámáđjaid. Lobiide ja bearráigeahččui oasseoppalašlávain ii leat vejolaš váikkuhit. Ovttasbargoráđđádallamiin dát nai ášši galggalii giedahallojuvvot.
Lávvačilgehus gárttaidiguin ja sámi kultuvrra ja boazodoalu čilgehusat čuvvosiiddiguin galget jorgaluvvot davvisámegiela oarjesuopmanii	Lávva merkemat ja mearrádusat jorgaluvvojit, seamma ládje lávvačilgehus.

9. Oppalašláva ollahuhttin

9.1 Riektováikkuhuslaš oasseoppalašláva mearkkašupmi

Gilbbesjávrrri oasseoppalašlávas lea vuoibmái boahitma maŋŋel riektováikkuhusat. Gielddastivrra dohkkehanmearrádusa maŋŋel ja go láhkavuoimmálaš dohkkehanmearrádusas lea gulahuvvon, oppalašlávva boahdá láhkavuoimmálažžan ja dan mearrádusat riektováikkuhuslažžan. Riektováikkuhuslaš oasseoppalašláva stivre oppalaš iešvugiid dáfus bienalaš lávvema ja iežá eanangeavahusa EHL 42 § jelgii. Lávvema stivre eanangeavahan- ja huksenlága jelgii eiseválddiid ja eananeagigádiid doaimma ee. čuovvovaččat:

- Plánedettiin eanageavaheami doaibmabijuid ferte geahččat, ahte daiguin ii váttásnuhttojuvvo oppalašláva ollahuvvan.
- Huksenlobiid miediheamis ferte geahččat, ahte guovllu geavaheapmi oppalašlávas várrejuvvon ulbmilii ii váttásnuva.
- Oppalašlávva ii leat vuoimmis sajádatlávvguovlluin, muhto dat lea rávan go sajádatlávva ráhkaduvvo ja rievdaduvvo.
- Huksenbáikin dárkkuhuvvon guovlu ii oaččo eanangeavahandoaimmahusas hábmejuvvot dálkun nu, ahte doaibmabijuin váttásnuhttojuvvo guovllu geavaheapmi oppalašlávas várrejuvvon ulbmilii.

Oasseoppalašlávva lea ráhkaduvvon EHL 42 § jelgii riektováikkuhuslažžan. Riektováikkuhuslaš láva merkemat ja mearrádusat leat čadnit. Gieldda huksenortnegii mearrádusat leat vuoimmis dakko bakte, go oasseoppalašlávas dehe sajádatlávvas eai leat mearrádusat áššis. Oasseoppalašláva viidodagas doahhtaluvvojit namuhuvvon láva mearrádusat.

9.2 Bienalaš plánen

Oppalašlávain leat ovdanbuktojuvvon váldoiešvugiid jelgii lávvaguovllu eanageavaheapmi. Oppalašláva huksemii čujuhuvvon guovllut aiddostahttojuvvojit bienalaččat sajádatlávvas. Sajádatlávvas meroštallojuvvojit goartiliid jelgii oppalašláva dárkkánuhtedettiin dárkkit geavahanulbmil ja ee. visttiid sajádat, sturrodat ja huksenbáikkid sihke diehtelas gáhttaguovllut ja párkkat sihke ovdamearkka dihte teknihkalaš dárbbuid sadjedárbbut. Gilbbesjávrrri oasseoppalašlávva stivre nappo guovllustis dárkkit eanageavaheami. Oppalašláva mearrádusaid vuodul sáhtta viidáseappot gáržžit guovlluin dárkkánuhttit mánggalágán árvvuid ja doaimmaid ovdánahttima. Vaikko oasseoppalašláva dárkkit eanageavaheami plánen ollahuhttojuvvo sajádatlávvaiguin, sáhtta gielda dahkat vejolažžan ovttaskas huksenfidnuid ollahuhttima maid plánendárbočovdosiid bakte.

Sajādatlávva ráhkadeamis ja muđuidnai eanageavaheami plánemis sihke lobiid miediheamis ja ollahuvadetttiin galgá nappo earret váldit vuhtii oppalašláva sisdoalu nu maid láhkaásaheami. Eanangeavahan- ja huksenlága jelgii:

”Sajādatlávva galgá ráhkaduvvot dađi lági jelgii, ahte duddojuvvojit eavttut dearvvašlaš, dorvvolaš ja somás eallinbirrasii, bálvalusaid guvllolaš oažžasuvvamii ja johtalusa ordnemii. Huksejuvvon birrasa ja luondubirrasa galgá gáhttet iige daid earenoamáš árvvut oaččo duššadit. Lávvaráhkadanvuloš guovllus dehe dan lagasbirrasis galget leat dárbaheamis párkkat dehe iežá lagasáhpásnuvvamii heivvolaš guovllut.” Dađi lági jelgii sajádatlávva olis ráhkaduvvojit maid dárkkit čilgehusat lávvabarggu doarjjan ja dan váikkuhusaid árvvoštallama várás.

Lobiid miediheapmi fidnu plánendárbočovdosiin gáibida EHL 137 § jelgii, ahte huksen

”1) ii mielddisbuvttu áru sajádatlávvaemii, oppalašlávvaemii dehe guovlluid geavahusa iežá ordnemii;

2) lea heivvolaš servodatteknihkalaš fierpmádagaid ja johtalusjođáhagaid ollahuhttima sihke johtalusdorvvolašvuoda ja bálvalusaid olahttuvuoda dáfus; ja

3) lea heivvolaš duovdaga dáfus iige váttásnuhte earenoamáš luonddu- ja kulturbirrasiid árvvuid iige áhpásnuvvandárbbuid dorvvasteami.

Huksen plánendárboguvllus ii maid oaččo doalvut váikkuhusaidis beales mearkkašahtti huksemii dehe dagahit vahátlaš biras- dehe iežá váikkuhusaid.” Dađi lági jelgii vejolaš plánendárboohcamuša čuovusin galgá laktojuvvot ohcci dárkkít čilgehusat fidnu váikkuhusaid árvvoštallama várás.

Oppalašlávás leat identifiserejuvvon dat áššit, maidda laktásettiin eanageavaheami plánema ravdaevttut dárbbahuvvojit, ja das lea gávdnon rivttes dássi meroštallat dáid eavttuid vugiin, mii buoremusat doarju dehálažžan adnojuvvon linnjemiid ollahuvvama. Oppalašlávain eai leat giddejuvvon eret dakkár joatkkaplánema vejolašvuodát, main lea mearkkašupmi gieldda strategalaš ulbmiliid olaheamis. Oppalašláva dárkilvuhtadássi addá oasistis soddjilvuoda jođánit ovdan boahtti noagokeahtes diliin, mat sáhttet čovdojuvvot dárkkít plánemiin. Oasseoppalašláva dásis leat čujuhuvvon dat guovlluideavahuslaš ovdánahttinprinsihpat ja ravdaevttut, maid lea dárbu konkretiseret oba guovllu dásis. Oppalašláva siste oassi áššiin, dego ovdamearkka dihte luondduárvvuid suodjaleapmi, lea gieđahallon aiddolaččat ja oassi, dego rávalaš johtolagat, oppalaš iešvugiid dáfus ja leat guđđojuvvon dát gažaldagat čovdojuvvot joatkkaplánain. Spiehkasteapmi oppalašláva mearrádusain gáibida ášši dutkama sajádatlávain dehe gáibida spiehkastatlobi. Mearkkašahtti spiehkasteapmi gáibida oasseoppalašláva rievdadeami.

9.3 Muttolašvuohhta, eahpesihkkaris dahkkít

Guovlluigeavaheami stivremii laktásit mávssolaš iešvuohkin eahpesihkarvuoda háliden. Oasseoppalašlávás čujuhuvvon ođđa eanageavaheami ja ođđa huskenbáikkiid ollahuvvet dađistaga ja muttuid jelgii. Dása váikkuhit ee. eanaeaiggádiid (stáhta ja ovttaskas olbmot) iežaset huskendárbbut, huskenbáikkiid vuovdinhállu ja daidda čuohcci jearalmas sihke almmolaš ekonomijadilli. Oppalašlávva addá háltti buori eallin- ja doaibmabirrasi, mii olahuvvo go doahhtaluvvojit ollahuvvamis vuogádatlaččat láva merkemat ja mearrádusat. Lasihettiin gieldda olbmuid diđolašvuoda oppalašlávás ja dan stivrenvejolašvuodain unniduvvo riskka lávvaproseassa buvttadan dieđu jávkamis.

9.4 Čuovvun

Gielda sáhtta lávvaráhkadangeahčastagastis loktet oppalašláva jahkásaččat ovdan ja dakko bakte oasistis ovddidit mearrádusaide čanolašvuoda. Gielda galgá čuovvut láva ollahuvvama ja riepmat dárbbu jelgii rievdadit dehe dárkkistit láva guovlovárremiid ja mihtuid. Oppalašláva ollahuvvama čuovvuma váste infra ollahuvvanprográmma ja lávvenprográmma gánnáha ráhkaduvvot gielddastivrra áigodagaid jelgii.

Sanukka Lehtiö, lávvenarkitekta, YKS-446
 Sweco Finland Oy